

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ**

КАФЕДРА ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ

ГОРКУША Ірина Олександрівна

**КОНСОЛІДОВАНА ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ: МЕТОДИКА
СКЛАДАННЯ ДЛЯ ЦІЛЕЙ УПРАВЛІННЯ**

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

Науковий керівник:

кандидат економічних наук,

доцент кафедри обліку та оподаткування

в галузях економіки

Іщенко Яна Петрівна

ВІННИЦЯ – 2020

АНОТАЦІЯ

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та організаційно-методичних питань щодо узагальнення господарських операцій групи підприємств у процесі формування консолідованої фінансової звітності з метою оптимізації управління корпорацією.

Об'єктом дослідження є господарські операції групи підприємств, що включаються до складу консолідованої звітності, та внутрішньогрупові операції, які підлягають виключенню з метою формування максимально інформативної консолідованої звітності.

Метою дослідження є вивчення діючої методики формування консолідованої фінансової звітності з метою обґрунтування теоретичних аспектів та розробки практичних рекомендацій щодо подальшого удосконалення структури консолідованої звітності та методики її формування виходячи з потреб системи управління для оптимізації управлінського процесу, орієнтованого на підвищення ефективності діяльності групи підприємств та їх фінансових показників.

За результатами дослідження виділені пропозиції щодо удосконалення складу і структури консолідованої фінансової звітності, яка максимально враховує потреби системи управління, націленої на досягнення оптимальних показників діяльності та нівелювання негативного впливу внутрішніх факторів; розробку елементів облікової політики, що забезпечують повноту та достовірність відображення в обліку господарських операцій корпорації, які є об'єктами підвищеного інтересу з боку системи управління; порядок оцінювання внутрішньогрупових операцій при формуванні консолідованої фінансової звітності послідовність шляхом їх елімінування в робочих таблицях.

Одержані результати можуть використовуватися для оптимізації процесу управління господарським процесом дочірніх підприємств, що входять до складу корпорації (холдингу), на основі аналітичної оцінки показників удосконаленої консолідованої фінансової звітності та їх деталізації.

Ключові слова: консолідація, об'єднання підприємств, фінансова звітність, внутрішньо групові операції, методи консолідації, управління, внутрішній контроль.

Магістерська робота містить 12 сторінок, 12 таблиць, 26 рисунків, список використаних джерел включає 117 найменувань.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ, НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСОЛІДОВАНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ГРУПИ ПІДПРИЄМСТВ	10
1.1. Види об'єднань підприємств та необхідність консолідації бізнесу	10
1.2. Місце та значення консолідованої фінансової звітності в системі управління групою підприємств	33
1.3. Сучасний стан та характеристика підходів до формування консолідованої фінансової звітності	39
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОНСОЛІДОВАНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ	58
2.1. Особливості облікової політики та її значення для забезпечення процесу консолідації фінансової звітності групи підприємств	58
2.2. Методичні аспекти формування консолідованої фінансової звітності	72
2.3. Характеристика внутрішніх операцій, оцінка їх впливу на показники консолідації	95
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСОЛІДОВАНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ГРУПОЮ ПІДПРИЄМСТВ	109
3.1. Особливості та перспективи розкриття додаткової інформації в системі консолідованих звітів	109
3.2. Удосконалення змісту та структури консолідованої фінансової звітності для потреб управління	117
ВИСНОВКИ	123
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	129
ДОДАТКИ	140

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасній практиці часто підрозділи підприємства (особливо при здійсненні аграрного виробництва) розташовані на територіях різних районів в межах області або ж сільськогосподарські угіддя виходять за межі області. Ефективність аграрного виробництва часто залежить від переробних потужностей, тому власник (група власників) намагається організувати замкнутий цикл «від поля до споживача», в результаті чого група різних за галузевим спрямуванням підприємств має одного власника (групу власників). Особливо актуальною ця вимога є для виробників органічної продукції – перспективного напрямку аграрного підприємництва. В обох випадках управителю такого бізнесу необхідно отримувати достатні за повнотою та максимально інформативні облікові дані від кожної складової бізнес-процесу. Управління таким формуваннями теж має цілий ряд особливостей, що вимагають здійснення постійного аналізу для прийняття управлінських рішень і складання єдиної звітності, що включає систему порівнюваних показників з індивідуальними характеристиками. Від якості консолідованих звітних показників залежать інвестиційні рішення у межах групи підприємств незалежно від їх галузевого спрямування, тому методика формування консолідованої фінансової звітності та удосконалення її

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування консолідованої фінансової звітності (КФЗ) у вітчизняній літературі є відносно новим поняттям яке раніше не досліджувалося по причині відсутності господарських об'єднань. Однак, окремі аспекти вивчалися такими вченими як І.М. Вигівська, С.Ф. Голов, В.Дерій, В. І. Єфіменко, В.М. Жук, О. В. Карпенко, Г.Г. Кірейцев, Т.Є Кучеренко, Я.Д. Крупка, Л.Г. Ловінська, Л. В. Нападовська, В.О. Озеран, М.Ф. Огійчук, Н.Л. Правдюк, М.С. Пушкар, В.В. Сопко, Л.В. Чижевська, В.О. Шевчук. У більшій мірі методика формування консолідованої фінансової звітності (КФЗ) розкривається у працях зарубіжних дослідників, серед яких варто виділити Р. Брейлі, Є. Брігхема, Е. Гілла, Дж. Долана, К. Друрі, Р.С. Каплана, Дж. Кемпбела, Р. Купера, С. Маерса,

Б. Є. Нідлза, Е. Ріда, Ф. Рагіна, П. Роуза, Я. В. Соколова та інших. Вивченням галузевої консолідації займалися Г. Дінз, Ф. Крюгер, Р. Моррісон, Д. Хенслі.

Дослідження науковців стосуються переважно трактування сутності консолідації, необхідності формування консолідованої звітності, методики консолідації, однак проблема адаптації консолідованої звітності підприємств аграрного сектору до потреб управління розглядається досить обмежено і вимагає поглибленого вивчення. Також додаткового вивчення потребує можливість адаптації структури і змісту консолідованої звітності до потреб управління групою підприємств; оптимального поєднання змісту звітної інформації та облікової політики підприємств, що входять до складу холдингу. Вимагають удосконалення організаційно-методичні засади формування консолідованої фінансової звітності для забезпечення управління виробничими та інвестиційними процесами. Існуючі невіршені проблеми обумовлюють актуальність обраної теми, визначають мету та основні завдання дослідження. Глибшого вивчення потребують закономірності та особливості консолідаційних процесів у аграрних підприємствах з урахуванням теорії консолідації, що можуть використовуватися в якості інструментів прогнозування подальшого розвитку агрохолдингів та господарських об'єднань аграрного сектору.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, що визначають сутність та особливості консолідації, специфіку об'єднання бізнесу в агросекторі та її вплив на організацію обліку та формування звітності в межах групи підприємств; матеріали науково-практичних конференцій за темою дослідження; господарське законодавство, що регламентує порядок формування об'єднань підприємств, організації та ведення обліку і контролю; НПСБО, МСБО та МСФЗ, стандарти аудиту щодо формування та контролю достовірності КФЗ; підручники та посібники, статистичні дані щодо показників діяльності групи підприємств та публічна фінансова звітність агрохолдингів, що перебуває у відкритому доступі.

Мета і завдання дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних аспектів та методичних положень, які в подальшому будуть використані для

розробки науково-практичних рекомендацій по удосконаленню структури і методики формування консолідованої звітності підприємств аграрного сектору з метою забезпечення достовірності та повноти звітних даних.

Для досягнення сформованої мети з врахуванням актуальності та невіршених проблем передбачається вирішення наступних завдань:

- уточнити сутність, види і зміст консолідованих бізнес-процесів у підприємствах аграрного сектору, що впливають на управлінські рішення та забезпечують ефективність діяльності;

- дослідження існуючих законодавчих та науково-практичних підходів до сутності консолідованої звітності та її значення у системі звітних даних з метою чіткої ідентифікації та розмежування понять «зведена звітність» та «консолідована звітність»;

- визначення кола суб'єктів консолідованої фінансової звітності, що враховують передумови і наслідки об'єднання аграрного бізнесу та визначають організацію та методику обліку господарських операцій та процесів, у тому числі проблеми її складання згідно МСФЗ в Україні;

- уточнення класифікації процедур консолідації форм фінансової звітності групи взаємозалежних підприємств аграрного сектору та розкриття розходжень у методиках складання консолідованої звітності учасників групи;

- ідентифікація та уточнення сутності внутрішньо групових операцій, які мають безпосередній вплив на показники консолідованої фінансової звітності;

- обґрунтування необхідності розробки стратегічно орієнтованої системи обліку для підвищення ефективності управлінських рішень в аграрних підприємствах холдингового типу;

- окреслити етапи та процедури консолідації фінансової звітності з метою побудови алгоритму складання, змісту кожного з виділених етапів, правової регламентації складання КФЗ для оптимізації процесу її підготовки та подальшого застосування у практичній реалізації формування звітності про сталий розвиток сільськогосподарських підприємств;

- уточнити особливості інформаційного забезпечення аналізу виробничо-фінансової діяльності групи підприємств з метою оцінки їх відповідності потребам користувачів та управлінського персоналу.

Об'єктом дослідження є організація і методика формування та контролю показників КФЗ групи підприємств аграрного сектору Вінницької області з використанням статистичних матеріалів, даних фінансової звітності

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, організаційних та методичних аспектів формування КФЗ групи підприємств, що в комплексі забезпечує можливість аналітичної оцінки фінансового стану материнського та дочірніх підприємств (учасників групи), внеску кожного учасника групи в загальний результат, що суттєво покращуватиме управлінський процес.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано такі наукові методи: індукції та дедукції, аналізу та синтезу – під час проведення теоретичних узагальнень, значення консолідованої фінансової звітності в системі бухгалтерського обліку, формування відповідних висновків; бібліографічний – дослідження літературних джерел для отримання необхідної інформації по темі дослідження; метод асоціацій та аналогій – для запропонованих пропозицій, що виникають на основі зіставлення з іншими більш чи менш аналогічними об'єктами. Загальнонаукові методи наукового пізнання також застосовувалися для удосконалення організаційно-методичних рекомендацій формування КФЗ аграрними підприємствами в межах групи.

Новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних аспектів та розробці методичних рекомендацій з удосконалення структури та наповнення консолідованої фінансової звітності для аграрних підприємств, адаптованої до потреб системи управління групою підприємств, яка дозволяє координувати здійснення господарських процесів в усіх господарюючих суб'єктів як єдиної економічної одиниці.

Найбільш вагомі результати проведених досліджень та узагальнень можна систематизувати наступним чином:

- визначено місце КФЗ в системі бухгалтерського обліку на основі економічного трактування сутності консолідації, визначення послідовності використання накопиченої бухгалтерської інформації при формуванні консолідованих показників, що в подальшому визначає напрями удосконалення організаційно-методичного забезпечення формування КФЗ;
- для тлумачення суті КФЗ може бути застосовано три підходи: інформаційний, відповідно до якого КФЗ може розглядатися як джерело інформації для управління; методичний, відповідно до якого в процесі оцінки КФЗ застосовуються методи аналізу фінансової звітності; управлінський, відповідно до якого КФЗ використовується для визначення доцільності утворення групи та ефективності діяльності кожного з її учасників;
- виділено суб'єкти формування зведеної та консолідованої звітності та їх інформаційні потреби у відображенні фінансового стану, результатів діяльності, руху коштів групи підприємств як єдиної економічної одиниці максимально достовірно, оперативно, що зменшує ризики її користувачів, сприяє підвищенню ефективності підприємницької діяльності;
- розглянуто та детально охарактеризовано елементи облікової політики підприємств, що входять до складу групи, що забезпечує розробку єдиного підходу до облікового відображення господарських процесів та операцій з метою забезпечення зіставності звітних показників, оптимізації управління;
- уточнено зміст, економічну сутність та особливості виділення в обліку внутрішньо групових операцій аграрних підприємств, які в подальшому необхідно враховувати при підготовці КФЗ шляхом елімінування;
- на основі критичного аналізу нормативної бази запропоновано доповнити НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» окремими елементами методики складання КФЗ, які в тому числі враховують галузеві особливості консолідації господарських процесів аграрних підприємств.

Апробація результатів роботи. Основні положення магістерської роботи знайшли відображення у тезах конференцій, наукових доповідях та під час обговорень.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ, НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСОЛІДОВАНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ГРУПИ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Види об'єднань підприємств та необхідність консолідації бізнесу

Розвиток економіки України, запровадження заходів щодо поживлення виробничого сектору нерозривно пов'язані з формуванням великих інтеграційних структур, в тому числі в аграрному секторі. В сучасних умовах господарювання відбувається стрімке зростання обсягів угод щодо об'єднання підприємств та формування в Україні таких форм господарювання як холдингові компанії та корпорації, які є більш гнучкими структурними формами, здатними адаптуватися до складних та нестабільних економічних умов функціонування. Підвищення ефективності діяльності підприємств в сучасних умовах господарювання можливе за рахунок активізації внутрішнього потенціалу, оптимізації взаємодії між учасниками виробничого процесу, що призводить до виникнення стійких інтеграційних зв'язків між підприємствами та створення нових інтегрованих господарських структур.

Міжнародний досвід свідчить, що одним із найбільш успішних напрямів становлення конкурентоспроможних корпоративних структур є концентрація капіталу і виробничих потужностей, їх взаємна інтеграція за вертикальним або горизонтальним технологічним принципом. Це дає суттєві переваги розвитку підприємств, створює синергетичний ефект інтеграції, що виражається в підвищенні дохідності і рентабельності діяльності господарюючих суб'єктів, скороченні постійних і змінних витрат, зменшенні підприємницьких ризиків, підвищенні капіталізації і вартості інтегрованих груп підприємств.

Інтеграційні процеси проявляються в широкому спектрі моделей об'єднання, тому в науково-методичній та практичній літературі майже не трапляються схожі визначення поняття «інтеграція». Питання економічної природи і сутності інтеграційних процесів досі залишаються дискусійними, крім того, відсутній єдиний методичний підхід до їх аналізу. Вважаємо, що це

пояснюється двома причинами. По-перше, багатомірністю цього явища, що породжує існування безлічі моделей, типів інтеграційних процесів, які відрізняються за програмними цілями і функціями. По-друге, відмінності національних і приватних інтересів, які переслідують окремі держави, транснаціональні корпорації та інші господарюючі суб'єкти, вимагають міждисциплінарного підходу до їх оцінювання [101].

На сучасному етапі розвитку ринкових систем все більшого значення набуває інтеграція виробничих та переробних підприємств, банків, інвестиційних та страхових компаній шляхом створення нових організаційних структур бізнесу – інтегрованих об'єднань, що виникають на основі масштабної концентрації виробництва та капіталу. Метою створення об'єднання виступає як спільне вирішення конкретних задач (проектів), так і підвищення ефективності використання матеріальних, фінансових та інших ресурсів, організація спільної діяльності, акумуляція знань та інформації, спеціалізація та кооперування, а також проведення інших заходів виробничого, комерційного чи природоохоронного характеру (утримання та/або розширення ринків, оптимізація податків, формування грошових потоків тощо) [101].

Як незалежна наукова категорія поняття «інтеграція» (лат. «intergratio» – аповнення, з'єднання) з'явилося в науковому обігу майже сто років назад (у першій половині 1920-х) [105].

Процеси злиття і поглинання – це динамічна тенденція консолідації активів і концентрації виробничої діяльності. Поняття «динамічний розвиток» вони використовують в контексті вибудовування вертикальної структури або консолідації окремих етапів виробничого циклу, що призводить до різкого підвищення стійкості підприємства [115]. Для сформованого ринку інтеграційний механізм – єдиний шлях зміцнення конкурентних позицій і збільшення прибутковості бізнесу. Під інтегрованими об'єднаннями (інтегрованими структурами) найчастіше розуміють сукупність підприємств (як з однієї галузі, так і різногалузевих), що функціонують як єдина система та мають спільну мету господарювання. Поряд із цим підприємства, що входять

до складу інтегрованої структури, є цілісними фінансово-майновими комплексами, які можуть самостійно виконувати виробничо-комерційні операції, ефективно здійснювати господарсько-фінансову діяльність та бути конкурентоспроможними на ринку.

Переваги інтеграції в аграрному секторі можна узагальнити представити на рисунку 1.1.

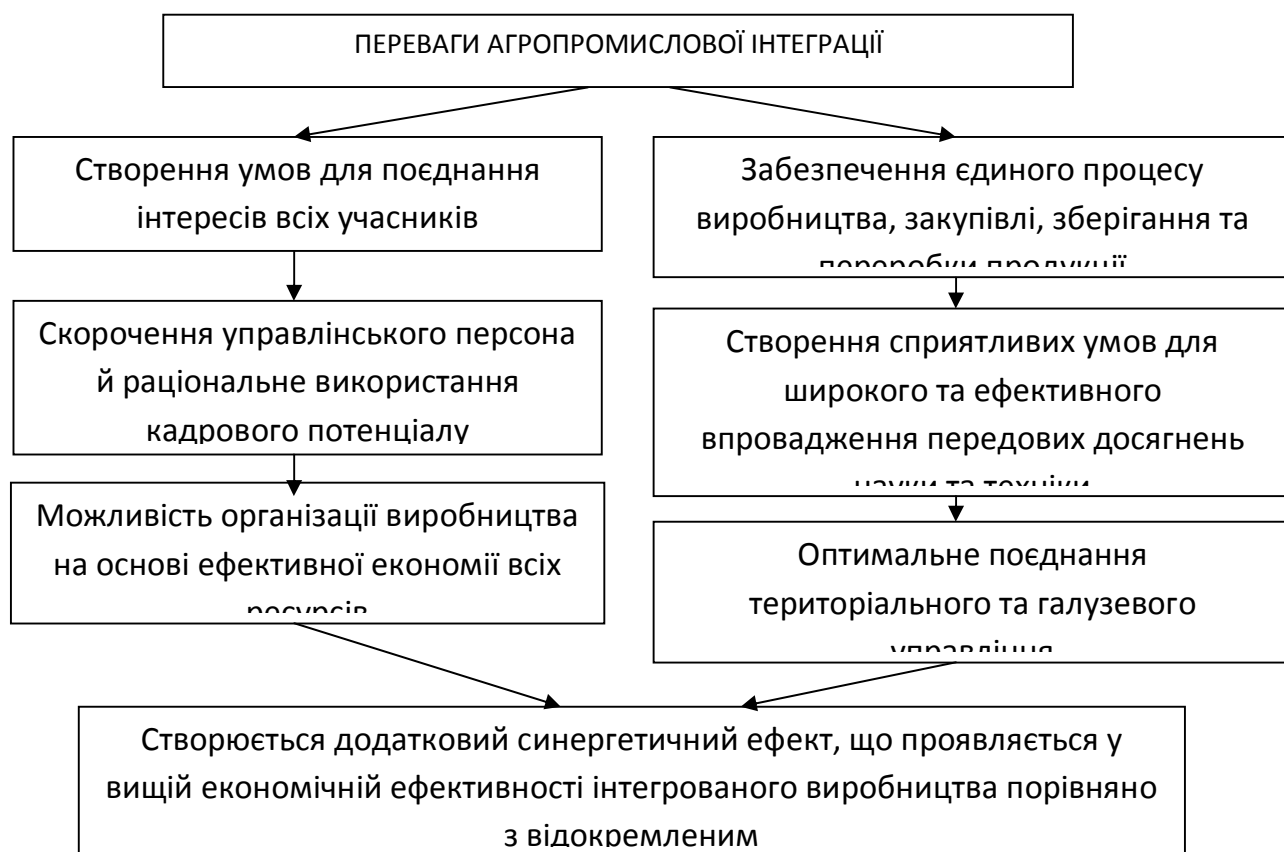

Рис. 1.1. Переваги агропромислової інтеграції

Джерело: систематизовано на основі узагальнення літературних джерел

Отже, узагальнюючи погляди вчених-економістів на сутність і зміст поняття «інтеграція», можна дійти висновку, що визначення інтеграційного процесу як об'єднання економічних суб'єктів із метою взаємовигідного співробітництва чи реорганізації підприємства для передачі всіх прав і обов'язків новоутвореній особі або одному з учасників операції – недостатньо. Крім того, деякі автори ототожнюють угоди злиття і поглинання з інтеграційними процесами. Вважаємо, що поняття інтеграції ширше за поняття угод злиття і поглинання,

воно є комплексною характеристикою, основними механізмами реалізації якої слугують процеси злиттів і поглинань.

Злиття і поглинання – засновані на механізмі набуття корпоративного контролю процеси об'єднання підприємств у єдиноединозначне утворення (бухгалтерський підхід); юридично оформлені угоди, що тягнуть за собою виникнення інтеграційних процесів у результаті об'єднання (придбання) прав власності на активи, зобов'язання, частки в статутному капіталі групи підприємств – цілі, наслідком яких є реорганізація однієї або декількох сторін – учасниць угоди [115].

Сучасна економічна наука пропонує різноманітні теоретичні підходи для обґрунтування інтеграції підприємств, а саме: синергетичний, мінімізації трансакційних витрат тощо [4].

Основна причина створення інтегрованих структур шляхом реструктуризації підприємств у вигляді злиттів та поглинань полягає в прагненні отримати та/або підсилити синергетичний ефект. Синергетичний ефект у даному випадку може виникнути завдяки економії, яка обумовлена масштабами діяльності, комбінуванням взаємодоповнюючих ресурсів, мінімізацією трансакційних витрат, збільшенням ринкової влади за рахунок зниження конкуренції, розширенням та поєднанням діяльності в сфері НДДКР. Джерелами одержання агропромисловими формуваннями синергетичного ефекту є [24]:

- зменшення витрат сільськогосподарської продукції, передусім тієї, що швидко псується, за рахунок зведення до мінімуму розриву між її збиранням і промисловою переробкою;
- збільшення обсягу виробництва кінцевої продукції за рахунок утилізації нестандартної сільськогосподарської продукції та побічних відходів, які без інтегрованого виробництва повністю пропадають або використовуються нерационально (тваринам нерідко згодують нестандартні овочі, фрукти тощо);
- скорочення витрат на транспортування продукції до місць переробки на великих переробних підприємствах і на зустрічні заводи продовольчих товарів

для споживання місцевим населенням, що особливо актуально в умовах високої вартості енергоносіїв.

Агропромислові формування одержують додатковий ефект, що не є складовою синергетичного ефекту, завдяки виробництву і реалізації кінцевої продукції. Остання завжди оцінюється вище, ніж сировина, саме завдяки більшій окупності витрат, досягнутій за рахунок споживача. В умовах відокремленого виробництва цей додатковий ефект одержують переробні підприємства, тоді як аграрні підприємства позбавлені можливості поліпшувати свій фінансовий стан за рахунок цього ефекту. При поєднання сільськогосподарського і промислового виробництва власниками даного ефекту стають агропромислові формування. Вони самостійно приймають рішення щодо зміни асортименту продукції й обсягу продажу відповідно до кон'юнктури ринку, а також ведуть необхідну маркетингову діяльність з тим, щоб задовольнити споживчий ринок і підвищити прибутковість власного виробництва та забезпечити вищу соціальну захищеність своїх працівників [24].

Передумовами інтеграції також виступають прагнення до підвищення якості та ефективності управління, бажання знизити податкове навантаження, розширення ринків сировини та збуту, можливість диверсифікації виробництва і використання додаткових ресурсів тощо. Також метою злиття і поглинань є зростання капіталізованої вартості об'єднаної компанії [115].

Необхідність створення та розвитку нових організаційних структур шляхом горизонтальної або вертикальної інтеграції багато дослідників пояснюють прагненням понизити трансакційні витрати [31, 46]. Модель вертикально інтегрованої структури, націленої на зниження трансакційних витрат і створення експлуатаційних підрозділів з поступовим перетворенням в єдину компанію, забезпечує зниження сукупних витрат виробництва; повне завантаження виробничих потужностей; зниження вартості залучених кредитних ресурсів при незмінному розмірі; усунення затримок в обсязі та часі постачань сировини та продукції, пов'язаних із нестачею оборотних коштів, відстроченням та/або простроченням платежів тощо.

Вертикальна інтеграція часто обумовлена технологічними зв'язками між підприємствами та забезпечує економію на масштабі, консолідацію і ефективне використання ресурсів. Істотним джерелом економії при здійсненні вертикальної інтеграції стає економія на витратах по рекламі, руху ресурсів та товару, підтримці оптимального розміру запасів. Горизонтальна інтеграція дозволяє мінімізувати втрачену вигоду, а іноді свідчить про монопольні прагнення її учасників.

Інтеграція – процес трансформації бізнесу, що супроводжується виникненням якісно нових просторово-часових і функціональних структур шляхом об'єднання (приєднання, поглинання) господарюючих суб'єктів для цілей отримання (підтримання, збільшення) конкурентних переваг і (або) реалізації ефективної спільної господарської діяльності об'єднаних підприємств [80]. Одним з наслідків такої спільної господарської діяльності стає поява внутрішньогрупових господарських операцій. Таким чином, інтеграція – це:

- спільна організаційно-функціональна структура;
- спільні операції з зовнішніми до об'єднання контрагентами;
- операції між суб'єктами такого об'єднання;
- можлива поява центру такого об'єднання та контрольованих ним операцій.

Запропоноване визначення відображає передумови, мотиви і результати інтеграційного процесу і відрізняється від інших системним підходом до розгляду процесу трансформації бізнесу.

Вертикальній інтеграції найчастіше сприяло прагнення підвищити рівень прибутковості підприємства, отримати доходи від здійснених інвестицій шляхом зниження витрат виробництва, розподілу та збуту продукції та посилити його конкурентоспроможність.

Вертикальна інтеграція – це об'єднання корпорацій, що мають спільну мету функціонувати та отримувати контроль над підприємствами на різних етапах технологічного ланцюга. У той же час додана вартість збільшується при початковій собівартості продукції, і товар переходить по ланцюгу до кінцевого споживача [46].

Залежно від напрямку інтеграції вертикальні асоціації поділяють на інтеграцію «уперед», що передбачає поєднання виробництва та збуту, та «назад», коли виробництво поєднується з попередніми етапами технологічного ланцюга.

Залежно від ступеня розрізняють повну та квазіінтеграційну вертикальну інтеграцію. Квазіінтеграція може мати форму: довгострокових контрактів; спільних підприємств та стратегічних альянсів; ліцензій на право використання технології; права власності на активи на різних етапах технологічного ланцюга, якими керуються зовнішні постачальники; франчайзингу [10].

Завдяки вертикальній інтеграції підприємств можна контролювати повний цикл, оскільки в одному підприємстві працюють кілька заводів. Це дає змогу виготовляти високоякісну продукцію за низькою собівартістю, використовувати кваліфікований персонал, досягати більш високої віддачі від інвестиційних витрат на інноваційні дослідження, розроблення й просування товарів або послуг на ринку та інших маркетингових заходів.

Домінантне положення в сучасній економіці займають великі асоціації юридичних осіб. Через їх широке розповсюдження слід розв'язати низку проблем, насамперед, пов'язаних зі здатністю основної організації керувати діяльністю інших членів групи [90]. Як свідчить міжнародний досвід, об'єднання юридичних осіб є одним із механізмів забезпечення економічного зростання. Спілка юридичних осіб найбільш конкурентоспроможна як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках [90].

Об'єднання юридичних осіб – це збірний термін, що позначає форми координації діяльності юридичних осіб, які визначають специфіку їх врегулювання цивільно-правовим шляхом порівняно зі звичайними формами.

Група юридичних осіб – угруповання, у якому материнська організація визначає рішення дочірніх підприємств, а також угруповання незалежних юридичних осіб, об'єднаних єдиним управлінням. Ключова ознака групи юридичних осіб полягає в можливості прийняття в ній консолідованих рішень.

Інтеграційний процес має як позитивні, так і негативні характеристики. Ефекти різні для власників, менеджменту і персоналу групи підприємств та об'єктивно

різномірні за своєю природою. Залежно від економічного підпорядкування юридичних осіб або їх незалежності розрізняють вертикальні й горизонтальні групи. За наявності прав або можливостей у головній організації групи для управління діяльністю дочірніх підприємств вертикальні групи поділяють на юридичні та фактичні. Юридичні групи формуються на основі угоди або системи участі в статутному капіталі, всі інші групи є фактичними [98].

На основі аналізу різних поглядів узагальнено позитивні і негативні ефекти діяльності комерційних організацій (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Характеристика позитивних та негативних інтеграційних ефектів [98]

До основних характеристик позитивного впливу можна віднести: можливість розширення виробництва товарів і надання послуг для населення та промисловості; забезпечення динамічного розвитку підприємств різних галузей економіки; сприяння прискореного економічного розвитку територій країни; створення нових робочих місць; ефективне використання ресурсів; підвищення інвестиційної активності; можливість фінансування масштабних проектів тощо.

Переваги, які інтегровані структури отримують в економіці, з часом можуть стати перешкодами економічного розвитку окремих галузей, регіонів або країни в цілому. Збереження конкурентних позицій об'єднання забезпечується шляхом постійного розвитку, збільшення масштабів діяльності та обсягів підконтрольного капіталу. Інтереси окремих інтегрованих структур та державні інтереси починають набувати чітких розбіжностей, коли діяльність корпорації створює негативні наслідки для економіки країни.

За напрямками діяльності найбільш характерною для агропромислового комплексу України є інтеграція сільського господарства з переробною промисловістю та іншими галузями, а також інтеграція з наукою з метою створення умов для прискореного впровадження досягнень науково-технічного прогресу в агропромислове виробництво. Роботу зі створення нової інтегрованої структури здійснює організаційний комітет засновників, якими можуть бути сільськогосподарські, переробні, агросервісні та інші підприємства, громадяни України, іноземні громадяни та юридичні особи, крім випадків, визначених законодавчими актами України.

Переваги та недоліки функціонування різних видів інтегрованих структур узагальнені в таблиці 1.1.

Об'єктивними умовами формування інтегрованих об'єднань є потреби економіки, стан галузі та можливість отримувати високі прибутки внаслідок функціонування консолідованих капіталів. Джерелом стратегічних переваг для учасників інтегрованих об'єднань є конкурентні переваги, значною мірою в сфері технологічного розвитку, забезпечення ресурсами, завоювання ринку.

Таблиця 1.1

Переваги та недоліки функціонування інтегрованих структур

Тип інтеграції	Галузі	Переваги створення інтегрованих структур	Недоліки створення інтегрованих структур	Приклад інтегрованих структур
----------------	--------	--	--	-------------------------------

Горизонтальна інтеграція	Галузі, виробництво в яких не залежать від сезонності постачання сировини (кондитерська, пивоварна, тютюнова) та інші галузі (молочна, хлібопекарська)	Збільшення ринкової частки; зменшення конкуренції; можливості для встановлення та утримання ціни на ринку; дотримання стандартів якості, юридичний та фінансовий контроль над структурними одиницями; лобювання інтересів	Монополізація ринку; створення надмірно великої організаційної структури	корпорація «Roshen», виробниче б'єднання «Конті», концерн «АВК», компанія «САН ИнБев Україна», ЗАТ «Филипп Моррис Україна», ЗАТ «Империал Тобакко Групп», ТОВ «Концерн «Хлібпром», група «Юнимилк Україна»
Вертикальна інтеграція	Галузі, які тісно прив'язані до сировинного фактора (цукрова, молочна, м'ясопереробна, виноробна, олійно-жирова) та інші галузі (пивоварна, хлібопекарська)	Безперервне забезпечення виробництва сировиною потрібної якості; зниження собівартості продукції; безвідходне виробництво; юридичний та фінансовий контроль над структурними одиницями	Вразливість при вилученні однієї з ланок вертикального ланцюга	ВАТ «Миронівський хлібопродукт», агро-холдинг «Авангард», холдинг «Астарта», холдинг «Кернел Групп», «Інвестагропродукт», «Вімм-Біль-Данн», корпорація «Оболонь», група компаній «Укрзернопром», ЗАТ «Хліб Києва», холдинг «ТіС»
Конгломератна інтеграція	Об'єднання підприємств різних галузі харчової промисловості	Диверсифікація діяльності; зростання прибутковості виробництва, завдяки розширенню сфери діяльності; зменшення господарських ризиків; захоплення ринкової частки на інших ринках; лобювання інтересів	Створення надмірно великої організаційної структури; розгалуженість призводить до погіршення управління структурними одиницями.	ТОВ «Гетьман» (лікеро-горілчана, овоче-консервна, кондитерська галузі); ВАТ «Чумак» (плодоовочеконсервна, олійно-жирова галузі) компанія NESTLÉ (кава, напої, кондитерські вироби, кулінарія (холодні соуси, приправи, супи), дитяче та спецхарчування, готові сніданки, корми для домашніх тварин, морозиво)

Інтеграція має значну кількість мотивів та переваг, як з погляду виробника, так і з погляду споживача. Але на практиці складно розмежувати тенденцію до інтеграції, що зумовлена техніко-технологічними причинами та націлена на зниження витрат, з одного боку, і монополістичними прагненнями до владних позицій на ринку – з іншого.

В українському законодавстві поняття групи часто ототожнюється з терміном «холдинг» або «холдингова компанія», а термін «холдингова компанія» – з «материнською компанією». Відсутність чітких розмежувань між цими поняттями призводить до складнощів у організації роботи об'єднань підприємств. Так, у Національному стандарті бухобліку «Консолідована фінансова звітність» (НПСБО 2) вказано, що група – це материнське (холдингове) підприємство і його дочірні підприємства [72].

Термін «група» визначено лише в нормативно-правових актах, які регулюють бухгалтерський облік. Щодо визначення холдингової компанії у законодавстві склалася доволі цікава ситуація. Розглянемо значення терміна «холдингова компанія» відповідно до сучасної законодавчої бази (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Визначення поняття «холдингова компанія» в нормативно-правових актах

Нормативно-правовий акт	Визначення поняття «Холдингова компанія»
Господарський кодекс України (ГКУ) [18]	публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності).
Закон України «Про холдингові компанії в Україні» [94]	акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств;

За визначенням ГКУ [18], холдингова компанія може створюватися лише у вигляді публічного акціонерного товариства, а в Законі України «Про холдингові компанії в Україні» зазначено, що холдингова компанія – акціонерне товариство, а отже, може бути як публічним акціонерним товариством, так і приватним.

Також суттєві розбіжності у визначенні цього терміна наявні з приводу залежного підприємства. За ГКУ та Законом України «Про холдингові компанії в Україні» [94], до складу холдингової компанії належать корпоративні підприємства (обов'язково умова – не менше двох), а за СКОФ – дочірні (кількісних умов не зазначено). Поняття «корпоративне підприємство» також досить суперечливе. За поданим у Законі України «Про холдингові компанії в

Україні» [94] визначенням корпоративного підприємства (публічне підприємство, яке володіє, використовує та продає акції компанії (паї, частки) двох чи більше компаній) можна дійти висновку, що таке підприємство тотожне дочірньому підприємству. А от ГКУ під корпоративним підприємством розуміє кооперативне підприємство: «корпоративними є кооперативні підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб». У СКОФ це поняття взагалі відсутнє.

У нормативно-правових актах, які регулюють бухгалтерський облік, поняття корпоративного підприємства відсутнє, натомість використовується термін «дочірнє підприємство».

Огляд нормативно-правових актів України свідчить, що законодавець не визначився зі стратегією регламентації холдингів, тому далі розглянемо найбільш суттєві аспекти їх статусу, які мають у доктрині дискусійний характер. Насамперед, заслуговує на увагу співвідношення понять «холдингова компанія» та «холдинг». На нашу думку, термін «холдингова компанія» слід застосовувати щодо основної (материнської) організації, а холдингом вважати сукупність холдингової компанії та її дочірніх організацій [90]. Це пов'язано з тим, що термін «компанія» в англійському законодавстві є аналогом господарського товариства (акціонерного товариства чи товариства з обмеженою відповідальністю) і має статус юридичної особи. Такий зміст вкладається у це поняття правом ЄС.

Холдинг же є не юридичною особою, а сукупністю юридичних осіб. До холдингу належать юридичні особи двох категорій. Перша – це «ядро» холдингу, яке формує групу найважливіших спеціалізованих дочірніх підприємств. Друга категорія – це спеціалізовані сервісні підприємства. Ними можуть бути холдингові компанії, фінансові та кредитні установи, невеликі банки та фінансові установи зі спеціальною ліцензією. Вони потрібні для швидких змін потоків товарів, швидкого перерозподілу капіталу, контролю та забезпечення адміністративних прав дочірніх підприємств [116].

Агрохолдинги – це вертикально інтегровані формування, які здійснюють свою фінансово-господарську діяльність із використанням технологічно пов'язаних бізнес-процесів у сфері виробництва, переробки, зберігання, транспортування та реалізації сільськогосподарської продукції та продовольства переважно на зовнішніх ринках з використанням офшорних юрисдикцій. Більшість агрохолдингів, які продовжують активно нарощувати площі земельних угідь, почали формування свого земельного банку ще з 2000-х рр. і крім безпосередньої оренди практикували викуп земельних сертифікатів у фізичних осіб. Згодом на законодавчому рівні було заборонено продавати паї, крім передачі їх у спадщину. Саме цим був покладений початок мораторію на продаж земель [90].

В подальшому нарощування земельного банку агрохолдингами відбувалося на переуступлених правах оренди земельно-майнових комплексів с.-г. підприємств, позбавляючи селян участі у розвитку аграрного виробництва та сільської інфраструктури. У 2001 році у користуванні агрохолдингів було 1 млн. га сільськогосподарських земель. До 2009 року в їх користуванні було до 50% орендних прав на земельні паї. Однак держава не реагувала на таку інвестиційну експансію холдингових структур. За державної політики невтручання земельний банк агрохолдингів тільки зростав і ситуація ще більше загострилася після світової кризи 2008 р., внаслідок якої відбулося стрімке зростання цін на сільськогосподарську продукцію [1].

Виробляючи майже чверть валової сільськогосподарської продукції країни та контролюючи близько 18% сільськогосподарських угідь, вони асоціюються із індустріалізацією та інноваціями в аграрному секторі, а також з орієнтацією на продуктивність виробництва та задоволенням вимог ринку. За своєю структурою типовий агрохолдинг – це материнська компанія, яка володіє контрольними пакетами акцій десятків та сотень сільськогосподарських підприємств та здійснює управління ними. В Україні та в інших країнах із перехідною економікою агрохолдинги, напевно, найбільш відомі у зв'язку зі своїми величезними розмірами. Так, 85 найбільших агрохолдингів разом

контролюють близько 30% земель, які перебувають у користуванні сільськогосподарських підприємств України. Розвиток агрохолдингів загалом можна пояснити з точки зору прогалин у розвитку функціональних систем суспільства, а саме в економіці, праві та політиці [10].

Нині в Україні нараховується понад 160 агрохолдингів, які обробляють майже 9 млн. га с.-г. земель і переважну частину вирощеної продукції відправляють на експорт. Експорт вітчизняного урожаю росте рекордними темпами: з липня 2019 року по червень 2020 р зростання становить 25% в порівннні з аналогічним періодом 2018–2019 рр.. Галузь за звичкою все ще називають перспективною, а вона вже давно сама грошова і швидкозростаюча в українській економіці. Але негативним в цьому є те, що агросектор став занадто великим, щоб йому можна було дозволити спіткнутися. Він займає майже 40% в українському експорті та 11% - у ВВП [14].

За останніх 10 років в Україні з'явилося 9 агрохолдингів: це іноземні інвестори (Sygnet Agrosompany, «Кусто Агро», A.G.R. Group), і вихідці з інших сфер бізнесу («СіЕйТі», «Епіцентр Агро» та інші). Агрохолдинги відіграють важливу роль у формуванні сільськогосподарського ринку України. Наприклад, частка холдингів у загальному експорті вище, ніж інших сільськогосподарських підприємств у загальному виробництві цих культур за винятком сої [14]. Сумарна капіталізація українських публічних агрокомпаній з жовтня до листопада 2020 року збільшилась на 10,8% або \$191,5 млн. Станом на 12 листопада 2020 р., загальна капіталізація цих агрокомпаній склала \$1,96 млрд (проти \$1,77 млрд станом на 12 жовтня 2020 р.), повідомляє асоціація «Український клуб аграрного бізнесу».

«У період з жовтня по листопад 2020 р. відбувалися зміни, які стосувалися з одного боку нестабільного політичного і економічного життя як України, так і міжнародної спільноти, а з іншого, — значного зростання цін на основні зернові культури, які вплинули на капіталізацію українських компаній», - пояснюють експерти [107].

Як зазначається, всього 9 публічних агрокомпаній торгується на фондових біржах, 7 з яких котируються на Варшавській та 2 на Лондонській біржах. Серед цих компаній було виділено 5 найбільших, до яких належать: агрохолдинг МХП, «Кернел», «Астарта», «Овостар» та ІМК [107].

В ТОП-5 компаній у період з жовтня по листопад 2020 р. спостерігалось таке збільшення капіталізації:

- МХП — на 9,81% до \$650,1 млн;
- «Овостар» — на 7,75% до \$108,4 млн;
- «Кернел» — на 9,24% до \$906,7 млн;
- «Астарта» — на 33,3% до \$156 млн;
- ІМК — на 7,77% до \$107,8 млн.

Збільшення вартості компаній пов'язано з декількома факторами, серед яких: стрімке зростання цін на зернові на міжнародних торгових біржах (кукурудза +6,6%, пшениця +5,2%), олійні (соєва олія +19,35%), цукор +7.1% та іншу агропродукцію.

Відмітимо, що така частка агрохолдингових формувань у структурі суб'єктного складу учасників агропромислового комплексу України продиктована цілою низкою об'єктивних причин, серед яких низька здатність малих та середніх агротоваристів до акумуляції фінансових ресурсів, перерозподілу отриманих доходів та слабкість банківської системи, яка в сучасних умовах кредитування не спроможна у повній мірі забезпечити сільськогосподарських товаровиробників доступними кредитними ресурсами під час осінньо-весняних польових робіт [55].

В інших державах агрохолдинги також відіграють істотну роль у сфері аграрного виробництва. Прикладом може бути підприємство «Nestle S.A.» (Швейцарія), яке спеціалізується на виробництві і продажі продуктів харчування. В цьому агрохолдингу сконцентровано контрольні пакети шести основних дочірніх фірм, які, у свою чергу, є також змішаними холдинговими компаніями. Перша – «Юнілак Інк.», знаходиться у Панамі і контролює всі підприємства концерну, які розташовані у західній півкулі; друга – «Нестле

продактс» розміщена у Швейцарії і здійснює контроль над дочірніми товариствами, які знаходяться в Європі; третя – «Нестле холдингс» розташована на Багамських островах. Дві останні – «Мегті ентерпрайзес» і «Фіндус інтернешнл» побудовані за галузевим принципом та координують діяльність підприємств, які виробляють бульйонні концентрати і свіжоморожені продукти. Крім цього цей холдинг, поряд із згаданими підприємствами і магазинами, володіє мережею ресторанів і готелів [67].

Таким чином є очевидним, що поява агрохолдингів у сфері аграрного господарювання є однією із ознак прискорення процесів глобалізації у сфері виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції. Зокрема в Україні у 1998 р. компанія Nestlé S.A. придбала контрольний пакет акцій Приватного акціонерного товариства «Світоч» та, за даними з відкритого сайту «Smida.gov.ua» (офіційного сайту Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України), в даний час контролює 96,9639% простих іменних акцій вищенаведеного товариства. У 2003 р. компанія Nestlé S.A. придбала 100% акцій ПрАТ «Волиньхолдинг» (ТМ «Торчин»), що дозволило їй стати лідером у галузі холодних соусів. Внаслідок придбання акцій зазначених українських сільськогосподарських товаровиробників компанія Nestlé стала одним із найбільших товаровиробників в Україні. В даний час вона просуває на українському ринку продукцію торгових марок NESCAFÉ, Nesquik, Coffee-mate, Nuts, KitKat, Lion, Purina, Gerber, Bistrot, «Світоч», «Торчин» та «Мівіна», які користуються великою популярністю серед споживачів [1, 2, 55]. Таким чином, процес створення агрохолдингів на території України відбувається шляхом залучення в агропромислову сферу як національного, так і іноземного капіталу.

В аграрній сфері немає єдиної схеми корпоратизації та форми організаційних структур аграрних корпорацій. Так, при класифікації корпоративних форм агропромислової інтеграції можуть бути використані такі ознаки: рівень консолідації; рівень виробничо-фінансової самостійності підприємств; їх склад. Підприємства, що створюють корпоративну структуру, ідуть на консолідацію

основних засобів шляхом злиття та об'єднують своє майно, при цьому вони втрачають свою юридичну й фінансову самостійність. Злиття може здійснюватися або шляхом простого об'єднання капіталів двох чи більше підприємств, або шляхом покупки одного підприємства іншим.

Для агропромислових корпоративних груп, заснованих на партнерстві, характерне створення центральної компанії у формі некомерційної асоціації, яка не займається фінансово-економічною діяльністю. Об'єднання активів підприємств відбувається в рамках їхньої спільної діяльності, без передачі у власність центральної компанії. Частіше за все – це угоди про спільну діяльність. Таке об'єднання нерідко має тимчасовий характер і використовується для реалізації конкретної програми. Для корпоративних груп, заснованих на ієрархії, головним способом об'єднання активів є консолідація в центральній компанії пакетів акцій підприємств-учасників. У результаті будується система «основне підприємство – дочірне підприємство», що фактично являє собою холдинг.

Отже, згідно чинного законодавства визначальними ознаками аграрної холдингової компанії є [66, 90]:

- а) за організаційно-правовою формою є публічним акціонерним товариством;
- б) здійснює володіння, користування та розпорядження холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств. Проте ці ознаки не дають можливості в повній мірі визначити ні характерні риси холдингової компанії, ні особливості аграрної холдингової компанії.

У свою чергу, акцентується увага на обов'язкову кваліфікуючу ознаку агрохолдингу, яка полягає у тому, що в корпоративних сільськогосподарських підприємствах частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік має дорівнювати або перевищувати 75 % [90]. Це можна пояснити тим, що правові засади застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності, а також справляння єдиного податку встановлені чинним Податковим кодексом України від 2 грудня 2010 р.

[88]. Сільськогосподарські товаровиробники, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків (згідно п.п.4 пункту 291.4 Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 р. (далі – ПК України) [88]) мають право на застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності – особливого механізму справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів на сплату єдиного податку з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності. Безумовно, фінансово-правовий аспект має значення для організації функціонування будь-якої юридичної особи, в тому числі і агрохолдингу, проте позиція, яка полягає у тому, що якщо у певному році підприємство не має частки у розмірі 75 відсотків сільськогосподарського товаровиробництва, то воно втрачає статус агропідприємства, є сумнівною.

Крім того, якщо взяти за приклад так званий «чистий (майновий)» агрохолдинг, тобто підприємство, яке володіє корпоративними пакетами акцій (часток) двох і більше аграрних товаровиробників, то у будь-якому разі материнська (холдингова) компанія у такому агрохолдингу за звітний рік взагалі не матиме частки сільськогосподарського товаровиробництва. Статус сільськогосподарського товаровиробника будуть мати підконтрольні суб'єкти права (корпоративні (дочірні) підприємства) агрохолдингу, які безпосередньо займатимуться аграрним виробництвом. За такого розвитку подій, материнська (холдингова) компанія не буде платником четвертої групи єдиного податку, проте при цьому статус аграрного холдингу не зміниться [24].

При цьому є можливими також такі випадки, що сукупно всі підконтрольні материнській (холдинговій) компанії підприємства не матимуть 75 відсотків сільськогосподарського товаровиробництва від загального розміру здійсненої господарської діяльності. Так, у структурі аграрного холдингу може знаходитися, крім сільськогосподарських підприємств, основним видом діяльності яких є виробництво товарної сільськогосподарської продукції, юридична компанія (основна мета – надання юридичної підтримки учасникам

агрохолдингу), фінансова установа у формі фінансової компанії або банку (основна мета – кредитування учасників холдингової групи), транспортна (логістична) компанія (основна мета – забезпечення транспортування товарної сільськогосподарської продукції). Зазначені юридичні особи, хоча і не мають на меті безпосередньо виробництво товарної сільськогосподарської продукції, проте їх функціонування зводиться до обслуговування процесу аграрного виробництва. Тому частка сільськогосподарського товаровиробництва в агрохолдингу, цілком імовірно, може бути меншою, аніж передбачені законодавством 75%, однак це, зокрема, не означатиме зміну напрямку діяльності ні холдингової (материнської) компанії, ні її учасників – корпоративних (дочірніх) підприємств.

Враховуючи означене, позиція П.Ф. Кулинича, про те, що агрохолдингова компанія не є особливою організаційно-правовою формою юридичної особи суб'єкта господарювання, а є різновидом публічного акціонерного товариства, що об'єднує й контролює аграрних товаровиробників [43], виглядає не достатньо системно узгодженою, адже агрохолдинг може об'єднувати не лише аграрних товаровиробників, але і товариства, які безпосередньо не залучені у сферу агропромислового виробництва, проте які у своїй діяльності мають на меті обслуговування сільськогосподарських товаровиробників.

Таким чином можна констатувати, що в аграрно-правовій науці не склалося єдиного підходу до розуміння правової природи агрохолдингу та його впливу на ефективність функціонування агропромислового комплексу України. Підсумовуючи наведені позиції, серед істотних ознак агрохолдингу називають наступне: є специфічною формою володіння корпоративними правами; єдина організаційно-правова структура з відповідними метою та цілями; володіння з боку материнської компанії контрольним пакетом акцій (часток, паїв) інших сільськогосподарських підприємств, що забезпечує вирішальний вплив на їх діяльність; договірне об'єднання; в корпоративних сільськогосподарських підприємств частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік має дорівнювати або перевищувати 75 %. В цілому

підтримуючи зазначені позиції, необхідно звернути увагу, що вони не в повній мірі дозволяють розкрити правову природу аграрного холдингу.

Неоднозначно вирішується також питання про склад учасників холдингу. Більшість учених зараховує до них основне і дочірні товариства. Окремі вчені (Г.В. Уманців, Р.М. Циган [108]) до структури холдингу додають також залежні товариства, філії та представництва. Деякі автори стверджують, що не будь-які сукупності основної та дочірніх організацій утворюють холдинг, а лише основані на системі участі холдингової компанії в статутному капіталі дочірніх організацій.

Загалом холдинг є конструкцією англо-американської правової системи. Термін «холдинг» походить від англійського «to hold» – тримати [66]. Вперше холдингові компанії були санкціоновані законом штату Нью-Йорк у 1889 р., який надав можливість створювати корпорації винятково з метою володіння акціями інших корпорацій. Однак нині поняття холдингу має дещо інший зміст. Бунецька Н.В розглядає управляюче підприємство як різновид холдингової компанії [10]. Вважаємо, що управляюче підприємство не можна вважати холдинговою компанією, оскільки, по-перше, холдингова компанія має можливість контролювати діяльність дочірнього підприємства загалом, а не лише його виконавчого органу; по-друге, діяльність управляючого підприємства підпорядковується обов'язку органів юридичної особи діяти добросовісно і розумно.

Законом України «Про холдингові компанії» (ст. 4) передбачено, що рішення про утворення холдингової компанії оформляється договором. Виникає питання про зміст такого договору і взагалі необхідність його укладення – холдингова компанія, відповідно до закону, здійснює управління завдяки володінню корпоративним пакетом акцій (часток, паїв) «корпоративних підприємств», а не у зв'язку з тим, що таке право виникає у неї за договором. Немає також однастайності щодо правових форм учасників холдингу. Передбачено, що холдингова компанія може мати форму будь-якої юридичної особи, а її дочірні підприємства мають бути акціонерними товариствами,

товариствами з обмеженою відповідальністю та товариствами з додатковою відповідальністю [94].

У німецькій доктрині переважає думка, що холдингова компанія може стосуватися зацікавлених осіб, які діють незалежно поза асоціацією та мають інтереси, достатні для створення можливості негативного впливу на об'єднання [66].

На нашу думку, і холдингова компанія, і її дочірні підприємства можуть набути яких завгодно юридичних форм, за яких учасники беруть участь в управлінні створеними ними підприємствами. Однак правове регулювання участі в підприємствах є надзвичайно важливим.

Деякі автори зазначають, що діяльність холдингової компанії полягає винятково в управлінні акціями (паями, частками) дочірніх підприємств. Французькі та німецькі вчені мають схожу позицію (на правовому рівні термін «холдинг» у цих країнах не визначений) [90].

Розробники Закону України «Про холдингові компанії» [94], ймовірно, припускали однакові міркування та запроваджували обмеження, зокрема: частка у вигляді майна, коштів та нематеріальних активів не має перевищувати 20% статутного капіталу холдингової компанії, решта має складатися з пакетів акцій (паїв, часток) юридичних осіб (ч. 1 ст. 5). У зв'язку з цим деякі вчені розрізняють терміни «чиста (фінансова) участь» та «змішана участь» залежно від компетенції холдингової компанії. Тобто функції чистих холдингових компаній – володіти акціями, керувати діями та отримувати й перерозподіляти дивіденди від дочірніх підприємств. Відповідно, холдинг здійснює управління фінансовими операціями, а виробнича діяльність залишається дочірнім підприємствам. В структурі змішаного холдингу холдингова компанія не тільки здійснює управління акціями (паями, частками) інших підприємств, а й проводить самостійну підприємницьку діяльність.

Виходячи з дослідження, ми вважаємо, що холдингова компанія – це підприємство, яке безпосередньо або через інших осіб володіє акціями (частками статутного капіталу) однієї або декількох дочірніх компаній і має

більшість голосів у керівних органах. Передбачається, що холдингова компанія керує діяльністю свого дочірнього підприємства.

Аналіз виробничих ліній сільськогосподарських господарств виявив, що вони здебільшого спеціалізуються на виробництві олійних культур, цукрових буряків у рослинництві та птиці у тваринництві.

Найважливішим видом діяльності вітчизняних господарств є рослинництво. Частка витрат на врожай в продажах перевищує 80%, що пояснюється високою рентабельністю. Наприклад, рентабельність виробництва насіння соняшнику в господарствах становить 60–70%, цукрових буряків – 30–40%, ріпаку олійного – 25–30%, зернових культур – 10–15% [55, 67].

У межах структурної перебудови агропромислового сектору економіки України особливого значення набувають розвиток та вдосконалення інтеграційних процесів між сільськогосподарськими виробниками та переробниками, об'єктивною передумовою яких є соціальний розподіл праці. Об'єднання зусиль різних незалежно працюючих підприємств та організацій у сільському господарстві, промисловості та інфраструктурі для створення єдиної інтегрованої системи виробництва та управління гарантує раціональне використання природного трудового, інвестиційного, виробничого потенціалів підприємств [67].

На думку експертів, основною тенденцією для України у найближчій перспективі стане домінування агропромислових груп, оскільки вони мають доступ до капіталу, знань та новітніх технологій. Саме створення холдингів сприяло стабілізації виробництва.

Метою поживлення інтеграційних відносин є:

- 1) збереження виробництва з одночасною модернізацією матеріально-технічної бази;
- 2) фінансове забезпечення та підтримка учасників інтеграційної асоціації;
- 3) зміцнення фінансової стабільності;
- 4) збільшення доходу сільськогосподарських господарств – учасників інтеграційної асоціації;

5) здійснення узгодженої політики збуту;

6) проведення досліджень та розробок у промисловості виробництва та переробки.

Саме агропромислові холдинги мають відчутні конкурентні переваги порівняно з іншими формами ведення агробізнесу, зокрема, це ліпший доступ до фінансів – більш дешевих фінансових ресурсів світових банків й фондових бірж, що є ключовим фактором успіху у виробництві сільськогосподарської продукції [67].

Завдяки припливу капіталу в сільськогосподарський сектор аграрні холдинги можуть створити міцну основу для виробництва продукції, що суттєво вплине на результати їх роботи. Унаслідок агропромислової вертикальної інтеграції агропідприємства, зазвичай, стають ефективними, а капітал, ринки та інновації для них – доступнішими. Після інтеграції елементів сільськогосподарського виробництва та збуту продовольства у свою структуру, господарства досягають конкурентної переваги за рахунок використання нових технологій у сільському господарстві, переробки та контролю якості продукції.

Завдяки припливу капіталів у сільськогосподарську галузь господарства мають змогу створити міцну основу для виробництва продукції, що суттєво впливає на кінцеві показники їх функціонування. Завдяки агропромисловій вертикальній інтеграції агропідприємства, як правило, покращують власну ефективність, доступ до капіталу і ринків, отримують більше можливостей для впровадження інновацій. Інтегруючи всі елементи сільськогосподарського виробництва та збуту продовольства у свою структуру, господарства досягають конкурентної переваги за рахунок використання нових технологій у сільському господарстві, переробки та контролю якості продукції.

Тому внесок сільськогосподарських господарств в економічне зростання та розвиток агросектору країни є суттєвим.

1.2. Значення консолідованої фінансової звітності в системі управління групою підприємств

Виникнення і функціонування в Україні агропромислових корпоративних груп підприємств, як економічно відокремлених господарюючих суб'єктів – незаперечний факт, внаслідок чого виникає необхідність розробки принципів інформаційного забезпечення їх управління та облікового відображення відносин між ними.

Складність економічних зв'язків, яка зростає і породжує потреби різних груп користувачів у достовірній, неупередженій інформації про фінансово-майновий стан та результати діяльності суб'єктів господарювання, знаходять своє відображення у консолідованій фінансовій звітності.

Якщо загальні принципи об'єднання підприємств та складання консолідованої звітності визначені як міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ), так і національними (ПСБО), то окремих, галузевих методик консолідації звітності поки що не розроблено. Вищевикладене зумовлює актуальність теми дослідження, його мету та основні завдання дослідження.

В обліковій теорії звітність як економічну категорію трактують за двома напрямками. З одного боку, вона є джерелом економічної інформації про господарську діяльність підприємства, тобто це система узагальнених і взаємопов'язаних економічних показників, яка характеризує стан і рух майна, зобов'язань та підсумки господарської діяльності підприємств. З іншого – звітність є елементом бухгалтерського обліку, методом узагальнення і подання інформації про стан та результати діяльності підприємства. Складанням звітності завершується обліковий цикл бухгалтерського опрацювання даних. Тому звітність за своєю сутністю включає не тільки систему економічних показників, а й сукупність способів і прийомів узагальнення даних обліку та фінансового стану підприємства [34].

Для дослідження питання щодо зв'язку консолідованої фінансової звітності та системи бухгалтерського обліку визначаємо за доцільне розглянути класифікацію звітності підприємств, що сприятиме виділенню місця консолідованої фінансової звітності у системі бухгалтерської інформації.

Фінансова звітність залежно від ознаки за рівнем узагальнення інформації, класифікується на зведену звітність, консолідовану звітність та індивідуальну звітність. Зведена звітність визначається як звітність Міністерств та інших центральних органів виконавчої влади про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів щодо всіх підприємств, які належать до сфери їх управління. Індивідуальна звітність складається за показниками діяльності однієї юридичної особи, вона характеризує фінансовий стан і результат діяльності суб'єкта господарювання [29].

В свою чергу, консолідована фінансова звітність, що є складовою фінансової звітності, визначається як звітність, яка відображає фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці [29].

Доцільно зазначити, що особливість формування консолідованої фінансової звітності полягає в тому, що система її показників формується безпосередньо не на підставі даних бухгалтерського обліку одного підприємства, а на основі показників фінансових звітів окремих підприємств, що розкриває зв'язок системи бухгалтерського обліку та консолідованої фінансової звітності (рис. Додатку) [32].

Консолідація це: інтегратор об'єднавчих процесів серед груп, спільнот, компаній, інституцій, влади та держави. Консолідація має на меті зміцнення позицій та ідеологем, покращення економічного стану та властивостей системи відносин у суспільстві, нації, державі, тощо та переважно орієнтується на довгострокові цілі.

Отже, консолідована фінансова звітність є зовнішньою бухгалтерською звітністю. Система консолідованих звітних показників формується на підставі даних бухгалтерського обліку відображених у вже складених індивідуальних фінансових звітах. Відповідно, консолідована фінансова звітність є одним із елементів методу бухгалтерського обліку, що підтверджує її належність до системи бухгалтерського обліку. Разом з тим, недоцільно використовувати

поняття «консолідований облік», оскільки узагальнення показників діяльності групи підприємств відбувається тільки у формах звітності [33, 35].

Визначивши місце консолідованої фінансової звітності в системі бухгалтерської інформації, розкриємо значення даної звітності в управлінні групою підприємств. Актуальність даного питання визначається появою нових господарських структур різних форм власності в ринкових умовах господарювання, що зумовлюють удосконалення бухгалтерського обліку та фінансової звітності як складових частин економічної інформації, необхідної для управління на всіх рівнях. Удосконалення управління підприємств передбачає формування такої облікової інформації, яка б була адекватною вимогам розвитку ринкових відносин і забезпечувала зростаючі потреби у ній поряд із зовнішніми, внутрішніми користувачами різних ієрархічних рівнів управління [36, 39].

Саме за допомогою правильного і економічно ефективного обліку та звітності можливо забезпечити конкурентні переваги суб'єкта господарювання в довгочасному періоді на основі ефективно прийнятих управлінських рішень, які забезпечуються достовірною бухгалтерською інформацією [51].

Отже, в умовах ринкової трансформації економіки стрімко зростає роль фінансової звітності підприємства, оскільки вона є основним джерелом інформації, необхідної внутрішнім та зовнішнім користувачам для оцінки діяльності підприємства загалом, а також для цілей фінансового аналізу, прийняття інвестиційних та управлінських рішень [76].

Управління групою підприємств вимагає систематичної інформації про здійснені господарські процеси, їх характер і обсяг, про наявність матеріальних і фінансових ресурсів, їх використання, про результати процесів об'єднань підприємств, а також про результати діяльності всієї групи взаємопов'язаних підприємств. Основним джерелом такої інформації є консолідована фінансова звітність. Така звітність має велике значення, оскільки використовується не тільки для економічного аналізу діяльності окремого дочірнього підприємства з метою одержання інформації, необхідної для управління, а й для узагальнення

результатів на рівні групи підприємств. Таким чином консолідована звітність виконує інформативну функцію [41].

Особливе місце консолідованої фінансової звітності визначається тією роллю, яку вона відіграє в управлінні групою підприємств, та її здатністю слугувати, з одного боку, засобом відображення ефективності управління для будь-якого користувача (внутрішнього або зовнішнього), а з другого – базою для прийняття перспективних рішень щодо збалансованого функціонування групи підприємств.

Отже, консолідована фінансова звітність забезпечує як управління групою підприємств загалом, так і потреби керівників різних рівнів, яким властиві різноманітні функції, вона подається у систему управління групи підприємства на запит користувачів, дає можливість інформувати зацікавлених осіб, контролювати роботу виконавців, аналізувати діяльність групи підприємств та діяльність її дочірніх підприємств [41].

Термін «консолідація» означає об'єднання, згуртованість, спільність окремих осіб, груп, організацій та спільнот з метою посилення боротьби для досягнення загальної мети [47].

Крім того, консолідація – це один із важливих засобів систематизації законодавства [51]. Деякі автори зауважують, що консолідація є самостійним логіко-гносеологічним та ієрархічним видом систематизації нормативно-правових актів, що можуть об'єднуватися за інституціональною та галузевою ознакою [81].

У політико-владних та державотворчих процесах термін «консолідація» розглядається як різновид об'єднувачих процесів за умов досягнення суспільного консенсусу, що формується та утверджуються засобами політичного правління та інтеграцією соціуму.

Отже, консолідація це: інтегратор об'єднувачих процесів серед груп, спільнот, компаній, інституцій, влади та держави.

Сучасні вітчизняні дослідники розглядають консолідацію в двох трактуваннях: як процес (дію) або водночас як і результат дії, що залежить від вибраних

засобів, методів, здатних порушити цей процес. Незважаючи на лаконічність цього визначення, проблема виникає із зарахуванням операцій між різними членами групи до категорії в межах групи.

Для більш детального її дослідження, слід з'ясувати сутність підприємств, між якими можуть відбуватися такі операції. У табл. 1.3 наведено визначення материнського й дочірнього підприємств у чинних нормативно-правових документах. На підставі табл. 1.3 можна зробити висновок, що чіткого та повного визначення дочірнього підприємства немає.

На основі цих дефініцій не зрозуміло, якою часткою має володіти головне підприємство, щоб залежне підприємство отримало статус дочірнього. Отже важливо з'ясувати, які операції в групі (до яких можуть бути причетні дочірні асоційовані, спільні підприємства, філії та представництва) можуть бути зараховані до внутрішньогрупових операцій.

На основі аналізу вітчизняного та закордонного законодавства слід розробити різні підходи до розуміння природи дочірнього підприємства. Стаття 63 Господарського кодексу зазначає, що у разі залежності від іншого суб'єкта господарювання, передбаченого статтею 126 цього закону, підприємство визнається дочірнім. Стаття 126 Господарського кодексу визначає два типи залежності: просту й вирішальну. Це означає, що поняття «дочірнє підприємство» охоплює дочірні й залежні підприємства [18]. Наразі існує конфлікт із міжнародним правом, адже в МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства» чітко вказано, що цей тип суб'єкта господарювання не є дочірнім чи залежним підприємством: асоційоване підприємство – це суб'єкт господарювання, який не є корпорацією. Наприклад, інвестор суттєво впливає на діяльність партнерства, але воно не є дочірнім підприємством чи часткою в спільному підприємстві [59].

Таблиця 1.3

Визначення понять «материнське підприємство» та «дочірнє підприємство» в міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актах

Джерело	Материнське підприємство	Дочірнє підприємство
---------	--------------------------	----------------------

ПСБО 19 «Об'єднання підприємств»	Підприємство, яке здійснює контроль дочірніх підприємств	Підприємство, яке перебуває під контролем материнського (холдингового) підприємства
МСБО 27 «Окрема фінансова звітність» [59]	Суб'єкт господарювання, який має одне або кілька дочірніх підприємств	Суб'єкт господарювання, який має одне або кілька дочірніх підприємств
МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність» [60]	Суб'єкт господарювання, який контролює одного або декількох суб'єктів господарювання	Суб'єкт господарювання, який контролюється іншим суб'єктом господарювання
Податковий кодекс України (ПКУ) [88]	Юридичні особи, які є власниками інших юридичних осіб або здійснюють контроль над такими юридичними особами, як пов'язані особи	Не визначено
ГКУ [18]	Публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності)	У випадках існування залежності від іншого підприємства, підприємство визнається дочірнім
Класифікація організаційно-правових форм господарювання	Господарюючий суб'єкт, який володіє контрольними пакетами акцій дочірнього підприємства	Господарюючий суб'єкт, який володіє контрольними пакетами акцій дочірнього підприємства

Схожий нюанс закріплений і у вітчизняному законодавстві. Так, у ПСБО 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін» вказано, що асоційоване підприємство не є дочірнім: «Асоційоване підприємство – це підприємство, на яке з боку інвестора є суттєвий вплив та яке не є дочірнім чи спільним підприємством інвестора». Така плутанина в розумінні понять «дочірнє підприємство» та «асоційоване підприємство» може викликати помилкове уявлення щодо внутрішньогрупових операцій в бухгалтерському обліку та звітності, оскільки вони часто передбачають розрахунки з асоційованими підприємствами, що, у свою чергу, викривляє звітність. Виходячи з економічної та юридичної природи дочірнього підприємства, можна дати таке тлумачення природи дочірнього підприємства: це підприємство, статутний капітал якого утворений материнським підприємством або ж у якому материнське підприємство має контрольний пакет акцій.

Внутрішньогрупові операції, що відбуваються між материнськими й дочірніми підприємствами або між дочірніми підприємствами однієї групи, відіграють ключову роль у підготовці окремих звітів членами групи та при підготовці консолідованої фінансової звітності [35, 98, 103]. Дійсно, у сфері консолідації звітів існує проблема у зв'язку з необхідністю виявлення та відображення внутрішньогрупових транзакцій. Деталізація та групування даних про внутрішні облікові процеси безпосередньо впливають на ефективність підготовки консолідованої фінансової звітності. Тема розгляду внутрішньогрупових операцій у межах консолідації фінансової звітності є актуальною. Операції між підприємствами групи виключаються з метою надійного формування її фінансового результату як цілісної економічної одиниці та уникнення подвійного підрахунку і, отже, завищення консолідованої фінансової звітності.

1.3. Сучасний стан та характеристика підходів до формування консолідованої фінансової звітності

Вітчизняні особливості облікової системи поступово інтегруються у міжнародному та європейському контекстах. Розширення кола ділових партнерів підприємств спонукає підвищення якості інформаційних потоків як для внутрішніх, так і для зовнішніх користувачів. Джерелом такої інформації є звітність підприємства, яка формується в системі обліку. Будь-яка невідповідність впливає на загальну довіру до звітів ділового партнера. Забезпечення й аналіз прозорості інформативності звітності сприяє результативному пошуку перспективного ділового партнера на ринку, ефективному варіанту цінової політики тощо. Сьогодні, найчастіше, діючий бізнес має складну структуру, тобто являє собою не одну компанію, а сукупність компаній, пов'язаних між собою, тобто певну групу компаній. В традиційній холдинговій структурі, зазвичай, можна виділити материнську компанію (інвестора), що прямо або опосередковано через свої дочірні компанії

контролює всі компанії групи. В такому разі і українське законодавство, і міжнародне вимагають складання консолідованої фінансової звітності.

Розвиток економічних відносин в Україні, а також процеси інтеграції економіки зумовлюють виникнення нових і специфічних організаційно-правових форм об'єднань підприємств, які передбачають відповідне здійснення інвестицій одного підприємства в інші в межах об'єднання. Такими об'єднаннями підприємств є холдингові компанії та корпорації, які функціонують в основному в формі акціонерних товариств, що найбільш вдало відповідають завданню формування в країні корпоративної власності.

Таблиця 1.4

Динаміка корпоративного сектору України [102]

Вид об'єднань	Роки				
	2013	2015	2016	2017	2019
Акціонерне товариство	25531	23110	15571	15206	14310
Товариство з обмеженою відповідальністю	488781	519607	488205	532401	632231
Товариство з додатковою відповідальністю	1539	1589	1336	1392	1502
Повне товариство	2074	1941	1361	1378	1322
Командитне товариство	638	595	387	384	370
Асоціація	3194	3108	2260	2331	2422
Корпорація	852	777	560	564	556
Консорціум	93	90	66	69	73
Концерн	359	327	195	195	188
Інші об'єднання юридичних осіб	1412	1275	756	767	750
Разом	524473	552419	510697	554687	653724

В свою чергу, процеси інвестування є невід'ємною частиною формування ринкових відносин, а консолідована фінансова звітність призначена відображати інвестиційну діяльність об'єднання підприємств в цілому. У зв'язку з цим виникає необхідність вирішення проблем формування консолідованої фінансової звітності в Україні.

Системний підхід до відображення та розкриття інформації у звітності підприємства, як ділового партнера на ринку, потребує більш глибокого вивчення та практичного впровадження. На рис. 1.3. зображено основні види звітності, у яких міститься найбільш повна інформація про фінансовий стан підприємства, як партнера на ринку. Для правління повинні використовуватися дані, які відповідають певним правилам, вимогам і нормам, є зрозумілими та

прийнятними для користувачів, які визначені за єдиною методикою з використанням однакових баз розрахунку, критеріїв та правил.

Рис. 1.3. Види звітності, у яких міститься інформація про ділове партнерство підприємств

З огляду на специфіку та складність процедур консолідації даних, ці процеси забезпечуються великим обсягом нормативно-правових документів. Нормативно-правове регулювання консолідованої фінансової звітності в Україні здійснюється за міжнародними та національними стандартами (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Характеристика законодавства щодо регулювання консолідованої фінансової звітності (КФЗ)

НПСБО		МСБО	
1	2	3	4

НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	Визначає поняття, основні форми консолідованої фінансової звітності.		
НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність»	Визначає порядок складання та загальні вимоги до розкриття інформації щодо складання КФЗ.	МСФЗ (IFRS) 10 «Консолідована фінансова звітність»	Встановлює принципи подання та підготовки КФЗ, визначає критерії контролю
П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»	Визначає порядок відображення в обліку і звітності придбання інших підприємств та/або об'єднання видів їх діяльності	МСФЗ (IFRS) 3 «Об'єднання бізнесу»	Визначає порядок відображення в обліку і звітності операцій щодо об'єднання бізнесу
ПСБО 13 «Фінансові інструменти»	Визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інструменти та її розкриття у фінансовій звітності.	МСФЗ (IFRS) 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти», МСФЗ (IAS) 32 «Фінансові інструменти: подання» і МСФЗ (IAS) 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка».	Визначають методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інструменти, регулюють облік фінансових інвестицій
ПСБО 12 «Фінансові інвестиції»	Визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інвестиції, операції із спільної діяльності та її розкриття у фінансовій звітності	МСФЗ (IAS) 28 «Інвестиції в асоційовані та спільні підприємства»	Регулює облік інвестицій зі спільним контролем і суттєвим впливом

Продовження табл. 1.5

1	2	3	4
		МСФЗ (IFRS) 11 «Спільна діяльність»	Визначає класифікацію та загальні принципи включення до фінансової звітності інвестора спільної діяльності
		МСФЗ (IAS) 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність»	Визначає правила обліку інвестицій у дочірні компанії асоційовані й спільні підприємства в окремій звітності інвестора
		МСФЗ (IAS) 27 «Консолідована та	Визначає правила розкриття інформації

		окрема фінансова звітність»	про всі види участі в інших компаніях
НСБО 21 «Вплив змін валютних курсів»	Визначає методологічні засади формування в обліку інформації про операції в іноземних валютах та показників статей фінансової звітності за межами України в грошовій одиниці України	МСФЗ 21 «Вплив змін валютних курсів»	Застосовується для подання фінансової звітності суб'єкта господарювання в іноземній валюті

У вітчизняному законодавстві однозначно тлумачиться консолідована фінансова звітність, як фінансова звітність підприємства, що здійснює контроль і контрольованих ним підприємств, як єдиної економічної одиниці. Відповідно у МСБО 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність» – це «фінансова звітність групи, подана як фінансова звітність одного економічного суб'єкта господарювання» [65]. Більш детальне тлумачення зустрічаємо у МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність» – це фінансова звітність групи, у якій активи, зобов'язання, капітал, дохід, витрати і потоки грошових коштів материнського підприємства та його дочірніх підприємств представлені як активи, зобов'язання, капітал, дохід, витрати і потоки грошових коштів єдиного суб'єкта економічної діяльності [60].

Розглядаючи стандарти консолідованої фінансової звітності на національному та міжнародному рівні, потрібно відмітити їх схожість за назвами та суттю. Разом з тим при здійсненні аналізу вимог стандартів щодо процесу консолідації фінансової звітності виявлено, що національні стандарти розглядають вужче коло питань, ніж міжнародні.

Так, НП(С)БО 2 «Консолідована звітність» [72] не повністю розкриває всі тонкощі процесу консолідації, не має окремого визначення терміну «консолідована звітність», не наводить процедури втрати контролю материнськими підприємствами над дочірніми, не містить питання обліку інвестицій. На відміну від НП(С)БО 2, МСФЗ 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність» передбачено, не лише звітність групи підприємств, але й окрема фінансова звітність материнської компанії. Також потребує

удосконалення облік фінансових інвестицій згідно міжнародних стандартів, що більш повно розкривають процес обліку за видами діяльності та розкриття інформації про частки участі в інших суб'єктах господарювання.

Методика складання консолідованої фінансової звітності подається як сукупність методів консолідації звітності. Залежно від наявності або відсутності взаємних операцій можна виділити такі етапи консолідації [3, 32]:

- первинна консолідація виникає у разі складання вперше консолідованої звітності раніше незалежних підприємств і пов'язана з придбанням інвестованого підприємства;
- подальша консолідація виникає у разі складання консолідованої звітності групи підприємств, яка утворена раніше і в якій вже здійснювались взаємні операції [35].

Первинній консолідації властиві методики за ознакою залежно від умов створення групи підприємств (методика консолідації фінансових звітів підприємств, об'єднаних шляхом придбання та методика консолідації фінансових звітів підприємств, об'єднаних шляхом злиття(поглинання)). Ці методи розрізняються процедурно і дуже впливають на сукупні фінансові результати, які знаходять своє відображення у консолідованій звітності [35].

Нині, в національній системі обліку, при первинній консолідації в основу об'єднання бізнесу покладено лише метод придбання, що робить недійсним метод злиття.

Метод придбання передбачає об'єднання підприємств, у результаті якого покупець набуває контролю над чистими активами та діяльністю інших підприємств в обмін на передачу активів, взяття на себе зобов'язань або випуск акцій.

Наступній консолідації за міжнародними стандартами фінансової звітності залежно від виду та ступеня впливу інвестора на об'єкт інвестування притаманні такі методи [36]:

- повна консолідація (Entity concept) полягає в тому, що група вважається єдиною економічною одиницею, при цьому консолідації підлягають всі чисті

активи дочірніх підприємств, а частка меншості відображається в пасиві консолідованого балансу. Використовується для дочірніх підприємств, що утворилися в результаті придбання або злиття.

- пропорційна консолідація (Proportional consolidation) є методом формування консолідованої фінансової звітності для спільної діяльності. Її відмінність від повної консолідації полягає у тому, що консоліднуються не контрольовані активи, а тільки ті, якими учасник сумісного проекту реально володіє. Зрозуміло, в цьому випадку частка меншості в консолідованій фінансовій звітності відсутня.

- метод пайової участі або метод участі в капіталі (Equity method) застосовується для обліку інвестицій в асоційовані компанії. При цьому асоційована компанія не є частиною групи, тому елімінування внутрішньогрупових операцій не застосовується, а частка групи в прибутку асоційованої компанії, накопиченої з моменту інвестування, показується окремо від накопиченого капіталу групи. Такі інвестиції спочатку (у момент інвестування) відображаються за номінальною вартістю, при цьому виникає гудвіл як різниця між номіналом інвестицій і часткою інвестора в чистих активах асоційованої компанії [36].

МСФО 31, на відміну від П(с)БО 12«Фінансові інвестиції», рекомендує не застосовувати метод участі в капіталі, тому що він не відображає сутності й повноти інформації про ступінь участі у спільно контрольованому підприємстві. Вважаємо недоцільним застосовувати єдиний підхід, тобто метод участі в капіталі, до складання консолідованої фінансової звітності материнськими підприємствами з різною часткою статутного фонду у підконтрольних підприємствах, оскільки такий підхід не забезпечує інтереси часток меншості [63].

Можливість складання консолідованої фінансової звітності за декількома методами надасть можливість користувачам фінансової інформації більш поглиблено аналізувати фінансову звітність та здійснювати виважені економічні рішення. Тому, пропонуємо застосовувати альтернативні підходи у

виборі методики наступної консолідації (метод повної консолідації, метод пропорційної консолідації та метод еквівалентної вартості) до складання консолідованої фінансової звітності на основі міжнародних стандартів.

Консолідація являє собою об'єднання даних фінансової звітності групи підприємств в єдину звітність. Основні вимоги щодо складання консолідованої фінансової звітності [77]:

1. Консолідована звітність складається головним (материнським) підприємством групи.
2. Консолідована звітність повинна мати той же склад, що й індивідуальна звітність.
3. У консолідовану звітність об'єднується бухгалтерська звітність материнського й дочірнього підприємств, складена за той самий звітний період і на ту саму звітну дату.
4. Консолідовану фінансову звітність формують виходячи з єдиної облікової політики групи.
5. На дату придбання дочірнього підприємства проводять визнання й оцінку ідентифікованих придбаних активів, зобов'язань й умовних зобов'язань купленого підприємства за їх справедливою вартістю за правилами МСФЗ.
6. При консолідації слід виключити внутрігрупові операції: дебіторську й кредиторську заборгованості, капітал, доходи, витрати й грошові потоки, що належать до операцій між підприємствами групи.
7. Об'єднують аналогічні статті активів, зобов'язань, капіталу, доходів, витрат і грошових потоків материнського підприємства та його дочірніх підприємств.
8. Для того щоб консолідована фінансова звітність надавала фінансову інформацію про групу як єдину економічну структуру, треба вдатися до таких дій [77, 81, 82]:

— балансова вартість інвестицій материнської компанії в кожне дочірнє підприємство й частина капіталу кожної дочірньої компанії, що належить до материнської, елімінуються (виключаються). У результаті об'єднання може

виникнути гудвіл, що відображається у консолідованому звіті про фінансовий стан окремим рядком;

— визначають неконтрольовану частку в прибутку або збитку консолідованих дочірніх підприємств за звітний період.

— неконтрольовану частку в чистих активах консолідованих дочірніх підприємств зазначають окремо від капіталу акціонерів материнської компанії

Враховуючи всю складність процесу консолідації фінансової звітності варто відзначити, що існують проблемні аспекти складання консолідованої фінансової звітності відповідно до МСФЗ [47]:

1. Відсутній чіткий інструментарій для бухгалтерів щодо практичного застосування вимог МСФЗ для складання консолідованої фінансової звітності.
2. Існує низка суперечностей та невідповідностей між МСФЗ та чинним законодавством України.
3. Консолідація управлінських даних та отримання достовірної консолідованої звітності ускладнено неузгодженими методиками ведення обліку та управління фінансами дочірніх компаній.
4. МСФЗ вимагає додаткове розкриття інформації: примітки та аналіз фінансових показників, що не передбачено національними стандартами.
5. Консолідована фінансова звітність є неоперативною зважаючи на високу тривалість формування даних за групами компаній.
6. Використання різних програмних продуктів для оперативного та фінансового управління, веде до втрати даних та їх аналітичності у звітності.
7. Відсутність кваліфікованих кадрів, які не лише знають МСФЗ, але й можуть застосувати їх на практиці.

Вирішити перераховані вище проблеми можна регламентувавши методологію консолідації звітності та впровадивши автоматизовану систему, яка дозволить компанії самостійно і з мінімальними витратами отримувати консолідовану фінансову звітність та досягнути ефективності діяльності корпоративної групи.

Незважаючи на наявні наукові дослідження щодо порядку формування фінансової звітності груп підприємств (консолідованої та зведеної), виникає

питання складання такої звітності групою підприємств у яких не виявлено материнське підприємство. З огляду на те, що процедура формування звітності у групах взаємопов'язаних підприємств, які не мають чітко виділеного материнського підприємства, є недостатньо розробленою, існує потреба у пошуку та розробці теоретичних та методичних засад формування комбінованої фінансової звітності групи підприємств.

У тих ситуаціях, коли група компаній є юридично не взаємопов'язаною, але фактично контролюється одним інвестором, МСФЗ не передбачають складання консолідованої фінансової звітності для таких груп компаній через відсутність в їх структурі юридично оформленої материнської компанії. Мова йде про групи компаній з непрозорою структурою, контроль в яких належить певній фізичній особі. Значна кількість бізнес-груп в Україні свідомо створювалась з непрозорою з юридичної точки зору структурою, в якій неможливо виділити або простежити материнську компанію (інвестора), з метою оптимізації податкового навантаження на бізнес та зменшення ризику рейдерських атак. В таких групах компаній з непрозорою структурою неможливо виділити материнську компанію і складання консолідованої фінансової звітності щодо такої групи є неможливим. Але рано чи пізно для таких груп компаній виникає питання ефективного залучення інвестицій в бізнес, що стає складно через неможливість генерування міжнародної фінансової звітності загального призначення, яка розкриває потенціал таких груп.

Виходом для груп компаній, у яких відсутня юридично оформлена материнська компанія, є складання комбінованої фінансової звітності, тобто фінансової звітності, в якій сукупно представляються дані щодо активів, зобов'язань та результатів фінансової діяльності всіх компаній групи.

При цьому до периметру комбінації потрапляють всі компанії групи з непрозорою структурою, хоча такі компанії не є групою (материнською компанією та її дочірніми компаніями) з точки зору МСБО 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність» та МСФЗ 10 «Консолідована фінансова

звітність», який замінив вимоги щодо консолідованої фінансової звітності, викладені в МСБО 27 [59, 63].

Під визначенням периметру комбінації розуміють визначення переліку компаній, інформація про які буде використана з метою формування фінансової звітності групи. Складання комбінованої фінансової звітності повністю відповідає принципу превалювання економічної сутності над юридичною формою, за яким операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми.

Можна комбінувати будь-які компанії, навіть якщо вони ніяк не пов'язані між собою. Наприклад, комбіновану звітність можна підготувати перед капітальною угодою щодо злиття двох компаній, щоб заздалегідь побачити, що буде представляти собою консолідована фінансова звітність групи цих компаній після їх злиття.

Комбіновану фінансову звітність можна піддати аудиту, тобто надати їй офіційного статусу, який буде позитивно сприйматися власниками, потенційними та поточними інвесторами, обґрунтовано сподіваючись на отримання нових привабливих інвестиційних можливостей. Після чого можливе проведення масштабної реструктуризації з метою створення зрозумілої інвесторам юридичної структури [91].

Таблиця 1.6

Відмінності між зведеною, консолідованою та комбінованою звітністю

	Зведена звітність	Консолідована фінансова звітність	Комбінована фінансова звітність
Форма власності	Державна	Декілька власників, які спільно контролюють майно підприємства	Один власник, який здійснює контроль
Наявність одного або декількох керуючих підприємств (материнського)	Так	Так	Ні
Наявність чіткої юридичної структури	Так	Так	Ні
Визначення периметру групи	Підприємства, засновані на державній та комунальній власності за галузевим	До периметру групи включаються компанії, які юридично контролюються материнською компанією (та	Периметр групи залежить від мети складання звітності та визначається уклада-

	принципом	її дочірніми підрозділами)	чами звітності
Склад звітності	Складається за галузевим принципом, за відокремленими підрозділами міністерств, іншими центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать підприємства, засновані на державній та комунальній власності	Складається за результатами діяльності групи юридичних осіб, яка включає материнське (холдингове) підприємство та дочірні підприємства, пов'язані відносинами власності і контролю	Складається за результатами діяльності групи самостійних, юридично не взаємопов'язаних компаній
Призначення звітності	Контроль виконання планів та статистичне узагальнення показників галузі	Оцінка рівня фінансового та економічного стану групи, оцінка інвестиційної привабливості групи, інформаційне забезпечення з метою подальшого контролю та реалізації стратегії розвитку групи	Оцінка рівня фінансового та економічного стану групи, оцінка інвестиційної привабливості групи, інформаційне забезпечення перед процедурами злиття та об'єднання, реструктуризацією
Процедури формування	Агрегування показників способом арифметичного додавання аналогічних статей звітності, виключення залишків доходів, витрат та взаємних розрахунків між підприємствами	Агрегування способом додавання статей активів, зобов'язань, доходів, витрат грошових потоків; відображення лише статутного капіталу материнської компанії; елімінвання статутного капіталу дочірніх компаній, інвестицій материнської компанії в дочірні	Агрегування способом арифметичного додавання статей активів, зобов'язань, доходів, витрат грошових потоків; відображення інвестицій компаній одна в одну, внесків в статутний капітал
Можливість маніпулювання	Ні	Ні	Так

Згідно з International Financial Reporting Standard for Small and Mediumsized Entities (IFRS for SMEs) [30] комбінована фінансова звітність (combined financial statements) – це єдиний набір фінансових звітів двох або більше компаній, що знаходяться під загальним контролем. Комбінована фінансова звітність також може бути складена, якщо одна людина володіє контрольним пакетом декількох компаній, які пов'язані у своїй діяльності [91]. Тобто, комбінована фінансова звітність передбачає створення спільної звітності будь-яких довільно згрупованих компаній, які належать одному інвестору або групі інвесторів.

Стислий опис основних правил складання комбінованої звітності, який міститься у § 9.29 IFRS for SMEs [63], свідчить про те, що принципи підготовки

комбінованої фінансової звітності в багатьох аспектах аналогічні принципам консолідації, тому при складанні комбінованої фінансової звітності слід враховувати вимоги стандартів, які регламентують процес складання консолідованої звітності: МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» та МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність» [60].

Основна відмінність комбінованої фінансової звітності від консолідованої полягає у тому, що в консолідованій фінансовій звітності фігурує тільки капітал материнської компанії, а капітали дочірніх компаній виключаються у кореспонденції з інвестиціями до них материнської компанії.

В комбінованій фінансовій звітності капітали всіх компаній групи складаються, так як між такими компаніями відсутні відносини «материнська компанія – дочірня компанія», а наявна приналежність одному інвестору або групі інвесторів. Стандарт МСФЗ для МСБ не вимагає складання комбінованої фінансової звітності, але описує основні правила (рис.1.4).

Реалії сучасного економічного життя кожним роком розширюють інвестиційні можливості для груп компаній, які складають комбіновану фінансову звітність. Комбінована фінансова звітність поступово набуває офіційного статусу та починає користуватися довірою у зацікавлених користувачів та інвесторів. Складання комбінованої фінансової звітності стає звичайною міжнародною практикою. Багато бізнес-структур, які формально не можуть бути консолідовані, складають і публікують таку звітність.

Етапи складання комбінованої фінансової звітності (згідно IFRS for SMEs (МСФЗ для малого та середнього бізнесу))

→ необхідно розкрити: факт і причини складання комбінованої звітності; визначити периметр комбінації, тобто перелік компаній, фінансова звітність яких буде об'єднана при комбінації

→ визначити єдину облікову політику для всіх компаній групи, тобто облік аналогічних операцій та інших подій у подібних обставинах всіх компаній групи повинен здійснюватися за одними обліковими правилами; повинні бути однаковими організаційні документи, плани рахунків, розроблені

→ підготувати фінансову звітність компаній, включених до комбінованої фінансової звітності, на ту саму дату, за винятком випадків, коли таке є практично неможливим

Рис.1.4. Вимоги IFRS for SMEs (МСФЗ для малого та середнього бізнесу) до складання комбінованої фінансової звітності

Джерело: складено на основі систематизації літературних джерел

Питанню методики обліку внутрішньогрупових операцій приділена значна увага науковців, проте підходи з удосконалення методики обліку внутрішньогрупових операцій є досить різними, а саме О.М. Гурська [22] пропонує порядок відображення внутрішньогрупових розрахунків для холдингових компаній та підприємств, що мають дочірні підприємства. Костюченко В.М. визначає процедури врахування та коригування внутрішньогрупових операцій, які пов'язані з продажем запасів і необоротних активів, реалізацією прибутків (збитків) під час продажу активу. М.Р. Лучко [50] розробив модель поточного внутрішньогрупового консолідованого обліку за двома варіантами застосування методів оцінки активів.

Проте існує ряд питань, які ще неповністю вирішені та які залишаються дискусійними

1) з всієї сукупності об'єднань підприємств в Україні автори не визначають, діяльність яких саме об'єднань підприємств відображається в консолідованій

фінансовій звітності та не розкривають відмінності в порядку складання консолідованої фінансової звітності міжнародних об'єднань та консолідованої фінансової звітності національних об'єднань. Дослідниками також не розкрито питання здійснення внутрішнього контролю показників консолідованої фінансової звітності групи підприємств;

2) підхід щодо формування консолідованої фінансової звітності на основі консолідованого обліку є досить суперечним, тому що складання консолідованої фінансової звітності полягає в тому, що система її показників формується безпосередньо не на підставі даних бухгалтерського обліку одного підприємства, а на основі показників фінансових звітів окремих підприємств.

В сучасній вітчизняній літературі широко розглянуті питання, які стосуються функціонування міжнародних та національних груп підприємств, методичних аспектів формування консолідованої фінансової звітності.

Так, нині особливої уваги вимагають питання формування та упорядкування понятійного облікового апарату з врахуванням всієї специфіки даної проблеми складання консолідованої фінансової звітності. Адже відсутність єдиного підходу щодо розуміння термінологічного апарату та понятійного забезпечення консолідованої фінансової звітності визначає нагальну необхідність в дослідженні даних питань.

На основі вищезазначеного визначаємо за доцільне для сприяння розробки теоретичних засад формування консолідованої фінансової звітності розмежувати поняття «консолідована фінансова звітність», «зведена звітність» та розкрити основні відмінності в порядку їх складання.

Процеси корпоратизації та приватизації великих державних підприємств сприяли утворенню холдингових компаній в Україні. З метою надання бухгалтерської інформації про даний вид об'єднання підприємств їх головним учасникам необхідно скласти консолідовану фінансову звітність.

Основним проблемним питанням теоретичного напрямку складання консолідованої фінансової звітності в Україні є нерозуміння її сутності та ототожнення зі зведеною звітністю.

Відмінності між ними полягають в особливостях власності підприємств. Консолідація обумовлена тим, що материнське підприємство вклало певні кошти в дочірнє підприємство. При цьому такі підприємства мають права юридичних осіб і діють як самостійні суб'єкти права. Відповідно, коли материнське підприємство складає свій баланс, йому необхідно включити в нього ті кошти, які воно контролює в дочірньому підприємстві. Далі показники балансу дочірнього підприємства об'єднуються з показниками балансу материнського підприємства. Тому, консолідація звітності, є у певній мірі новим явищем для нашої теорії і практики, не суперечить і не відмінює все те, що було зроблено для розробки методів складання зведеної звітності. Більше того, якщо материнське підприємство володіє повністю (100%) капіталом дочірніх підприємств, то зведення виступає як окремий випадок консолідації”

Тому необхідно вирішити існуюче теоретичне проблемне питання: проаналізувати сукупність понять з формування консолідованої фінансової звітності та зведеної звітності в різних джерелах інформації. в результаті дослідження виявлено відмінності в таких поняттях як «консолідація» та «зведення». Визначено, що зведення полягає лише в об'єднанні певного характеру даних, показників у єдиний звіт. Зведений показник – це узагальнюючий економічний показник, в якому зведено багато складових його показників. Тоді як консолідацію пропонують розглядати як особливий метод бухгалтерського обліку, який використовується при складанні звітності для того, щоб подати фінансову звітність кількох юридично самостійних підприємств в єдиній звітності. Проте в результаті аналізу понять «консолідована звітність» та «зведена звітність» не вдалося чітко розмежувати ці поняття. Під консолідованою звітністю розуміють фінансову звітність групи взаємопов'язаних підприємств, які розглядаються як єдине господарське утворення, а під зведеною звітністю розуміють систему показників, які відображають фінансовий стан на звітну дату і фінансові результати за звітний період групи взаємопов'язаних підприємств. Отже, автори в основному

ототожнюють дані поняття, при цьому також зазначають, що консолідований баланс – це зведена бухгалтерська звітність.

У всіх нормативних джерелах інформації поняття «консолідована фінансова звітність» трактується однаково. У зв'язку з тим, що нормативні джерела інформації, в тому числі і Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [93] не розкривають сутність поняття зведеної звітності, тому можливо було проаналізувати лише поняття консолідованої фінансової звітності. При цьому визначимо характерні лише для даної звітності особливості:

- 1) консолідована фінансова звітність – це фінансова звітність;
- 2) консолідована фінансова звітність – це звітність групи підприємств, до складу якої входять материнське підприємство та дочірні підприємства;
- 3) консолідована фінансова звітність – це звітність групи, яка є єдиною економічною одиницею.

У зведеній звітності узагальнюється діяльність консорціумів, корпорацій, концернів. У консолідованій звітності – холдингів, асоційованих підприємств, концернів, корпорацій.

Отже, розглянувши та узагальнивши різні підходи науковців до трактування поняття «консолідована фінансова звітність», можна зробити наступні висновки: консолідована фінансова звітність – це фінансова звітність корпоративного об'єднання, тобто групи підприємств, яка оснований на відносинах контролю та яка складається з окремих юридичних підприємств, при цьому група є єдиною економічною одиницею. Система показників консолідованої фінансової звітності утворюється внаслідок об'єднання при проведенні спеціальних коригувань даних первинної фінансової звітності учасників групи підприємств.

Особливості формування консолідованої фінансової звітності

Консолідована фінансова звітність складається на основі діяльності групи підприємств як єдиної економічної одиниці. Група підприємств базується на відносинах контролю діяльності між материнським підприємством (інвестором, покупцем) та дочірніми підприємствами

Консолідована фінансова звітність складається і подається материнським (холдинговим) підприємством за вією сукупністю контрольованих нею дочірніх підприємств

Рис. 1.5. Особливості складання консолідованої фінансової звітності

Джерело: систематизовано на основі аналізу літературних джерел

Отже, на основі процесів придбання підприємств та здійснення фінансових інвестицій, завдяки яким відбувається встановлення контролю одного підприємства над діяльністю іншого підприємства формується консолідована фінансова звітність.

Таким чином, саме консолідована фінансова звітність призначена відображати результати процесів об'єднань підприємств та результати діяльності групи взаємопов'язаних підприємств в сучасних умовах господарювання. Особливість складання консолідованої фінансової звітності полягає в тому, що система її показників формується використовуючи показники окремих фінансових звітів материнського та його дочірніх підприємств.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОНСОЛІДОВАНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

2.1. Особливості облікової політики та її значення для забезпечення процесу консолідації фінансової звітності групи підприємств

Корпоративна структура є ефективною формою організації підприємницької діяльності, оскільки дає можливість поєднувати гнучкість і мобільність невеликих формально самостійних організацій та масштаб діяльності великих корпорацій. Цілісність корпорації забезпечується ефективними управлінськими діями щодо усіх учасників, що до нього входять, за формулою «децентралізація операцій при централізації контролю», що забезпечує життєздатність і синергетичний ефект об'єднання загалом.

Аграрні підприємства можуть успішно господарювати в сучасному бізнес-середовищі за умови побудови ефективного механізму управління, який потребує належного інформаційного забезпечення.

Як відомо, в сучасних умовах інформація виступає рушієм будь-якого бізнесу. Вона допомагає правильно оцінити умови бізнес-середовища, усвідомити та сформулювати цілі та завдання майбутньої діяльності та на цій основі ухвалити ефективні управлінські рішення. Інформація є визначальним чинником, що характеризує рівень безпеки і аграрного бізнесу. Висока поінформованість керівників та менеджерів про бізнес-процеси та загрози дозволяє мінімізувати ризики та забезпечити конкурентні переваги. В інформаційній системі аграрного підприємства значна частка припадає саме на обліково-аналітичну інформацію.

Чим більш складною є організаційна структура холдингу, тим гостріше постає питання про використання єдиної системи обліку та звітності, для порівнянності показників діяльності кожного учасника групи й своєчасності подання об'єктивної інформації про її фінансовий стан загалом при консолідації звітності.

Облікова інформація формується на підставі даних бухгалтерського обліку, що розкриває фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання. Сукупність таких даних стає підґрунтям інформаційно-аналітичного забезпечення підприємства, необхідного для ефективного процесу управління. Процес створення облікової інформації поданий на рис. 2.1, з якого можна побачити, що саме первинні документи, фінансова, податкова, статистична звітність, а також дані управлінського обліку є джерелом облікової інформації, яка відображує здійснення господарських операцій. Така інформація затверджується й оформлюється керівництвом і бухгалтерією відповідно до нормативних документів і наказу про організацію бухгалтерського обліку й облікову політику підприємства. Облікова система виступає й об'єктом якості та містить сукупність господарських процесів та облікову інформацію як продукт бухгалтерського обліку в інформаційній економіці. Тому якість дуже важлива й у бухгалтерському обліку. Від якої від якого залежатиме ефективність прийняття управлінських рішень діяльності суб'єктів господарювання.

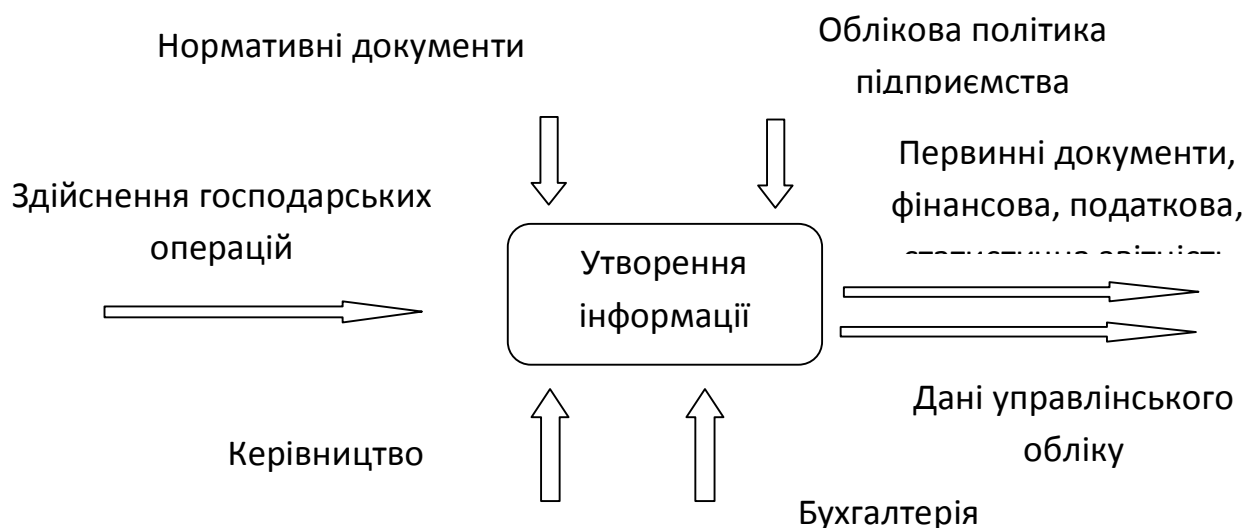

Рис. 2.1. Процес створення облікової інформації

Для коректного формування консолідованої звітності усі суб'єкти такої звітності мають дотримуватися єдиної облікової політики. Слід наголосити, що НП(С)БО 2 [72] (у міжнародній практиці такого немає) дозволяє

використовувати різні облікові підходи. Про це має бути сказано у примітках до такої фінансової звітності (п. 2 р. III НП(С)БО 2 [72]).

Облікова політика будь-якого суб'єкта господарювання базується на певній єдності загальноприйнятих правил, використання яких є безумовним, та індивідуальних, обраних суб'єктом господарювання самостійно із застосуванням професійного судження. Наявність загальноприйнятих правил (стандартів) визначається тим, що облік є «мовою бізнесу» «способом спілкування ділових людей». Дотримання єдиних підходів та правил є необхідним, оскільки бухгалтерський облік через звітність є основним постачальником системи формування макроекономічних показників.

Загальноприйнята, обов'язкова частина облікової політики має більше формальний характер, формується на загальнодержавному рівні і базується на припущеннях майнової відокремленості, безперервності діяльності, послідовності застосування, розподілу господарської діяльності на часові відрізки (звітні періоди) тощо. Це загальноприйняті правила та основоположні принципи, дотримання яких є безумовним, тому їх включення до документу про облікову політику відповідного суб'єкта господарювання є недоцільним.

Індивідуальна частина, яка і втілює власне облікову політику конкретного суб'єкта господарювання, формується шляхом підбору способів, методів, процедур, правил, схем ведення бухгалтерського обліку та складання звітності допустимих чинною нормативно-правовою базою. При цьому важливо дотримуватись однієї важливої умови – єдності облікової політики, що означає застосування обраних способів всіма структурними підрозділами, незалежно від місця розташування і виділення на окремий баланс та використання однакового способу по відношенню до конкретних питань. Саме індивідуальна частина формує документ про облікову політику суб'єкта господарювання.

На рис. 2.2 подані елементи облікової політики, які сприятимуть процесу консолідації та дозволять отримати достовірну консолідовану фінансову звітність про діяльність усієї групи.

Особливої уваги вимагають питання визначення факторів впливу на організацію бухгалтерського обліку в групі підприємств; розкриття порядку формування та впровадження облікової політики групи підприємств, обґрунтування її об'єктів та елементів в частині складання консолідованої фінансової звітності. На рішення щодо окремих питань організації бухгалтерського обліку впливає значна кількість факторів, які охоплюють особливості функціонування суб'єкта господарювання.

Рис. 2.2. Елементи облікової політики групи підприємств щодо формування та контролю консолідованої фінансової звітності

Джерело: сформовано на основі [11, 12, 76]

У цілому фактори впливу на організацію бухгалтерського обліку по відношенню до групи підприємств можуть бути внутрішніми та зовнішніми (рис. 2.3):

- зовнішні фактори впливу на організацію бухгалтерського обліку відносно групи підприємств;
- внутрішні фактори впливу на організацію бухгалтерського обліку відносно групи підприємств.

Рис. 2.3. Фактори впливу на організацію бухгалтерського обліку в групі підприємств

Основним нормативним документом, що регламентує діяльність груп підприємств, є П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств», НПСБО 2. Відповідно, при організації бухгалтерського обліку в групі підприємств слід враховувати положення зазначених нормативних документів.

Особливої уваги заслуговує фактор необхідності задоволення потреб користувачів у частині формування приміток. Для формування приміток до консолідованих фінансових звітів доцільною є організація бухгалтерського обліку за всіма стадіями облікового процесу за кожним господарським та географічним сегментом окремо.

Щодо діяльності групи підприємств інформацію про її обрану облікову політику використовують зовнішні користувачі для кращого розуміння консолідованої фінансової звітності та внутрішні користувачі для організації бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю в групі. Для зовнішніх користувачів інформація про елементи облікової політики розкривається у Примітках до консолідованої фінансової звітності, а для внутрішніх користувачів (власників) в основному внутрішньому нормативному документі – Положенні про облікову політику групи підприємств. З цією метою в обліку слід передбачити можливість аналітичної деталізації операцій як у первинному обліку, так і в системі рахунків.

Не менш суттєвим є вплив на організацію обліку внутрішніх факторів. Так, обсяги та розміри господарської діяльності групи підприємств визначають кількість працівників бухгалтерських служб та фінансового відділу. Організаційна структура впливає на взаємозв'язок фінансового директора та головних бухгалтерів з працівниками інших структурних підрозділів групи підприємств. Вплив особливостей виробничої та торговельної діяльності підприємств групи враховується тим, що бухгалтерська інформація повинна сприяти формуванню однорідної аналітичної інформації в межах групи підприємств.

Від рівня контролю материнського підприємства діяльності дочірніх підприємств залежить поділ групи підприємств на материнське та дочірні

підприємства, що, в свою чергу, впливає на організацію бухгалтерського обліку в цих підприємствах та на процес складання консолідованої фінансової звітності.

Отже, специфіка діяльності такого суб'єкта господарювання як група є визначальним параметром організації системи бухгалтерського обліку. Відповідно, системний аналіз всієї сукупності зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на організацію бухгалтерського обліку сприятиме правильному прийняттю рішень власниками (керівниками) щодо організації бухгалтерського обліку.

Розглядаючи питання формування консолідованої фінансової звітності, зазначимо, що нормативні документи державного рівня містять лише загальні рекомендації щодо правил складання такої звітності. Відповідно, група підприємств повинна самостійно розробляти методикау складання консолідованої фінансової звітності, формуючи при цьому облікову політику.

Незважаючи на достатнє нормативне регулювання порядку організації обліку на законодавчому рівні, розробка облікової політики на рівні групи підприємств є найбільш необхідною. Тому розглянемо питання методики формування облікової політики групи підприємств в частині складання консолідованої фінансової звітності, а також питання щодо забезпечення документального оформлення такої облікової політики, розкриємо можливості застосування облікової політики при здійсненні внутрішнього контролю показників фінансової звітності групи.

В цілому формування облікової політики групи підприємств, тобто облікової політики материнського підприємства та дочірніх підприємств, повинно здійснюватися на основі обґрунтування складових облікової політики: організаційної, методичної та технічної складової, що систематизовано на рис. 2.2.

Кожна складова облікової політики об'єднує відповідні об'єкти, за якими існують альтернативні варіанти – елементи. Особливість облікової політики групи підприємств полягає в тому, що вона повинна бути єдина для всіх

учасників групи, що сприятиме процесу складання консолідованої фінансової звітності. Якщо при складанні консолідованої фінансової звітності неможливо застосувати єдину облікову політику, то про це повідомляється у примітках до консолідованої фінансової звітності.

Відповідно до МСФЗ 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти» [59] при формуванні консолідованої фінансової звітності повинна застосовуватися лише єдина облікова політика. Якщо при складанні фінансової звітності будь-якого дочірнього підприємства була використана облікова політика, яка відрізняється від облікової політики, що використовується для складання консолідованої фінансової звітності, то до об'єднання фінансової звітності дочірнього підприємства з фінансовою звітністю материнського підприємства у консолідовану фінансову звітність, облікова політика дочірнього підприємства приводиться у відповідність з обліковою політикою, що використовується для складання консолідованої фінансової звітності. Така робота покладається на дочірні підприємства, проте можуть бути випадки, коли її виконує материнське підприємство здійснюючи при цьому контроль над операціями [59].

Отже, якщо усі підприємства, що входять до корпоративної структури, повинні використовувати єдину облікову політику, її використання можливе завдяки використанню спеціальних процедур перерахунку показників діяльності підприємств-членів корпорації у відповідності до показників, відображених у звітності головного підприємства корпорації.

Слід розрізняти політику ведення обліку та балансову (звітну) політику (або політику складання річної фінансової звітності). Тому виділяють облікову політику материнських (холдингових) підприємств, окремо – про облікову політику її дочірніх підприємств та облікову політику групи (корпоративної системи) в цілому. Йдеться про різний перелік елементів облікової політики для ведення обліку та складання звітності, а не про те, що для обліку та звітності повинні використовуватися різні підходи. Наприклад, відповідно до П(С)БО 9 «Запаси» передбачено альтернативний перелік методів оцінки запасів при вибутті та оцінка запасів на дату балансу. Тому обираючи метод списання

запасів у виробництво, визначає політику ведення обліку, а обираючи метод оцінки запасів на дату балансу – звітну облікову політику.

Політика ведення обліку може бути різною в дочірніх і материнських (холдингових) підприємствах за тими елементами, які не впливають на показники фінансової звітності. Відносно звітної (балансової) політики, вона має бути однозначно єдиною для материнських (холдингових) підприємств і її дочірніх підприємств: елементи облікової політики, що впливають на показники фінансової звітності мають бути однакові в материнських (холдингових) підприємствах та їх дочірніх підприємствах

Формування облікової політики починається з її організаційної складової облікової політики групи підприємств охоплює такий об'єкт як форму організації бухгалтерського обліку. У зв'язку з чим визначено, що з переліку існуючих альтернативних варіантів доречною для групи підприємств є форма організації бухгалтерського обліку – створення бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером. Крім того, в межах групи підприємств створюється також відділ, який виконує функцію «Центральної бухгалтерії» – фінансовий відділ групи підприємств на чолі з фінансовим директором. Таким чином, можна сказати, що оптимальною є дворівнева побудова бухгалтерської служби: перший рівень – фінансовий відділ головного підприємства, другий рівень – бухгалтерські служби дочірніх підприємств. Організація роботи облікового підрозділу здійснюється децентралізовано: фінансовий відділ здійснює узагальнення звітної інформації дочірніх підприємств, складає консолідовану фінансову звітність, а також здійснює контроль за веденням бухгалтерського обліку в окремих підприємствах групи. В свою чергу головний бухгалтер відповідає за сплату податків, складання фінансової звітності, звітування перед фінансовим відділом (надання необхідної інформації для формування консолідованої фінансової звітності), а решту повноважень делегує заступникам, які самостійно здійснюють управління обліковим процесом у межах своєї компетенції.

Організація дворівневої бухгалтерської служби вимагає чіткого розподілу прав, обов'язків та відповідальності керівників облікових підрозділів (фінансового директора та головних бухгалтерів групи підприємств), тому на етапі розробки облікової політики необхідно достатньо уваги приділити посадовим інструкціям головного бухгалтера дочірнього підприємства, фінансового директора, заступників головного бухгалтера. Від злагодженості їх роботи залежатиме якість звітної інформації, можливість організації дієвої системи контролю в тому числі за виконанням обов'язків керівного складу бухгалтерії групи підприємств.

Для групи підприємств система внутрішнього контролю відіграє ключову роль, тому її організація повинна також висвітлюватися в обліковій політиці, яка повинна розкривати організаційне, методичне та обліково-аналітичне забезпечення такого контролю, визначає порядок функціонування служби (окремого підрозділу) внутрішнього контролю.

Формування методичної складової облікової політики групи підприємств в частині складання консолідованої фінансової звітності полягає у визначенні найбільш доцільних принципів оцінки статей звітності, методів обліку щодо окремих показників звітності та процедур для складання консолідованої фінансової звітності з переліку можливих [12, 17].

Враховуючи особливості формування і використання консолідованої фінансової звітності, вона обов'язково формується за Міжнародними стандартами фінансової звітності. Тому при розробці облікової політики групи підприємств необхідно застосовувати МСФЗ, що визначатиме можливість практичного застосування елементів облікової політики.

Особлива увага в обліковій політиці повинна приділятися методиці відображення внутрішньо групових операцій та частки меншості, оскільки вони мають прямий вплив на результати роботи та розподіл прибутків у межах групи підприємств.

Відповідно до МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» [64], елементом облікової політики за даним об'єктом є альтернативний підхід до оцінювання частки

меншості. Таким чином, якщо консолідовану фінансову звітність необхідно скласти за МСФЗ, то і елементи облікової політики групи підприємств повинні застосовуватися такі, що не суперечать міжнародним стандартам.

Технічна складова облікової політики передбачає визначення технічних засобів, що забезпечують ведення бухгалтерського обліку в групі підприємств та формування консолідованої фінансової звітності. Об'єктом технічної складової є форма ведення бухгалтерського обліку, а відповідним елементом облікової політики є комп'ютерна форма. Облікова політика такого утворення обов'язково повинна розкривати інформацію про застосування програмних продуктів, що в свою чергу зробить процес консолідації звітності реальним. До технічної складової відносять розробку форм робочих таблиць, які забезпечують складання консолідованої фінансової звітності.

Систематизуючи результати проведених досліджень можна узагальнити основні елементи облікової політики групи підприємств у табл. 2.1.

Заключним етапом формування облікової політики групи підприємств є створення Положення про облікову політику, яке забезпечує документальне оформлення всіх обраних елементів за кожним об'єктом. Затвердження Положення про облікову політику групи підприємств здійснюється уповноваженим виконавчим органом управління материнського підприємства – радою директорів. При оформленні облікової політики холдингу важливе значення належить робочому плану рахунків, посадовим інструкціям та формам робочих таблиць для складання консолідованої фінансової звітності.

Єдиний робочий план рахунків повинен бути побудований так, щоб забезпечувати отримання необхідної фінансової та управлінської інформації по всіх компаніях холдингу. Субрахунки є рекомендаційною номенклатурою і їх вибір при формуванні єдиної облікової політики холдингу можливий, виходячи з інформаційних потреб системи управління. При формуванні єдиного робочого плану рахунків інтегрованої структури необхідно передбачати систему рахунків консолідованого обліку для формування в корпоративній групі показників синтетичного обліку.

Елементи облікової політики групи підприємств щодо формування та контролю консолідованої фінансової звітності

Об'єкти облікової політики	Запропоновані елементи облікової політики	Нормативний документ
Організаційна складова облікової політики		
Форма організації бухгалтерського обліку в групі підприємств	Створення бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером за таким її видом та типом: ✓ децентралізована структура бухгалтерської служби; ✓ комбінована (функціональна) організація бухгалтерської служби з визначенням повноважень щодо узагальнення звітних показників	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»
Форма організації системи внутрішнього контролю в групі підприємств	Створення служби внутрішнього контролю (встановлення посад, осіб з контрольними функціями)	
Методична складова облікової політики		
Фінансові інвестиції в дочірні підприємства	Метод собівартості, що застосовується для звітів материнського підприємства, що впливають на процес консолідації та підготовку консолідованих фінансових звітів групи підприємств	П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції», МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти», МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства», МСБО 31 «Частки у спільних підприємствах», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»
Внутрішньогрупові операції, що впливають на процес консолідації та підготовку консолідованих фінансових звітів групи	Субрахунки обліку; Засади ціноутворення у внутрішньогрупових розрахунках	НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність», П(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами», МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти», МСФЗ 8 «Операційні сегменти»
Частка меншості	Альтернативний підхід до оцінювання частки меншості в капіталі дочірнього підприємства на дату придбання, за яким частка меншості складає частку справедливої вартості чистих ідентифікованих активів придбаного підприємства	П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств», МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу»
Технічна складова облікової політики		
Форма ведення бухгалтерського обліку, форми робочих таблиць для складання консолідованої фінансової звітності	Перелік форм робочих таблиць для складання консолідованої фінансової звітності відповідно до обраної форми ведення обліку, вимоги до відповідальних осіб за їх підготовку	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»

До особливих елементів облікової політики материнського (холдингового) підприємства та його дочірніх підприємств відносить: сегменти (види сегментів, пріоритетний вид сегменту, засади ціноутворення у внутрішньогосподарських рахунках); окремі об'єкти обліку (порог суттєвості); відокремленні підрозділи (окремий баланс); примітки до фінансових звітів (зазначення можливості застосування єдиної облікової політики за окремими об'єктами); внутрішньогрупові операції (характер і зміст операцій; окремі субрахунки обліку; обороти за об'єктами і суб'єктами; залишок на субрахунках; нереалізовані прибутки і збитки); привілейовані акції (держателі привілейованих акцій; дивіденди, пов'язані з кумулятивними привілейованими акціями, які утримуються за межами підприємства).

До конкретних методик ведення обліку всередині групи відносять: продаж запасів; продаж необоротних активів; оренду необоротних активів; надання позик; сплату дивідендів; консолідацію фінансових звітів; процеси злиття та поглинання.

Безумовно, виділення таких елементів сприятиме забезпеченню одержання достовірної інформації про майновий і фінансовий стан підприємства, результати його діяльності, що є необхідною для всіх користувачів фінансової звітності для прийняття відповідних рішень. Але з погляду їх трактування та формулювання спостерігається неоднаковий підхід.

Враховуючи значну кількість елементів облікової політики групи (холдингової системи), які мають бути єдиними для всіх учасників їх можна представити за такими блоками (об'єктами):

- 1) Організація діяльності групи (холдингової системи), яка включає: перелік учасників групи (холдингової системи), організаційну структуру групи (холдингової системи); формування статутного капіталу; визначення межі суттєвості; визначення відповідальних осіб.
- 2) Організація та ведення обліку: технологія обробки облікової інформації; форма ведення бухгалтерського обліку; хто веде облік; організація роботи облікових працівників; організація обігу та збереження документів; робочий

план рахунків; первинні документи; реєстри обліку; система аналітичного обліку.

3) Внутрішньогрупові операції: характер і зміст операцій (продаж, оренда, надання позик та інше); окремі субрахунки обліку; засади ціноутворення; обороти за об'єктами і суб'єктами; залишок на субрахунках; нереалізовані прибутки і збитки.

4) Інвентаризація: види, кількість, періодичність, тривалість, хто проводить.

5) Звітність: консолідація фінансових звітів; оформлення та відображення коригувальних операцій (записів), порядок затвердження консолідованої фінансової звітності; внутрішньо групова звітність.

6) Дивідендна політика: держателі привілейованих акцій; дивіденди, пов'язані з кумулятивними привілейованими акціями, які утримуються за межами підприємства; сплата дивідендів.

Положення про облікову політику групи підприємств забезпечить дотримання єдиної облікової політики підприємств в межах групи. Відмітимо, що розробка та впровадження обраної облікової політики групи підприємств відносяться до підготовчого етапу формування консолідованої фінансової звітності.

Відповідно до Господарського кодексу України [18] після утворення об'єднання всі учасники (материнські (холдингові) підприємства та всі їх дочірні підприємства) залишаються окремими юридичними особами і створене об'єднання теж є юридичною особою, а кожна юридична особа має документально оформити свою обрану облікову політику. Можна говорити про окреме документальне оформлення облікової політики материнських (холдингових) підприємств, їх дочірніх підприємств та групи (холдингової системи) в цілому. Крім того, в сучасних умовах господарювання ефективною є диверсифікація холдингових компаній. Холдингова компанія називається диверсифікованою, якщо її дочірні товариства не мають між собою функціональних і технологічних зв'язків і відносяться до різноманітних галузей економіки. Така холдингова компанія здійснює виключно фінансове управління діяльністю дочірніх товариств, а всі оперативні питання, вирішуються

управлінським персоналом кожного дочірнього товариства самостійно. Це ще раз підтверджує необхідність та доцільність формування окремої політики ведення обліку кожного учасника групи (холдингової системи).

2.2. Методичні аспекти формування консолідованої фінансової звітності

Консолідовану фінансову звітність подає материнське підприємство.

Материнське підприємство не подає консолідовану фінансову звітність за наявності всіх таких умов:

- 1) якщо воно є дочірнім підприємством іншого підприємства (повністю або частково належить іншому підприємству);
- 2) власники неконтрольованої частки поінформовані про це і не заперечують;
- 3) якщо воно не є емітентом цінних паперів;
- 4) якщо його материнське підприємство складає консолідовану фінансову звітність, яка є загальнодоступною.

До консолідованої фінансової звітності включають показники фінансової звітності материнського підприємства та всіх дочірніх підприємств.

Дочірнє підприємство вважається контрольованим з боку материнського підприємства за наявності всіх таких умов:

- 1) материнське підприємство має владні повноваження щодо дочірнього підприємства;
- 2) результати діяльності дочірнього підприємства безпосередньо призводитимуть до змін у складі і вартості активів, зобов'язань, власного капіталу материнського підприємства;
- 3) материнське підприємство має фактичну можливість для здійснення владних повноважень.

У разі якщо ДП перестає бути контрольованим, материнське підприємство:

- 1) не включає показників такого дочірнього підприємства до консолідованої фінансової звітності;
- 2) визнає фінансові інвестиції в дочірнє підприємство за справедливою вартістю та відображає їх, а також будь-яку дебіторську заборгованість та

зобов'язання у розрахунках з дочірнім підприємством згідно з відповідними національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку;

3) припиняє визнавати інший сукупний дохід, пов'язаний з таким дочірнім підприємством, у порядку, передбаченому відповідними НПСБО для вибуття активів та зобов'язань;

4) визнає доходи і витрати, пов'язані з втратою контролю.

Взаємовідносини материнського та дочірніх підприємств мають характер інвестиційних операцій. Інвестицію в інше підприємство можна класифікувати як інвестицію в:

- дочірнє підприємство (коли є можливість здійснювати контроль);
- спільну діяльність (коли існує спільний контроль);
- асоційоване підприємство (якщо інвестиція є часткою участі, яка не є дочірнім підприємством, проте існує суттєвий вплив);
- просту інвестицію (відсутність цих пов'язаних відносин).

Існує різноманіття структур, що включають материнську компанію та її дочірні підприємства в групу компаній. На практиці група компаній може формуватися в складну мережу холдингів.

Простий приклад альтернативних форм, або структур групи (рис. 2.4):

- дочірнє підприємство, що знаходиться під прямим контролем;
- дочірнє підприємство, що знаходиться під непрямим контролем;
- змішана група.

Необхідність врахування виду та форми господарської структури безпосередньо впливає на відображення в обліку операцій та структуру власного капіталу.

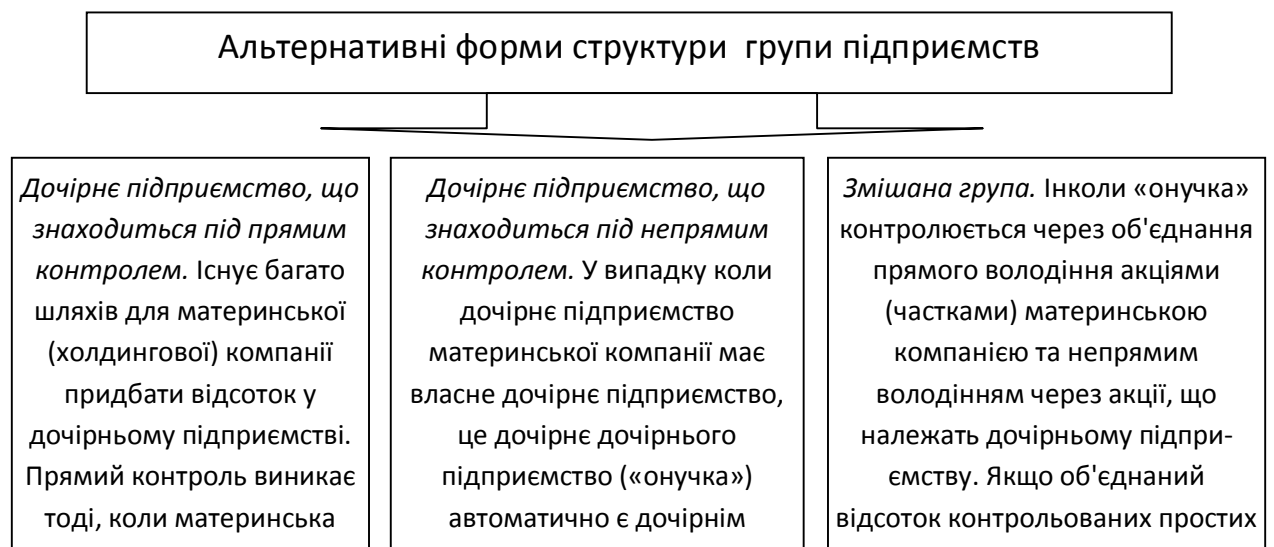

Рис. 2.4. Характеристика альтернативних форм господарських утворень в межах групи підприємств

Джерело: систематизовано автором

При складанні фінансової звітності об'єднання підприємств слід розрізняти форми об'єднання: злиття і придбання, які впливають на показники звітності.

Об'єднання підприємств через злиття підприємств може здійснюватися через взаємний обмін акціями або створення третього підприємства, що забезпечує одночасно юридичне та економічне об'єднання. У результаті об'єднання інтересів акціонери дочірньої компанії стають акціонерами материнської компанії.

Придбання підприємств передбачає ліквідацію придбаного підприємства або надання придбаному підприємству статусу дочірнього. Якщо придбане підприємство ліквідується, то в цьому випадку здійснюється юридичне об'єднання. Якщо придбаному підприємству надається статус дочірнього, то це економічне об'єднання. Таким чином, різні форми об'єднання підприємств мають певні відмінності (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Відмінності різних форм об'єднання підприємств

Злиття	Умови об'єднання	Придбання
Тільки через обмін акціями або створення третього підприємства	Розрахунки за отримані корпоративні права	Обмін на будь-які активи, випуск акцій або прийняття на себе зобов'язань
Балансова вартість з урахуванням зміни облікової політики (якщо це відбулося)	Оцінювання статей балансу	Справедлива вартість

Спільний розподіл контролю між всіма учасниками	Розподіл контролю	Одне підприємство отримує право контролю над іншим
Не визначається	Гудвіл	Визначається
Відносяться на витрати того періоду, протягом якого вони були здійснені	Витрати, пов'язані з об'єднанням	Включаються до вартості придбання
За період, у якому відбувається злиття і за попередній період	Період, з якого об'єднуються показники фінансової звітності	З дати придбання, а саме з дати на яку контроль за чистими активами і діяльністю підприємства, що купується, переходить до покупця
Ні одна із сторін не може бути визнана як покупець	Визнання покупця	Покупцем визнається підприємство, яке набуває контроль над чистими активами та діяльністю інших підприємств

В Європі для обліку «групи» набули розвитку такі методи:

- метод собівартості (*Cost method*);
- метод участі в капіталі (*Equity accounting*);
- метод обліку придбання (*Acquisition accounting*);
- метод пропорційного обліку (*Proportional accounting*);
- метод зведеного (сукупного) обліку (*Aggregate accounting*);
- метод обліку об'єднання інтересів (*Merger accounting*).

Метод собівартості для інвестиції, здійсненої групою, передбачає відображення собівартості інвестиції як активу в балансі групи і лише коригування собівартості, якщо директори вважають, що має місце постійне зменшення вартості. Коли об'єкт інвестування оголошує дивіденди, дивіденди отримані, і ті, що підлягають отриманню, обліковуються в Звіті про фінансові результати групи. Цей метод використовується для «простої інвестиції», за якою інвестор не здійснює ні контролю, ні суттєвого впливу, або інвестиції в дочірнє, асоційоване підприємство, яке виключається із звітів групи.

Метод участі в капіталі, метод врахування результатів підприємства групи після придбання до звітів групи базується на включенні частки групи в результатах підприємства після придбання до Звіту про фінансові результати і включення такої ж суми напряму до балансу групи, без відображення частки в кожній статті активів і зобов'язань у балансі.

Частка групи в нерозподіленому прибутку після придбання підприємства додається до резервів групи і на таку саму суму збільшується актив «Інвестиція в асоційоване підприємство». Коли підприємство заробляє прибуток після дати придбання, група включає свою частку в прибутку асоційованого підприємства до Звіту про фінансові результати і збільшує вартість інвестиції в балансі.

Якщо підприємство розподіляє цей прибуток, група скорочує вартість інвестиції на той самий час і на таку суму, як воно включило свою частку в дивідендах до поточного рахунка материнського підприємства. Цей метод використовувався для дочірніх підприємств до 1920 р. Зараз він розглядається як найбільш відповідний метод для обліку підприємств, які не контролюються групою, але над якими здійснюється суттєвий вплив, по-іншому визначені як асоційовані підприємства.

Сутність *методу обліку придбання* полягає в тому, що домінуюче підприємство (материнське) купує контрольну частку в іншому підприємстві (дочірньому). Подібно до того, що ми купуємо, покупець визначає вартість того, що купує (справедливу вартість), а продавець визначає вартість компенсації при укладанні угоди. Куплений актив не розглядається як частка в дочірньому підприємстві, а як активи підприємства, які представляють цю частку. Оскільки материнське підприємство відтепер контролюватиме всі ризики і вигоди підприємства, що купується, облік придбання - це заміна активу «Інвестиція в дочірнє підприємство» на чисті активи дочірнього підприємства. Навіть якщо материнське підприємство не купує всіх акцій дочірнього підприємства (наприклад, якщо купує 80%), воно забезпечує контроль дочірнього підприємства; це розглядається як контролювання всіх чистих активів дочірнього підприємства. Проте заміна всіх чистих активів дочірнього підприємства на 80% акцій дочірнього підприємства буде причиною того, що решта 20% справедливої вартості чистих активів у дочірньому підприємстві повинна бути включена в звіті групи як «Частка меншості», оскільки вона належить особам (особі) іншим ніж контролюючої частки. На дату придбання контролю над дочірнім підприємством, фінансові звіти групи будуть

об'єднувати частку групи в прибутках і збитках дочірнього підприємства в резерви групи, незалежно від того, розподілені вони чи ні. Поточні стандарти обліку країн-учасниць ЄС вимагають застосовувати цей метод - облік придбання - для консолідації у фінансових звітах групи дочірніх підприємств, придбаних групою.

За *методом пропорційного обліку*, пропорційна частка активів і зобов'язань дочірнього підприємства включається в звіти групи. Якщо материнське підприємство придбало 80% чистих активів дочірнього підприємства, тоді 80% активів і зобов'язань дочірнього підприємства включатимуться до звітів групи. Цей метод широко використовується для дочірніх підприємств у Франції, Великій Британії та Ірландії для спільних підприємств, коли внаслідок контрактних прав і зобов'язань контролюючих учасників кожний контролюючий учасник має окрему частку у вигодах, ризиках і зобов'язаннях підприємства. В Стандартах фінансової звітності Великій Британії та Ірландії, зокрема Стандартах фінансової звітності (СФЗ) 9 «Асоційовані підприємства та спільна діяльність» (FRS 9 «*Associates and Joint Ventures*»), пропорційний метод не є об'єктом розгляду.

Метод зведеного (сукупного) обліку підготовки звітів групи був можливий до 1998 р., але його дію продовжено не було. Цей метод включав надання акціонерам материнського підприємства копій фінансових звітів материнського і всіх підприємств групи. Приймаючи їх до уваги, здійснювалося зведення або об'єднання статей, відповідно до власних інформаційних потреб користувачів.

Теоретично *облік об'єднання інтересів (злиття)* має місце там, де відсутнє придбання одного підприємства іншим домінуючим підприємством, проте здійснено об'єднання двох однакових підприємств з метою об'єднання їхніх інтересів. Оскільки теорія допускає, що відсутня купівельна діяльність, немає необхідності застосовувати справедливу вартість до придбаних активів або сплаченої компенсації. На практиці, зокрема в країнах ЄС, застосування методу об'єднання інтересів трапляється дуже рідко (при реструктуризації групи,

здійсненої з метою оподаткування), хоча метод об'єднання інтересів може використовуватись як спосіб оптимізації прибутку на акцію.

Відповідно до МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти» консолідовані фінансові звіти - фінансові звіти групи, подані як фінансові звіти одної економічної одиниці. Характерною рисою консолідованої звітності є те, що активи, зобов'язання, доходи та витрати двох чи більше юридично самостійних одиниць об'єднуються в окрему систему фінансових звітів [59].

Консолідація фінансових звітів поєднує разом окремі фінансові звіти двох компаній, коли одна компанія контролює іншу. Фундаментальним концептуальним питанням є: чи форми консолідованих звітів виділятимуть право власності контролюючої компанії - економічної одиниці, чи активи і зобов'язання економічної одиниці відображатимуться як єдине ціле.

В продовження концепції пояснення категорії «група» відомі дві теорії консолідації фінансової звітності:

- теорія права власності;
- теорія господарської одиниці.

Теорія права власності (proprietary theory) виділяє право власності на економічну одиницю власника – контролюючого акціонера групи, звичайно, акціонерів материнської компанії. Таким чином, теорія права власності відокремлює або виключає частки в капіталі меншості акціонерів і показує в консолідованих фінзвітах основну частку акціонерів материнської компанії.

Теорія господарської одиниці (entity theory) виділяє активи і зобов'язання суб'єкта господарювання, представляє підсумок взаємовідносин корпоративних одиниць і частку в капіталі меншості акціонерів, як складову капіталу власників. Теорія господарської одиниці відображає в консолідованих фінансових звітах усі сторони, які мають частки в економічній одиниці.

Теорія консолідації фінансових звітів права власності та суб'єкта господарювання є основою для окремих альтернативних концепцій консолідованих фінансових звітів. Концепцією, яка найбільш наближена до поточної облікової практики, є «гібрид» концепцій права власності та

господарської одиниці, яку називають *концепцією консолідації материнської компанії (Parent company concept of consolidation)*.

Концепція консолідації материнської компанії розглядає консолідовані фінансові звіти як розширення фінансових звітів материнської компанії, призначене для надання більшого обсягу інформації про загальний підсумок вкладень, що надають право власності материнській компанії. Відповідно, консолідована сума основних засобів визначається складанням сум основних засобів материнської компанії та її дочірнього підприємства без будь-яких коригувань частки власності, що належить меншості (неконтрольована) в частці дочірнього підприємства.

Відповідно до концепції консолідації материнської компанії, консолідована звітність групи складається з (рис. 2.5):

- активів та зобов'язань материнської компанії та всіх активів та зобов'язань дочірніх підприємств;
- частки меншості, що класифікується як зобов'язання.

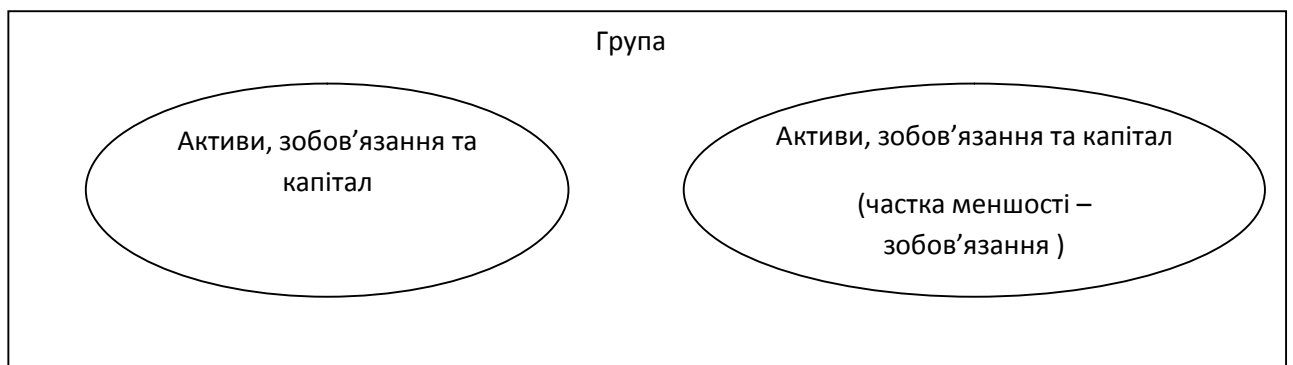

Рис. 2.5. Складові елементів звітності групи за концепцією консолідації материнської компанії [59, 60]

Складові елементів звітності групи за теорією права власності показано на рис.2.6.

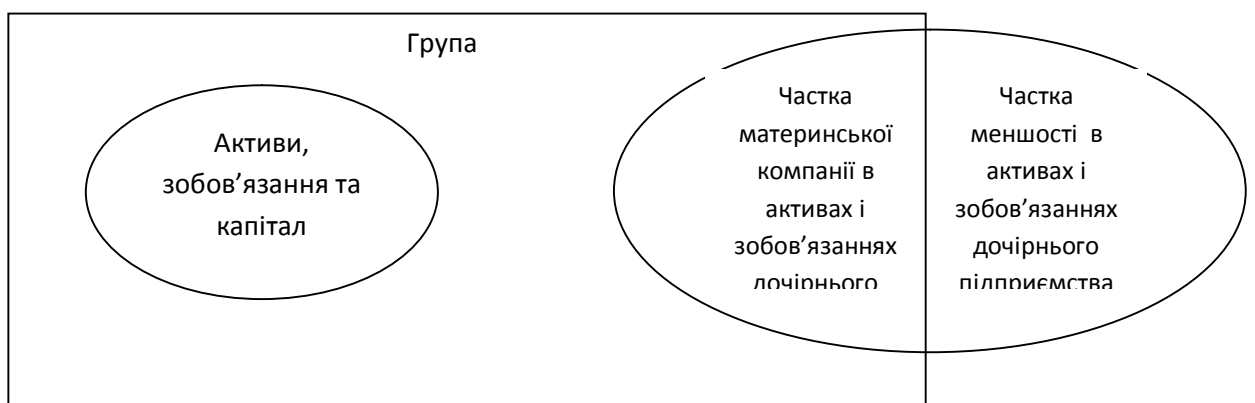

Рис. 2.6. Складові елементів звітності групи за теорією права власності [59, 60]
Елементи звітності групи за концепцією консолідації (господарської) одиниці показано на рис. 2.7.

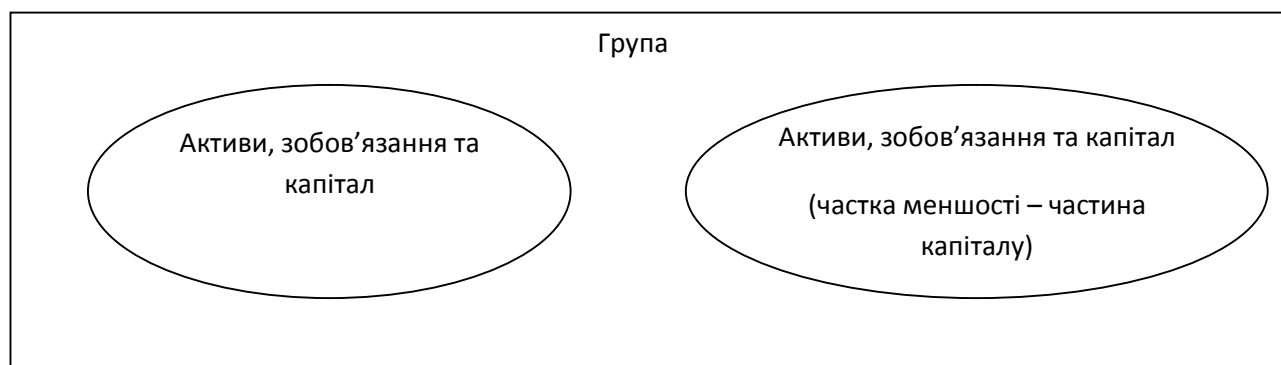

Рис. 2.7. Складові елементів звітності групи за концепцією консолідації господарської одиниці

Таким чином, концептуальні основи складання консолідованих фінансових звітів групи ґрунтуються на взаємовідносинах материнського та його дочірніх підприємств, насамперед контролю.

Існують різні концепції консолідації фінансових звітів групи, в основі яких лежать теорії права власності та господарської одиниці. Законодавчі вимоги різних країн прийняті на підставі розглянутих концепцій. Що стосується підготовки консолідованих фінансових звітів групи, то в основі її підготовки використана концепція господарської одиниці. Саме цієї концепції дотримувалася Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку при розробці МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти».

Метод консолідації можна визначити як спосіб, у який відбувається об'єднання показників первинних фінансових звітів підприємств. Він визначається кількістю статей балансу, що беруть участь в об'єднанні даних (одностатейне чи постатейне об'єднання), набором процедур консолідації, та відображенням чи невідображенням частки меншості у фінансовій звітності.

Консолідація проходить за певними принципами, визначеними в МСФЗ 10 [60]:
– консолідовану фінансову звітність готує та подає материнська компанія;

- періоди, за які складається фінансова звітність материнського та дочірнього підприємства, повинні бути однаковими;
- консолідована фінансова звітність складається з фінансових звітів групи підприємств, які використовують однакову облікову політику для подібних операцій. Якщо це не так, то робляться коригувальні проведення.

Але консолідація не зводиться до простого додавання аналогічних статей активів, зобов'язань, капіталу, доходів та витрат: процес консолідації передбачає цілу низку спеціальних розрахунків та коригувань, додатковий аналіз окремих операцій, тому його доцільно представити у вигляді багатокрокової процедури консолідації.

Консолідація фінансової звітності проходить у декілька етапів.

Етап 1. Підготовка окремих фінансових звітів підприємств, які входять до складу групи, до процесу консолідації.

Для цього потрібно зробити такі кроки:

- визначити та виключити всі внутрішньогрупові операції, що призводять до виникнення нереалізованих прибутків та збитків внаслідок відсутності перепродажу оборотних та необоротних активів іншим особам за межі групи підприємств;
- визначити суми нереалізованих прибутків та збитків від внутрішньогрупових операцій.

Етап 2. Консолідація гудвілу.

У загальному випадку гудвіл є різницею між вартістю бізнесу в цілому і агрегованою величиною його ідентифікованих чистих активів, оцінених за справедливою вартістю.

В принципі, і ринкова вартість компанії, і справедлива оцінка її чистих активів можуть бути визначені для будь-якого підприємства, навіть якщо воно ніколи не продавалося і не продається. У цьому разі має місце внутрішній гудвіл, який можна оцінити, але не прийнято відображати у фінансовій звітності (оскільки база для розрахунків є гіпотетичною, а не реальною). Але якщо продаж підприємства став фактом, і при цьому за нього було сплачено суму, що перевищує вартість чистих активів, то в цьому разі гудвіл теж стає об'єктивним

фактом. Такий гудвіл відображається у консолідованій фінансовій звітності групи (але при цьому не фігурує в звітності материнської або дочірньої компанії). Купівельний гудвіл показується в консолідованому балансовому звіті окремим рядком та підлягає амортизації (як правило, на основі лінійного методу). Гудвіл може бути позитивним і негативним (якщо сума придбання компанії менша за справедливую вартість чистих активів). Для таких ситуацій стандартами передбачено особливі правила відображення гудвілу у фінансовій звітності.

Етап 3. Консолідація накопиченого капіталу.

До консолідованої звітності повністю включається капітал материнської компанії. Що ж стосується дочірньої компанії, то було б неправильно включати його до звітності цілком. Адже деяка його частина, а саме – та, яка існувала на момент придбання, уже увійшла до консолідованої звітності через вартість чистих активів, на основі якої розраховувався гудвіл. Тому, щоб уникнути подвійного рахунку, в консолідований баланс слід включити тільки той накопичений прибуток, який сформувався вже після дати придбання, причому тільки в тій частині, яка належить материнській компанії.

Етап 4. Визначити та відокремити частку меншості в чистих активах і чистому прибутку (збитку) дочірніх підприємств.

Частка меншості – це частина чистих активів та чистого прибутку (збитку) дочірнього підприємства, яка не належить материнській компанії. Вона визначається як добуток відсотка голосів, які не належать материнській компанії, відповідно до власного капіталу та чистого прибутку (збитку) дочірніх підприємств.

Частка меншості в чистих активах складається з:

- суми на дату об'єднання;
- частки меншості в сумі зміни власного капіталу дочірнього підприємства після об'єднання.

У консолідованому балансі частка меншості повинна подаватися окремо від зобов'язань та акціонерного капіталу материнської компанії.

Етап 5. Безпосереднє складання консолідованої фінансової звітності: постатейне підсумовування показників фінансової звітності дочірніх підприємств із аналогічними показниками фінансової звітності материнського підприємства.

Методика складання консолідованої фінансової звітності подана як сукупність методів консолідації звітності, а саме – послідовністю їх застосування. Залежно від наявності або відсутності взаємних операцій можна виділити такі етапи консолідації:

- первинна консолідація виникає у разі складання вперше консолідованої звітності раніше незалежних підприємств і пов'язана з придбанням інвестованого підприємства;
- подальша консолідація виникає у разі складання консолідованої звітності групи підприємств, яка утворена раніше і в якій вже здійснювались взаємні операції.

В свою чергу, залежно від характеру операції під час інвестування і встановлення контролю виділяють два методи складання первинної консолідованої фінансової звітності:

- метод купівлі (придбання);
- метод злиття (поглинання).

В цілому методика складання консолідованої фінансової звітності є доволі складною, тому що під час консолідації звітності необхідно здійснювати елімінування (виключення) статей з метою запобігання повторному рахунку та штучному завищенню величини капіталу і фінансових результатів.

В системі бухгалтерського обліку України підприємства мають можливість скласти консолідовану фінансову звітність за національними стандартами та міжнародними стандартами.

За цими стандартами консолідована фінансова звітність дає характеристику загального фінансового стану та спільного фінансового результату, що поряд із фінансовою звітністю суб'єктів групи (окремої фінансової звітності) дає чітке

уявлення як про перспективи інвестування в таку групу, так і про її внесок у економічний розвиток країни.

Під час аналізу консолідованої фінансової звітності особливу увагу треба звернути на збиткові економічні одиниці у структурі групи, бо вони можуть бути індикатором подальших фінансових проблем групи підприємств.

В сучасних умовах господарювання на підвищення значення консолідованої фінансової звітності впливають чимало передумов, зокрема:

- необхідність постійного вдосконалення механізму інформаційного забезпечення користувачів;
- підвищення значення інформації у світі в цілому;
- необхідність у пошуку високоприбуткових сегментів бізнесу з метою переливання капіталів;
- розвиток інститутів громадянського суспільства, яким необхідно більше інформації про діяльність підприємств;
- бажання власників та акціонерів мати інформацію про діяльність всієї групи підприємств;
- необхідність застосування однакових облікових методів, а в разі неможливості розкриття – інформації про такі відмінності;
- посилення економічної боротьби за ресурси і технології;
- посилення економічної боротьби за ринки збуту;
- перерозподіл економічної влади;
- підвищення значення контролю за діяльністю дочірніх підприємств материнським з метою зменшення ризиків зловживань та викривлення інформації.

Процедури консолідації ґрунтуються на досягненнях економічної теорії, теоріях капіталу, прибутку, ризику, фінансів, інституційному підході, права власності, корпоративних структур, але при вирішенні питань слід виходити із природи відносин зі сторонами.

Склад форм консолідованої фінансової звітності та процедури консолідації залежать від періоду, за який складаються консолідовані звіти. Залежно від

наявності або відсутності взаємних операцій можна виділити такі стадії консолідації (рис. 2.8).

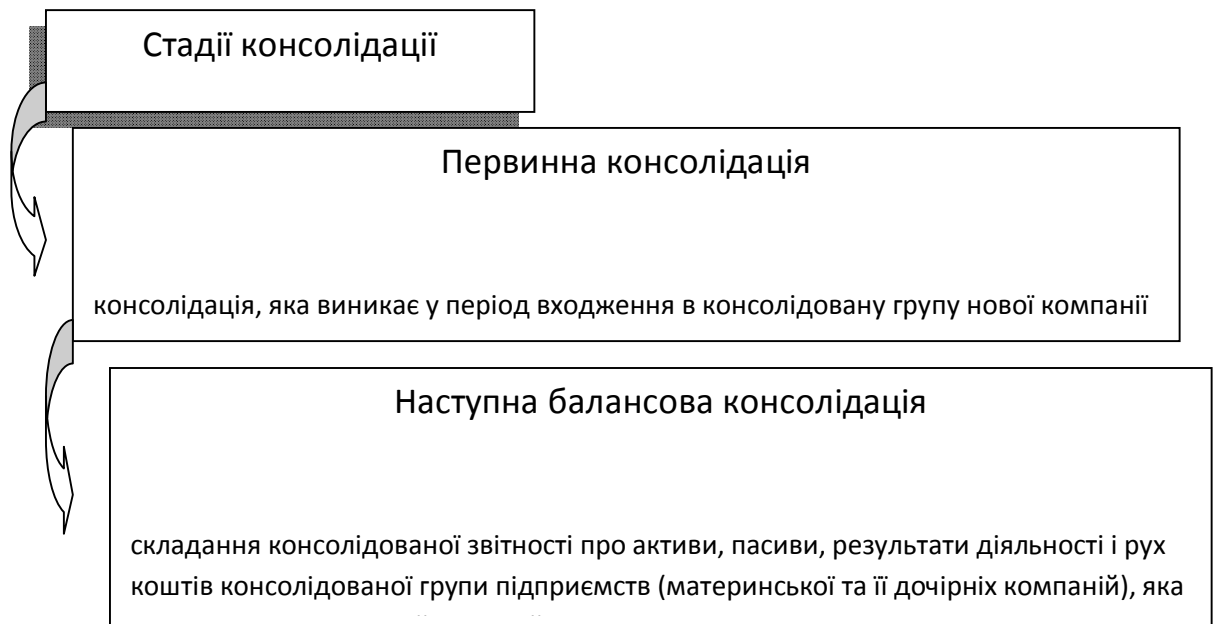

Рис. 2.8. Стадії консолідації фінансової звітності

Джерело: систематизовано автором на основі []

Інформація у фінансовій звітності розкривається шляхом заповнення МП форм консолідованої фінансової звітності про діяльність групи за звітний період та приміток до консолідованої фінансової звітності. У процесі консолідації на наступну після дати формування консолідованої холдингової групи підприємств звітну дату мають бути здійснені всі регульовальні записи, визначені частки меншості у прибутку та чистих активах холдингової групи.

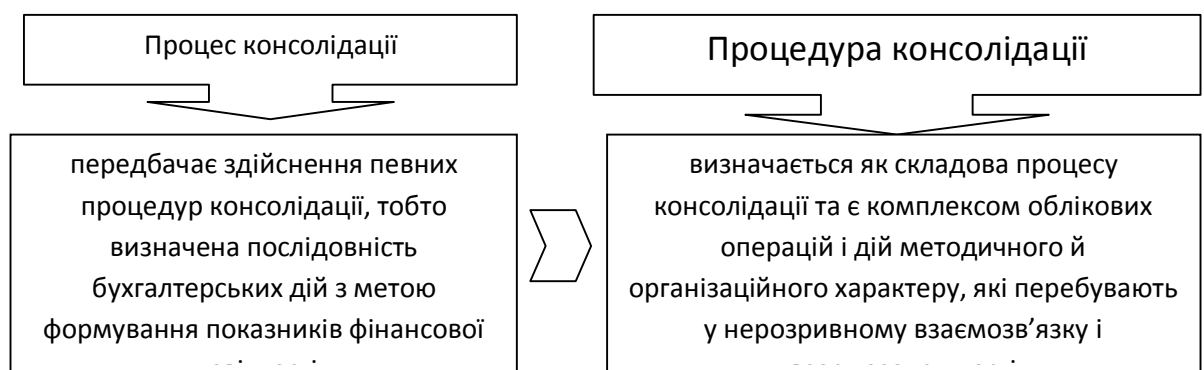

Рис.2.9. Організаційні складові консолідації фінансової звітності []

Форми консолідованої фінансової звітності:

- ✓ Консолідований баланс (Звіт про фінансовий стан), ф. № 1-к;
- ✓ Консолідований звіт про фінансові результати (сукупний дохід), ф. № 2-к;

- ✓ Консолідований звіт про рух грошових коштів (прямий метод), ф. № 3-к;
- ✓ Консолідований звіт про рух грошових коштів (непрямий метод), ф. № 3-кн;
- ✓ Консолідований звіт про власний капітал, ф. № 4-кн передбачено у НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».

Методичними рекомендаціями щодо заповнення форм фінансової звітності зазначено, що у консолідованому звіті про фінансові результати відображається чистий фінансовий результат та сукупний дохід, що належить власникам материнської компанії та неконтрольованої частки.

При складанні консолідованої фінансової звітності підприємства можуть обрати спосіб складання звіту про рух грошових коштів за прямим або непрямим методом із застосуванням відповідної форми звіту.

У додатковій статті «Витрачання на виплати неконтрольованим часткам в дочірніх підприємствах» в консолідованому звіті про рух грошових коштів відображаються виплати грошових коштів неконтрольованим часткам в ДП. У консолідованому звіті про власний капітал наводиться інформація про зміни у власному капіталі в розрізі неконтрольованої частки.

Процес формування консолідованої фінансової звітності в кожній групі підприємств вибудовується індивідуально і залежить від множини факторів: організаційно-правової форми, стандартів, що застосовуються, технічних та інших можливостей підприємств.

Для коректного формування консолідованої звітності всі суб'єкти такої звітності мають дотримуватися єдиної облікової політики. Але НП(С)БО 2, як і його попередник (у міжнародній практиці такого немає), дозволяє використовувати різні облікові підходи – про це має бути сказано у примітках до такої фінансової звітності (п. 2 р. III НП(С)БО 2) [72].

Процес формування консолідованої фінансової звітності групи підприємств включає в себе ряд етапів і облікових процедур (рис. 2.10).

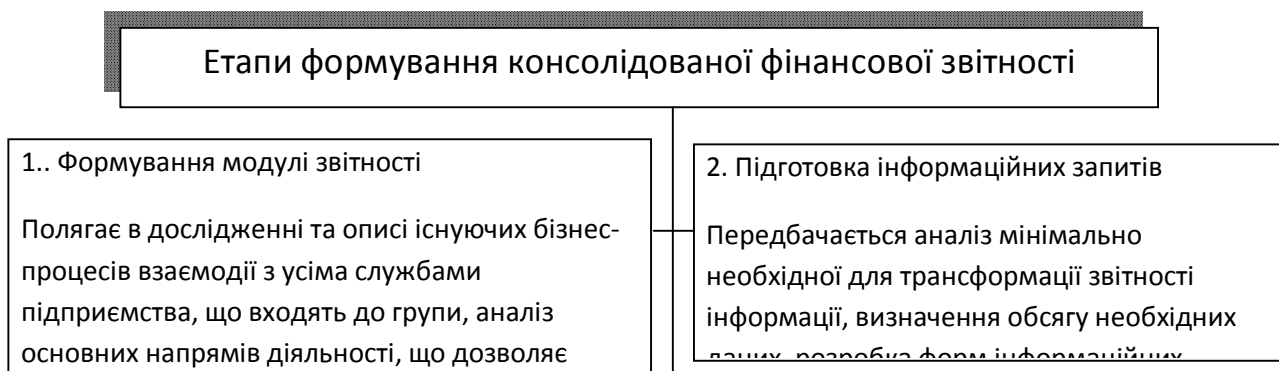

Рис. 2.10. Основні етапи формування консолідованої звітності за НПСБО [72]

Процедури консолідації фінансових звітів передбачають:

- складання звітів усіма підприємствами-учасниками групи;
- здійснення відповідних коригувань у процесі консолідації;
- підготовку і подання консолідованих звітів.

Холдингова група визначає чіткий алгоритм складання консолідованої фінансової звітності, який повинен не тільки стосуватися безпосередньо самого процесу консолідації, але й містити заходи, які здійснюються на підготовчих етапах. В цілому, такий алгоритм консолідації фінансової звітності, що пропонується до практичного застосування, наведено на рисунку 2.11.

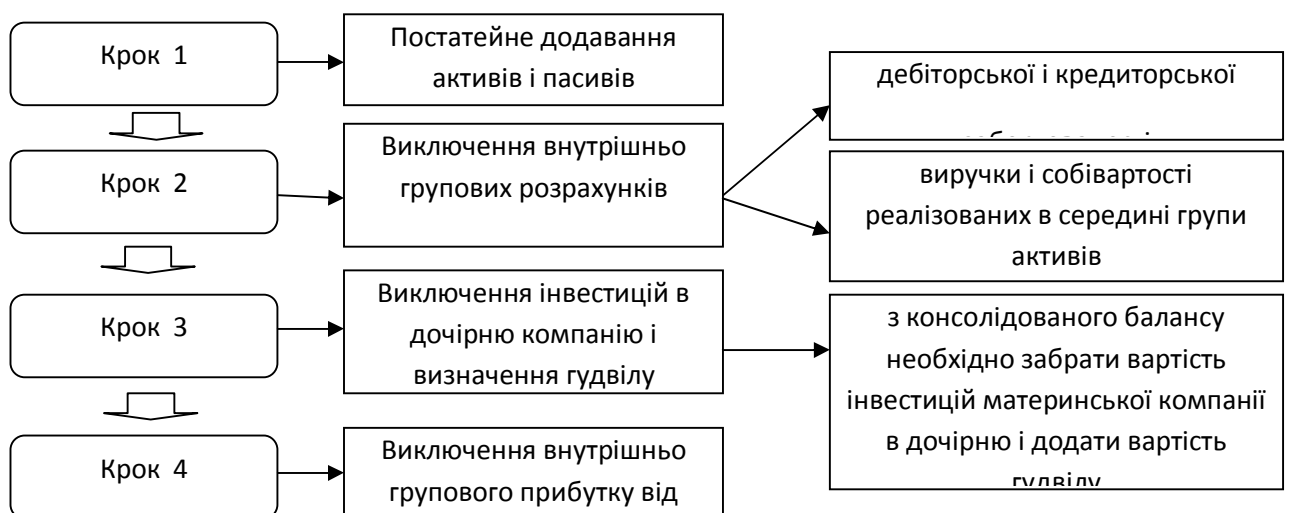

Рис. 2.11. Послідовність консолідації фінансової звітності [51]

Для більшого розуміння причин необхідності попередніх заходів щодо підготовки самого процесу консолідації фінансової звітності слід розглянути попередні процедури, що використовуються при складанні консолідованої фінансової звітності. Їх можна умовно поділити на дві групи:

- 1) процедури, які пов'язані з переоцінкою існуючих статей первинної звітності та розрахунком статей, які притаманні тільки консолідованій звітності;
- 2) процедури, які мають на меті виключити вплив господарських операцій між учасниками групи.

Операції, які відносяться до першої та другої групи попередніх процедур консолідації можна узагальнити на рисунку 2.12 і 2.13.

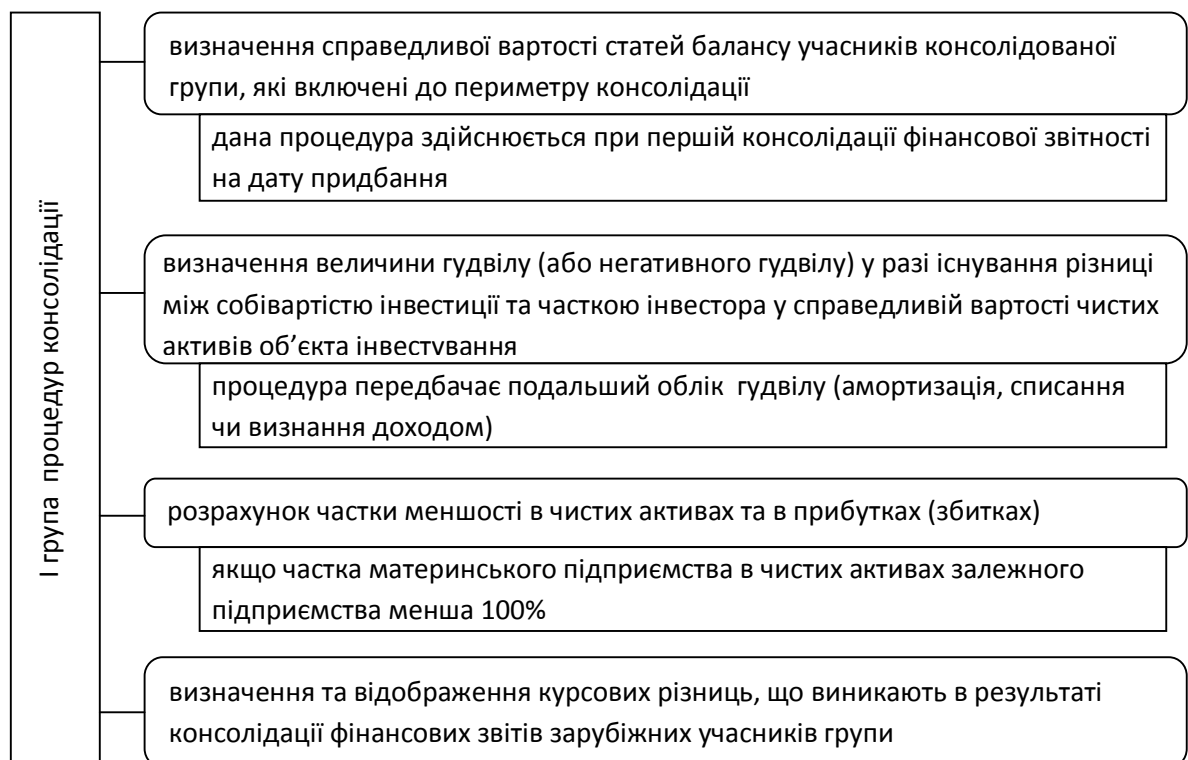

Рис. 2.12. Процедури, які пов'язані з переоцінкою існуючих статей первинної звітності [51]

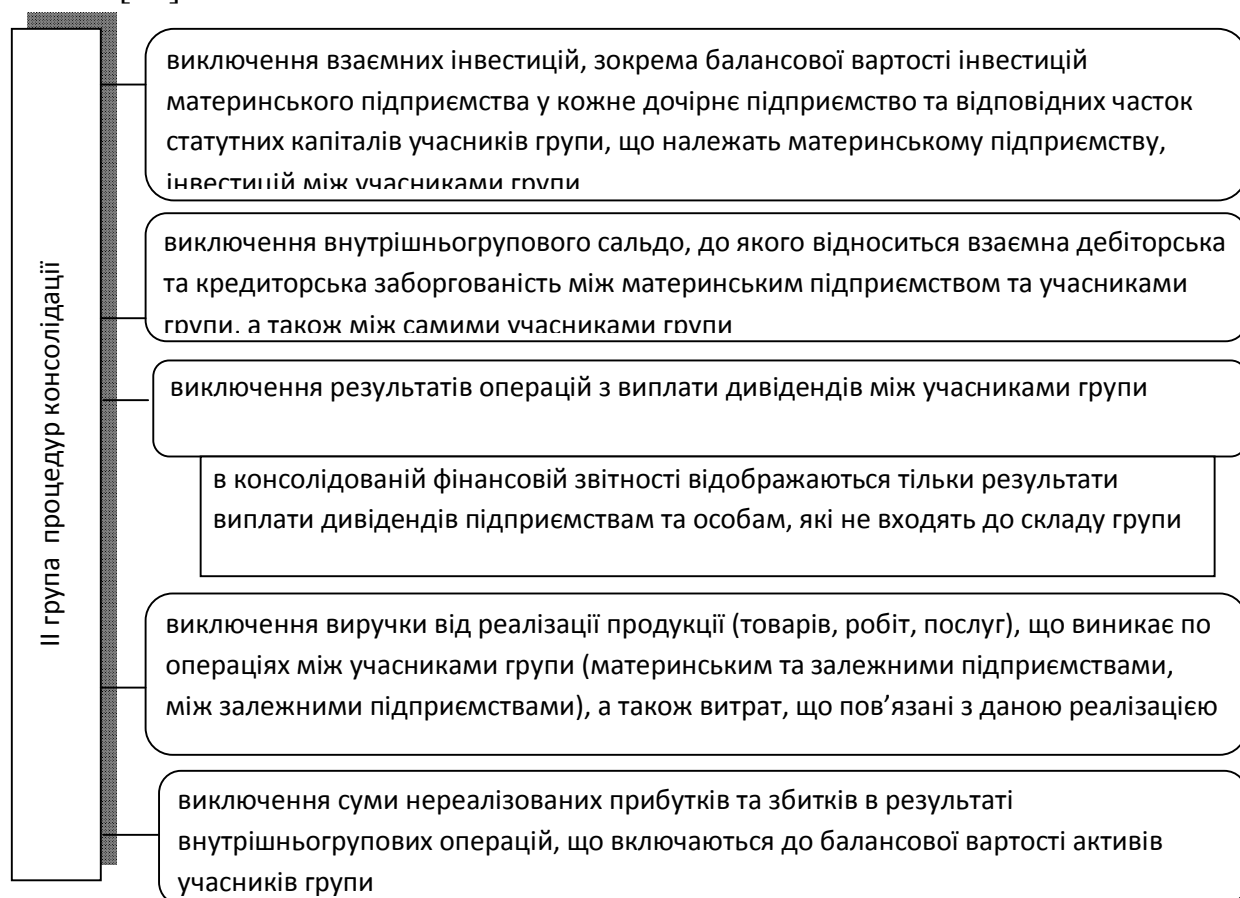

Рис. 2.13. Процедури, які мають на меті виключити вплив господарських операцій між учасниками групи [51]

Процес консолідації фінансових звітів групи підприємств за звітний період за допомогою робочої таблиці включає послідовні етапи (рис. 2.14), які узгоджуються зі стовпчиками робочої таблиці для складання консолідованої звітності.

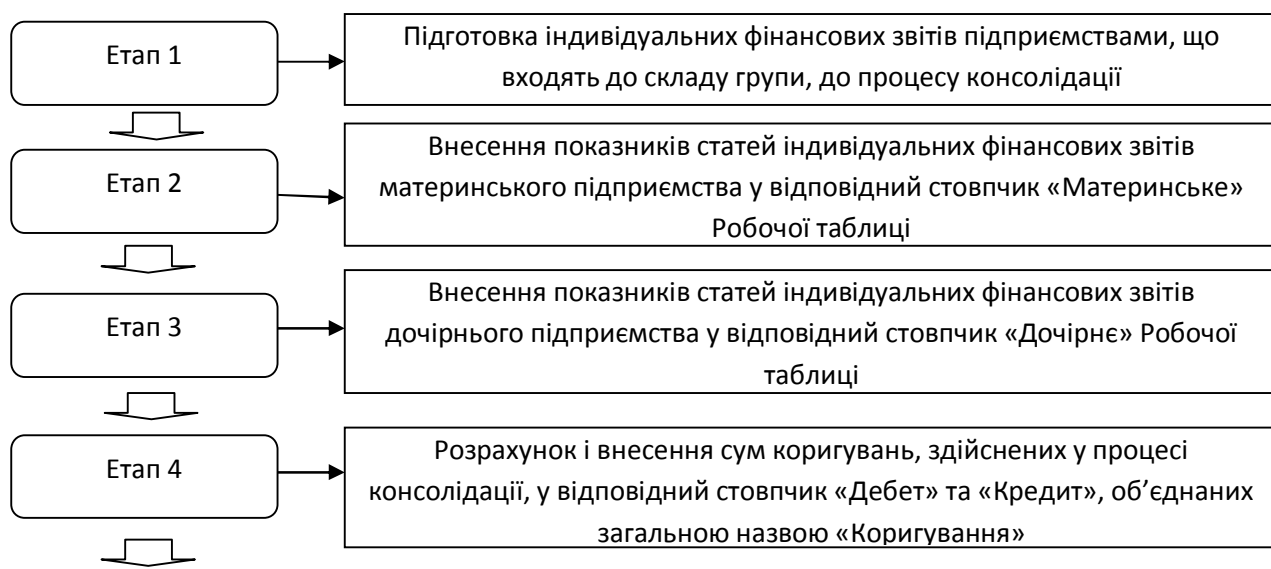

Рис.2.14. Послідовність консолідації фінансових звітів

Джерело: сформовано на основі узагальнення методики формування звітності

При складанні консолідованих звітів фінансові звіти материнського і дочірнього підприємств об'єднують по статейно додаванням аналогічних статей активів, зобов'язань, капіталу, доходів і витрат з урахуванням здійснених коригувань (ст. 22).

Для того щоб КФЗ містили фінансову інформацію про групу як один суб'єкт господарювання, необхідні такі коригування при консолідації:

- 1) одночасне виключення балансової вартості фінансових інвестицій материнського підприємства в кожне дочірнє підприємство і частини капіталу кожного дочірнього підприємства, що належить материнському підприємству;
- 2) виключення внутрішньогрупових операцій і залишків по розрахунках усередині групи з балансу учасників групи;
- 3) визначення і виділення частки меншості в чистих активах і чистому прибутку (збитку) дочірніх підприємств.

Частка меншості в чистих активах складається із:

- а) суми частки меншості на дату первісного об'єднання та
- б) частки меншості в змінах власного капіталу з дати об'єднання.

Частку меншості слід відображати в консолідованому балансі у складі власного капіталу окремо від акціонерного капіталу материнського підприємства.

Прибуток або збитки відносяться до акціонерів материнського підприємства та до частки меншості. Оскільки і перше, і друге є власним капіталом, сума, яка

відноситься до частки меншості, не є ні доходом, ні витратами. У прибутку чи збитку групи частку меншості також слід відображати окремо (ст. 33).

Збитки, які відносяться до частки меншості в консолідованому дочірньому підприємстві, можуть перевищувати частку меншості у власному капіталі дочірнього підприємства. Це перевищення і будь-які подальші збитки, які відносяться до меншості, списуються на частку більшості, за винятком тієї частини, за якою меншість має невідмовне зобов'язання і здатна покрити збитки. Якщо згодом дочірнє підприємство відображає у звіті прибуток, весь цей прибуток розподіляється на частку більшості, доки не будуть відшкодовані збитки частки меншості, сплачені раніше за рахунок частки більшості.

Материнське підприємство чи його дочірнє підприємство можуть виступати інвестором асоційованої компанії чи контролюючим учасником у спільно контрольованому суб'єкті господарювання. У таких випадках консолідовані фінансові звіти слід готувати відповідно до вимог МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані компанії» і МСБО 31 «Частка в спільній діяльності». Суб'єкт господарювання додатково до консолідованих фінансових звітів складає окремі фінансові звіти [63].

Окремі фінансові звіти – це звіти, подані материнським підприємством, інвестором в асоційовану компанію чи контролюючим учасником спільно контрольованого суб'єкта господарювання, у яких інвестиції обліковуються на основі частки прямої участі, а не на основі відображених у звітності результатів і чистих активів об'єкта інвестування. Окремі фінансові звіти слід додавати до консолідованих звітів.

Необхідність інформаційного забезпечення вищенаведених процедур та дотримання принципів консолідованої звітності викликає необхідність проведення підготовчого етапу до складання консолідованої фінансової звітності. Метою підготовчого етапу є збирання додаткової інформації, яка не міститься в первинній фінансовій звітності учасників холдингової групи, та дотримання єдності принципів і методів підготовки інформації.

Наступний крок – виконавчий етап, що передбачає безпосереднє проведення процедур консолідації, тобто отримання в спеціальних таблицях консолідованих даних та їх коригування.

Для того, щоб консолідована звітність різних холдингових груп була порівнювана і придатна для аналізу, вона потребує стандартизації (як, втім, і «звичайна» фінансова звітність). Тому, першим кроком на підготовчому етапі має бути визначення стандартів бухгалтерського обліку, відповідно до яких здійснюватиметься підготовка консолідованої фінансової звітності. На даний час підприємства України готують фінансову звітність за національними стандартами бухгалтерського обліку. Крім того можлива вимога власників бізнесу здійснювати підготовку консолідованої фінансової звітності згідно МСФЗ чи GAAP (особливо це актуальним стає, якщо власники є зарубіжними інвесторами).

Питання консолідації стосуються не тільки відносин типу «материнська компанія – дочірня компанія», а й деяких інших ситуацій. До них, зокрема, відносяться спільна діяльність (коли дві і більше сторони здійснюють економічну діяльність, яка підлягає спільному контролю) та інвестиції в асоційовані компанії (підприємства, які не є дочірніми підприємствами або спільними, але на діяльність яких інвестор має суттєвий вплив). Такі інвестиції розглядаються в міжнародних стандартах МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства» (Accounting for investments in associates) і МСБО 31 «Частки у спільних підприємствах»¹⁷ (Interests In Joint Ventures) [63].

Другою процедурою підготовчого етапу є визначення периметру консолідації, тобто визначення складу тих підприємств холдингової групи, показники яких необхідно включити до консолідованої звітності, чого вимагає принцип повноти інформації про учасників цієї групи. Якщо в групі не відбувається постійних реорганізацій, то дану процедуру достатньо провести один раз при першому складанні консолідованої фінансової звітності на дату придбання. Відповідно до П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» [96] та НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» [72] звітність підприємств не

консолідується, незважаючи на наявність відносин контролю, спільного контролю чи суттєвого впливу, якщо дані підприємства були придбані й утримується лише з метою їх наступного продажу протягом короткострокового періоду чи за наявності умов, які обмежують їх здатність передавати кошти материнському підприємству. Тому кількість учасників холдингової групи, що включена до периметру консолідації, може бути меншою, ніж загальна кількість учасників консолідованої холдингової групи. Головне (материнське) підприємство холдингової групи на даному етапі консолідації для визначення складу групи повинно визначити ступінь свого контролю та ті підприємства, що є об'єктом його інвестицій (останнє більше стосується великих холдингових груп зі складною структурою) [51].

Таким чином, методика складання консолідованої фінансової звітності представлена сукупністю методів консолідації звітності, а саме послідовністю їх застосування. Консолідація не зводиться до прогресивного додавання аналогічних статей активів, зобов'язань, капіталу, доходів та витрат: процес консолідації передбачає цілий ряд спеціальних розрахунків і може бути представлений у вигляді багатокрокової процедури – графіка консолідації (consolidation schedule). При цьому на кожному етапі передбачаються ті чи інші дії щодо перетворення фінансових звітів окремих компаній і деякої додаткової інформації в комплект консолідованої звітності, яка складена відповідно до тих чи інших стандартів.

З метою складання консолідованої фінансової звітності спочатку здійснюють регульовальні записи у трансформаційних таблицях (табл. 2.3). Регульовальні записи не відображаються у бухгалтерському обліку материнської компанії, асоційованих, дочірніх підприємств – учасників консолідованої холдингової групи. Здійснення коригувань досягається за допомогою застосування методу елімінування.

Таблиця 2.3

**Робоча таблиця для підготовки консолідованого звіту про фінансові
результати**

Показники звітності	Звіт про фінансові результати материнського підприємства	Звіт про фінансові результати дочірнього підприємства	Елімінування (виключення)		Консолідований звіт про фінансові результати
			Дт	Кт	
Дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	860 000	400 000	240 000*		1020 000
Інші доходи	120 000	20 000	4 000**		136 000
Всього доходи	980 000	420 000			1156 000
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	420 000	300 000		240 000*	480 000
Інші витрати	280 000	100 000		4 000**	376 000
Чистий прибуток	280 000	20 000	244 000	244 000	300 000

* елімінування (виключення) доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за внутрішньогруповими розрахунками;

** елімінування (виключення) отриманих доходів та понесених витрат за відсотками між підприємствами групи

Детальна методика повної консолідації за стадіями представлена на рисунку додатку .

До числа найбільш загальних кроків формування консолідованої звітності відносяться:

- елімінування внутрішньогрупових операцій;
- розрахунок гудвілу;
- розрахунок накопиченого капіталу;
- розрахунок прав меншості;
- безпосереднє формування звітів.

При складанні консолідованої фінансової звітності підлягають елімінуванню (виключенню) також наступні розрахунки:

- заборгованість за ще не внесені в статутний капітал внески;
- аванси отриманні або видані;
- позики підприємств, які входять в холдингову групу;
- спільна дебіторська і кредиторська заборгованості підприємств холдингової групи;
- витрати і доходи майбутніх періодів;
- непередбачувані операції.

В цілому методика складання консолідованої фінансової звітності є досить складною, тому що при наступній консолідації звітності необхідно здійснювати елімінування (виключення) статей з метою запобігання повторного рахунку і штучного завищення величини капіталу та фінансових результатів .

2.3. Характеристика внутрішніх операцій, оцінка їх впливу на показники консолідації

Консолідована фінансова звітність призначена відображати показники діяльності всіх учасників групи підприємств, які пов'язані між собою відносинами контролю та які здійснюють внутрішні (спільні) та зовнішні операції по відношенню до групи. Проте наслідки з реалізації угод між учасниками групи не включають у консолідовану фінансову звітність, в ній відображаються тільки активи й зобов'язання, доходи і витрати від операцій із третіми особами.

Враховуючи, що на консолідовану фінансову звітність суттєвий вплив здійснюють спільні операції, тобто внутрішньогрупові операції, особливої актуальності набувають дослідження не лише питань щодо побудови загальної методики консолідації звітності, а й питання методики обліку та наступного звітного відображення внутрішньогрупових операцій.

Особливості відбиття в обліку внутрішніх операцій залежать від організаційної структури й виду господарських підрозділів (рис. 2.15).

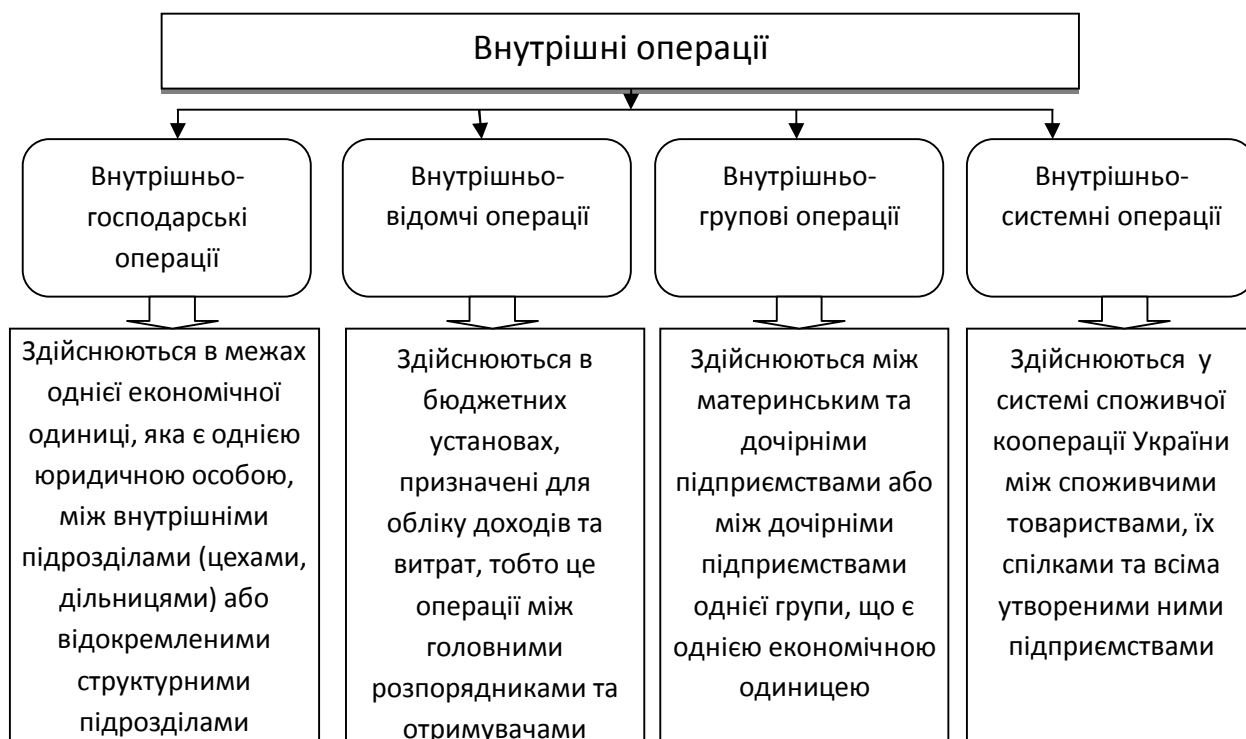

Рис. 2.15. Види внутрішніх операцій

Джерело: систематизовано за літературними джерелами

Представлена на рис. 2.15 структура відображає структурні складові внутрішніх операцій та розкриває сутність і значення внутрішньогрупових операцій порівняно з іншими внутрішніми операціями. Так, внутрішньогосподарські операції здійснюються в межах одного підприємства (господарства) між філіями, представництвами, цехами, дільницями, бригадами, відділами. Внутрішньогрупові операції здійснюються в межах групи підприємств між окремими юридичними особами: материнським та дочірніми підприємствами або між дочірніми підприємствами (рис. 2.16).

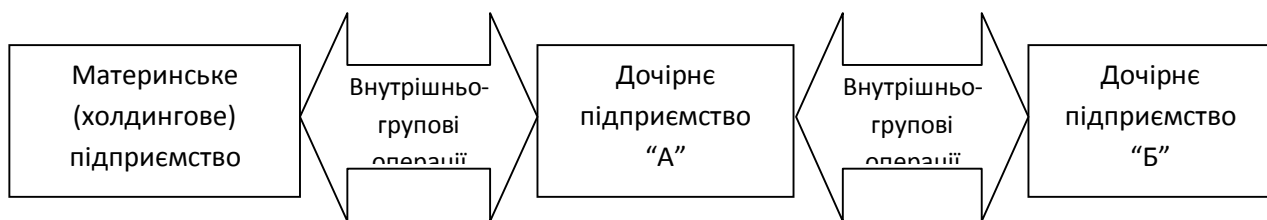

Рис 2.16. Особливості здійснення внутрішньогрупових операцій в межах групи підприємств

В цілому в межах групи підприємств можуть здійснюватись такі операції:

- внутрішньогрупові операції на рівні групи підприємств, які здійснюють вплив на консолідовану фінансову звітність;
- внутрішньогосподарські операції на рівні окремого підприємства, які здійснюють вплив на фінансову звітність.

Здійснювані внутрішні операції призводять до виникнення внутрішніх розрахунків.

Часто внутрішньогрупові операції ототожнюють із внутрішньогосподарськими операціями. Внутрішньогосподарські операції – це операції, що здійснюються в межах певної економічної одиниці, яка є однією юридичною особою, та між внутрішніми структурами (ланками, цехами) чи відокремленими структурними підрозділами на кшталт філій, представництв [22]. Після з'ясування, між якими саме учасниками групи здійснюються внутрішньогрупові операції, зрозуміло, що їх не можна прирівнювати до внутрішньогосподарських операцій.

У групах суб'єктів господарювання внутрішньогрупові операції відбуваються між окремими юридичними особами.

Проте поняття внутрішньогрупових операцій групи суб'єктів досить загальне та містить значну кількість різноманітних видів операцій, що виникають в процесі функціонування об'єднання й мають суттєві відмінності від звичайних операцій організаційної структури.

Зважаючи на різноманітність операцій, що відбуваються між материнським й дочірніми підприємствами, класифікація таких операцій може бути доволі детальною та мати багато ознак (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Класифікація внутрішньогрупових операцій [33, 35, 41]

Ознака класифікації	Види внутрішньогрупових розрахунків
Напрямок інтеграції підприємства	Горизонтальні внутрішньогрупові операції; вертикальні внутрішньогрупові операції; конгломератні (кругові) внутрішньогрупові операції; родові внутрішньогрупові операції; паралельні внутрішньогрупові операції
Масштаб здійснення операцій	Національні внутрішньогрупові операції; міжнародні внутрішньогрупові операції
Належність до економічних галузей	Внутрішньогалузеві внутрішньогрупові операції; міжгалузеві внутрішньогрупові операції
Учасники групи	Операції між материнським і дочірніми підприємствами; операції між дочірніми підприємствами
Склад учасників групи	Операції усередині сировинних груп; Операції усередині фінансових груп; Операції усередині ФПГ; Операції усередині промислових груп; Операції усередині торгівельних груп
Ступінь безпосереднього	Внутрішньогрупові операції з інвестиціями;

впливу на консолідовану звітність	внутрішньогрупові операції із зобов'язаннями; внутрішньогрупові операції з продажу і залишками майна, придбаного у членів групи підприємств
-----------------------------------	--

Класифікація внутрішньогрупових операцій – важливий аналітичний етап оцінювання особливостей функціонування інтегрованих організацій, необхідний науковий процес розроблення персоналізованих підходів до ефективного керування грошовими й негрошовими активами, дебіторською і кредиторською заборгованістю.

Наведені класифікаційні ознаки мають різне призначення і використовуються як у межах консолідованого обліку (якщо такий ведеться), так і при підготовці консолідованої звітності та її аналізі. Втім особливої уваги заслуговує розгляд внутрішньогрупових операцій за суттю та за напрямком інтеграції підприємства, адже саме вони демонструють зміст усіх можливих операцій.

Класифікаційна ознака, що характеризує внутрішньогрупові операції за напрямком інтеграції, відіграє суттєву роль в управлінні групою підприємств.

Найбільш вагомими є вертикальні та горизонтальні операції, точніше, їх направленість. Дані про обсяг та напрямок операцій між учасниками об'єднання підприємств можуть надати важливу інформацію щодо близькості їх взаємозв'язків та напрямків перенесення доходів, витрат і прибутку [35].

Вертикальні операції здійснюються всередині материнського і дочірнього підприємств (т. зв. операції згори-вниз і знизу-вгору). Горизонтальні операції відбуваються всередині дочірніх підприємств однієї групи. Візуально такі операції унаочнені на рис. 2.17.

Рис. 2.17. Вертикальні і горизонтальні внутрішньогрупові операції

У комплексному аналізі господарської діяльності й стратегічному аналізі суттєва роль належить класифікації внутрішньогрупових операцій за ступенем використання активів у певних операціях та за ступенем ризику таких операцій. Ці критерії дають змогу проводити аналіз та оцінювання доцільності й ефективності управлінських рішень як в ретроспективному, так і в перспективному напрямках [48, 51].

Внутрішньогрупові операції на рівні групи суб'єктів господарювання впливають на консолідовану звітність. Їх можна класифікувати в такий спосіб:

- 1) внутрішньогрупові операції, пов'язані з внутрішнім клірингом і, відповідно, виникненням боргів, доходів і витрат;
- 2) внутрішньогрупові операції, які мають зв'язок із внутрішніми результатами продажу активів [51]

Озеран В.О. та Литвиненко Н.О. вивчали коло питань, пов'язаних із внутрішніми розрахунками. Вони здійснили класифікацію внутрішніх розрахунків для їх структурного поділу, що позитивно вплинуло на правильну реєстрацію господарських транзакцій на відповідних рахунках й субрахунках в аналітичному обліку [78]. Прикладом внутрішньогрупових операцій всередині учасників групи підприємств є: взаємне надання позикових коштів; виплата дивідендів; передача активів в оренду; реалізація ТМЦ, основних засобів,

виконання послуг та ін. У результаті здійснення таких операцій у кожного члена групи виникає або дебіторська, або кредиторська заборгованість.

У разі розгляду групи підприємств як єдиної економічної одиниці зобов'язань і заборгованостей не існує, тому в результаті консолідації такі операції виключаються. Результатом внутрішньогрупових операцій такого типу є виникнення:

- внутрішньогрупового сальдо;
- внутрішньогрупових доходів і витрат.

Доходи й витрати, що з'являються унаслідок реалізації розрахунків за внутрішньогруповими операціями, не впливають на фінансові результати групи.

Продаж активів – найбільш поширена та часто здійснювана операція між учасниками групи підприємств. Результати таких внутрішньогрупових операцій відображаються в індивідуальних звітах окремих підприємств групи. Операції, в яких об'єкт купівлі-продажу не залишає меж групи, в консолідованих звітах не визнаються. Такі операції виключаються в процесі консолідації:

- 1) продаж одним учасником групи іншому активів, які останній реалізував зовнішньому контрагенту за межі групи;
- 2) продаж одним учасником групи іншому активів, які останній відобразив у складі власних активів;
- 3) продаж одним учасником групи іншому активів, які останній відобразив у складі власних активів та на які має бути нарахована амортизація.

Особливістю внутрішньогрупового результату внаслідок вибуття активів є те, що вони ґрунтуються не тільки на балансовій вартості нереалізованого залишку резервів, а й на прибутку (збитку) дочірнього підприємства при визначенні доходу від капіталовкладення інвестора; податок на прибуток материнського і дочірнього підприємств виключається при визначенні консолідованої суми консолідованого податку на прибуток [81]. Через виключення внутрішньогрупових операцій із продажу тимчасові податкові різниці виникають при розрахунку сукупної суми податку на прибуток, що призводить

до визнання відстрочених податкових активів та відстрочених податкових зобов'язань у консолідованому балансі. Крім того, такі операції призводять до додаткового нарахування (зменшення) амортизації необоротних активів, що реалізуються в межах групи.

Пропонуємо такі класифікаційні ознаки: напрямок руху розрахунків, передбачуваність виникнення, можливість регулювання в процесі управління, потенціал забезпечення платоспроможності, законність здійснення, стабільність інтервалів формування, рівень збалансованості обсягів взаємопов'язаних розрахунків. Вони можуть використовуватись для аналізу розрахунків простої корпоративної структури та інтегрованої групи підприємств (рис. 2.18).

Чітке визначення умов виникнення угоди між членами групи підприємств допомагає правильно відобразити цей процес у системі бухгалтерського обліку та подати його у відповідному звіті про аналіз внутрішньої звітності групи.

Отже, на основі дослідження документів можна зробити висновок, що трактування поняття «дочірнє підприємство» є недосконалим. Тому пропонується визначити дочірнє підприємство як суб'єкт господарювання, статутний капітал якого створений за рахунок материнського підприємства або в якому материнське підприємство має контрольний пакет. Завдяки вдосконаленому визначенню дочірнього підприємства можна точно окреслити сферу діяльності суб'єктів внутрішньогрупових операцій.

Рис. 2.18. Удосконалена класифікація внутрішньо групових операцій

Чіткий поділ внутрішніх операцій на внутрішньогосподарські, які мають місце у межах одного господарського суб'єкта, та внутрішньогрупові операції в межах групи підприємств сприятиме ідентифікації внутрішніх операцій групи підприємств із метою визначення їх впливу на групу. Чітке визначення умови виникнення транзакції між учасниками групи підприємств дає змогу зробити коректні записи в системі бухгалтерського обліку та додати їх до відповідного звіту про аналіз внутрішньої звітності групи. Дослідження методологічних засад класифікації внутрішньогрупових операцій у вітчизняній і міжнародній бухгалтерській та аналітичній практиці, а також нормативних положень українських та міжнародних стандартів виявило обґрунтовану потребу вдосконалити класифікаційні ознаки групи операцій інтегрованої організації.

Облік розрахунків за внутрішніми операціями ведеться на рахунку 68 «Розрахунки за іншими операціями» за такими субрахунками:

- 682 «Внутрішні розрахунки», який призначений для ведення обліку всіх видів поточних розрахунків з дочірніми та асоційованими підприємствами;

- 683 «Внутрішньогосподарські розрахунки», який призначений для ведення обліку внутрішньогосподарських розрахунків із виробничими одиницями та господарствами, виділеними на окремий баланс, із взаємного відпуску матеріальних цінностей; реалізації продукції, робіт, послуг; передачі витрат загально управлінської діяльності; виплати заробітної плати працівникам цих господарств; з інших видів розрахунків.

Проте, назва субрахунку 682 «Внутрішні розрахунки» не відповідає його характеристиці, бо є досить загальною. Обидва субрахунки призначені для обліку розрахунків за внутрішніми операціями, відповідно пропонуємо назву субрахунку 682 – «Внутрішньогрупові розрахунки», що буде відповідати його призначенню та дозволить усунути плутанину при відображенні таких операцій в обліку.

Розмежування таких понять як «внутрішньогосподарські операції» («внутрішньогосподарські розрахунки») та «внутрішньогрупові операції» («внутрішньогрупові розрахунки»), сприятиме удосконаленню їх обліку, в результаті удосконаленню інформації щодо зазначених операцій, яка використовується в процесі розробки звітних сегментів суб'єктів господарювання для їх ефективного управління.

Так, відповідно до П(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами» в результаті внутрішньогосподарських операцій в межах підприємства виникають внутрішньогосподарські розрахунки між його структурними підрозділами, виділеними як сегменти з метою розкриття їх доходів, витрат, фінансових результатів, активів та зобов'язань.

Для моделювання фінансової звітності підприємства за сегментами, внутрішньогосподарські розрахунки відіграють суттєву роль. Сума доходів за внутрішньогосподарськими розрахунками сегмента є своєрідним критерієм при визначенні звітного сегменту, якщо така сума перевищує суму доходів від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) зовнішнім покупцям, відповідно сегмент не визнається звітним.

В результаті внутрішньогрупових операцій в межах групи підприємств виникають внутрішньогрупові розрахунки між її учасниками.

Розкривши сутність та значення внутрішньогрупових операцій в межах групи підприємств, розглянемо детальніше вплив таких операцій на консолідовану фінансову звітність.

На основі того, що консолідована фінансова звітність відображає лише господарські операції групи в цілому з третіми відносно групи особами, операції, що здійснюються між підприємствами однієї групи підлягають виключенню з консолідованої фінансової звітності.

Внутрішньогрупові операції підлягають елімінуванню при складанні консолідованого балансу та консолідованого звіту про фінансові результати, як і внутрішньогрупові сальдо за розрахунками. Поняття «елімінування» (від лат. *eliminare*) запозичене з економічного аналізу та означає виключати, усувати вплив всіх факторів на величину результативного показника, крім одного []. При складанні консолідованої фінансової звітності елімінування має інший зміст, а статті, які підлягають елімінуванню – це статті, які виключаються із консолідованої звітності для уникнення подвійного рахунку та завищення показників консолідованої звітності. На рис. 2.19 представлені процедури елімінування.

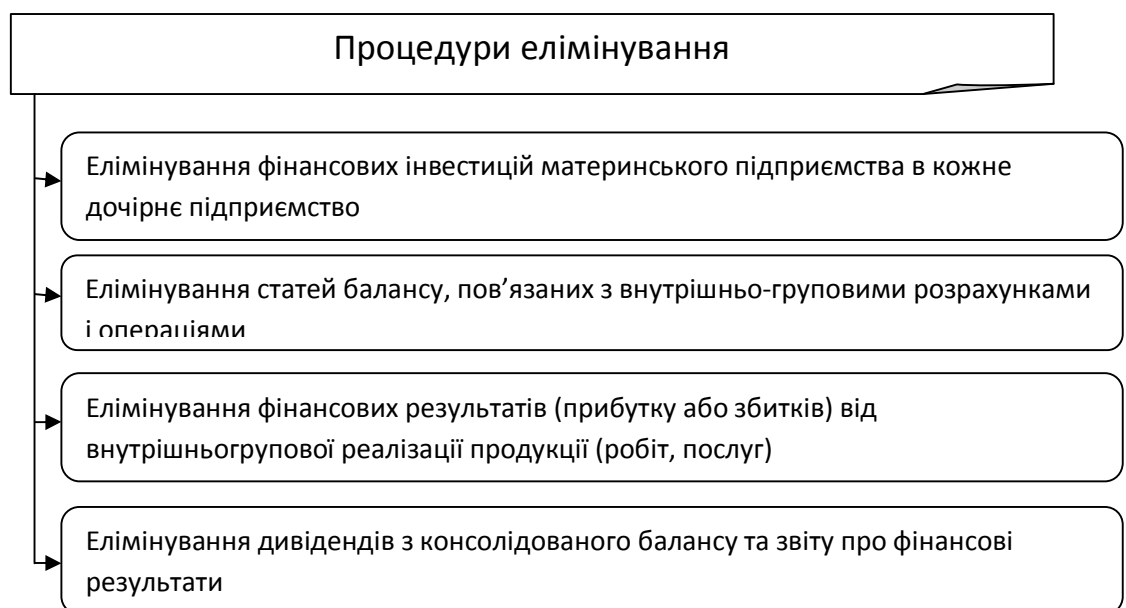

Рис. 2.19. Процедури елімінування при складанні консолідованої фінансової звітності

Вкладення фінансових інвестицій материнським підприємством у статутний капітал дочірніх підприємств при їх створенні або придбанні здійснюється для отримання контролю інвестора над об'єктом інвестування.

Вкладення в діяльність інших підприємств в балансі материнського підприємства відображаються в розділі I активу балансу в статті «Довгострокові фінансові інвестиції». У дочірнього підприємства – в розділі I пасиву балансу наводиться розмір сформованого капіталу у рядку «Статутний капітал», а також в активі вказується вартість вкладених материнським підприємством активів. Здійснення інвестиції материнського підприємства в дочірнє підприємство – це внутрішньогрупова операція, тому вони вимагають особливого відображення в консолідованому балансі.

З консолідованого балансу виключається актив материнського підприємства, який є інвестицією в дочірнє підприємство, та виключається повністю пасив дочірнього підприємства у рядку «Статутний капітал». Важливим елементом консолідації є відображення в консолідованому балансі внутрішньогрупових розрахунків, а саме при складанні консолідованої звітності підлягають елімінуванню наступні розрахунки:

- заборгованість засновників за внесками в статутний капітал;
- аванси отримані та видані;
- довгострокові й короткострокові позики підприємств, які входять в групу;
- дебіторська та кредиторська заборгованість підприємств групи;
- купівлі (продажі) інших активів між підприємствами групи;
- витрати і доходи майбутніх періодів.

Порядок елімінування статей консолідованого балансу, пов'язаних з внутрішньогруповими розрахунками, відображений в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

**Консолідація статей балансу, пов'язаних з внутрішньогруповими
розрахунками**

Актив	Пасив
Дебіторська заборгованість дочірнього підприємства перед материнським підприємством виключається	Кредиторська заборгованість материнського підприємства за позиками дочірньому підприємству виключається
Дебіторська заборгованість материнського підприємства перед дочірнім підприємством виключається	Кредиторська заборгованість дочірнього підприємства за господарськими операціями материнському підприємству виключається

Доцільно окремо виділяти елімінування статей балансу, пов'язаних з внутрішньогруповими розрахунками і операціями та елімінування фінансових результатів (прибутку або збитків) від внутрішньогрупової реалізації продукції (робіт, послуг). При складанні консолідованого звіту про фінансові результати можуть виникати наступні випадки:

1) дочірнє підприємство на кінець звітного року в межах групи здійснило реалізацію товарів материнському підприємству, яке, в свою чергу, здійснило реалізацію всіх товарів покупцю, що не є учасником групи. Таким чином, в консолідований звіт про фінансові результати не включається дохід від реалізації товарів, який відображає внутрішньогруповий оборот, і відповідні витрати. В консолідованому звіті про фінансові результати відображається дохід від реалізації товарів лише третім особам. Взаємно виключаються показники доходу від реалізації товарів дочірнього підприємства та витрати материнського підприємства на придбання товарів.

2) дочірнє підприємство на кінець звітного року в межах групи здійснило реалізацію товарів материнському підприємству, яке в свою чергу не здійснило реалізації всіх товарів покупцю, що є третьою особою. В такому випадку консолідація звітності ускладнюється тим, що товари залишаються нереалізованими. Якщо розглядати групу в цілому, то такі товари відображаються у вигляді запасів на балансі підприємства групи, а прибуток, який отриманий одним підприємством при реалізації товарів іншому підприємству, є нереалізованим прибутком групи. При складанні консолідованої звітності нереалізований прибуток виключається із загальної

суми прибутку групи. Процедура елімінування нереалізованого прибутку і запасів полягає в здійсненні коригування звітності групи підприємств:

Д-т «Собівартість реалізованих товарів»;

К-т «Запаси».

На основі того, що частина прибутку материнського підприємства формується за рахунок дивідендів, які виплачуються дочірніми підприємствами, сума отриманих дивідендів материнським підприємством в звітному році повинна відображатися в консолідованій звітності в складі прибутку групи.

Оскільки виплата дивідендів дочірніми підприємствами материнському підприємству є перерозподілом прибутку всередині групи, тобто дана операція є внутрішньогруповою операцією, то при складанні консолідованого звіту про фінансові результати необхідно виключити подвійний рахунок. З цією метою в консолідованій звітності не враховуються дивіденди, виплачені дочірніми підприємствами. В консолідованому балансі та звіті про фінансові результати повинні знайти окреме відображення лише виплачені дивіденди засновникам, які не є учасниками групи підприємств. Отже, враховуючи всі особливості внутрішньогрупових операцій, не можливо здійснювати процедури елімінування внутрішньогрупових операцій лише за окремими підприємствами групи. Тому виключення внутрішньогрупових операцій доцільно здійснювати в робочій таблиці на підставі складання зворотних записів до записів при здійсненні операцій.

Для того, щоб кожний учасник групи мав можливість своєчасно виявити внутрішньогрупові операції, необхідно щоб вони були повідомлені материнським підприємством про склад всієї групи, що в подальшому дозволить всім учасникам групи виділити із переліку своїх партнерів внутрішньогрупових контрагентів.

Вважаємо, що спеціальну робочу таблицю за внутрішньогруповими операціями доцільно формувати саме головному (материнському) підприємству групи, адже, дане підприємство має доступ, володіє та розпоряджається обліковою інформацією всіх дочірніх підприємств. Стосовно форми робочої таблиці, то

вона повинна базуватися на всіх процедурах елімінування внутрішньогрупових операцій з виділенням окремих розділів за різними видами таких операцій. Відповідно, це в свою чергу сприятиме оперативному формуванню достовірної консолідованої фінансової звітності та контролю обліку внутрішньогрупових операцій. В цілому правильний облік внутрішньогрупових операцій дозволить отримати користувачам реальну інформацію про загальний фінансовий стан і результат господарської діяльності групи підприємств як єдиної економічної одиниці.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСОЛІДОВАНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ГРУПОЮ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Особливості та перспективи розкриття додаткової інформації в системі консолідованих звітів

Аграрні підприємства можуть успішно господарювати в сучасному бізнес-середовищі за умови побудови ефективного механізму управління, який потребує належного інформаційного забезпечення. Як відомо, в сучасних умовах інформація виступає рушієм будь-якого бізнесу. Вона допомагає правильно оцінити умови бізнес-середовища, усвідомити та сформулювати цілі та завдання майбутньої діяльності та на цій основі ухвалити ефективні управлінські рішення. Інформація є визначальним чинником, що характеризує рівень безпеки і аграрного бізнесу. Висока поінформованість керівників та менеджерів про бізнес-процеси та загрози дозволяє мінімізувати ризики та забезпечити конкурентні переваги. В інформаційній системі аграрного підприємства значна частка припадає саме на обліково-аналітичну інформацію.

Важливо забезпечити економічність формування обліково-аналітичного забезпечення управління аграрними підприємствами, тобто використання такого варіанту, який забезпечив би максимальне задоволення керівників в обліково-аналітичній інформації при мінімізації витрат на її створення. Для цих цілей необхідно визначити технологію формування облікової інформації, її види та інструментарій, який використовується для аналітичних цілей.

Розвиток інформаційного забезпечення системи корпоративного управління в умовах сьогодення значною мірою залежить від можливостей системи бухгалтерського обліку забезпечувати додаткове розкриття облікової інформації. Таке додаткове розкриття має усунути існуючі інформаційні прогалини, які виникають внаслідок теоретико-методологічних особливостей чинної моделі бухгалтерського обліку, побудованої на основі використання подвійного запису (історична спрямованість, грошовий вимірник, звужене

розуміння активів, обмежений рівень аналітичності тощо). Це дозволить підвищити рівень релевантності та прозорості інформації, яка генерується обліковою системою, і створить необхідні передумови для більш ефективного прийняття управлінських рішень внутрішніми стейкхолдерами та зовнішніми стейкхолдерами в частині інвестиційно-позикових рішень. Однак в сьогоденних умовах, в яких функціують вітчизняні корпоративні структури, виникає значна кількість перешкод та об'єктивних причин, через які менеджмент корпоративних структур уникає здійснення додаткового розкриття облікової інформації, незважаючи на те, що воно є найбільш дієвим засобом забезпечення корпоративної прозорості. Вищенаведене зумовлює необхідність дослідження таких причин та обґрунтування на основі їх аналізу перспективних напрямів додаткового розкриття облікової інформації в системі корпоративного управління.

Незважаючи на існуючі переваги додаткового розкриття облікової інформації, незалежно від змісту такої інформації на заваді його реалізації стоїть значна кількість перешкод (рис. 3.1)

Рис. 3.1. Перешкоди додаткового розкриття облікової інформації у консолідованій звітності

Однією з основних серед таких перешкод є те, що для здійснення додаткового розкриття корпоративні структури повинні нести витрати, пов'язані з переналаштуванням облікової системи для формування нових видів звітності або нових інформаційних розрізів, що включає переналагодження техніко-технологічних підсистем, наділення новими обов'язками працівників бухгалтерської служби тощо (виробництво додаткової інформації), а також що

безпосередньо пов'язані з оприлюдненням та донесенням даної інформації до різних груп стейкхолдерів (передача додаткової інформації).

В сучасних умовах господарювання необхідно формувати інформацію не тільки про внутрішні умови господарювання аграрного підприємства, а й про цілу низку зовнішніх чинників. При цьому важливого значення набуває організація системи моніторингу зовнішнього середовища, в межах якої повинна здійснюватися ідентифікація істотних зовнішніх факторів і оцінка їх впливу на діяльність сільськогосподарського підприємства.

Облікова система підприємства повинна враховувати ці вимоги сучасності, оскільки облік є головною інформаційною базою менеджменту. Сучасний менеджмент, перебуваючи у динамічному економічному середовищі, потребує актуальної та оперативної інформації з високим ступенем релевантності. Таку інформацію можна отримати завдяки стратегічно орієнтованій системі обліку.

Додаткове розкриття підвищує ефективність системи корпоративного управління, але серед вітчизняних корпоративних структур така практика є досить рідкісною, а якщо спеціалізовані звіти з додатковою обліковою інформацією і розкриваються, то лише великими компаніями. Вартість формування та поширення такої додаткової інформації є основною причиною існування такої ситуації. Окрім цього, якщо корпоративна структура турбується про якість інформації додаткового розкриття, до таких витрат також ще слід додати витрати на проведення її аудиту.

Хоча в умовах застосування сучасних інформаційно-комп'ютерних та мережевих технологій процес передачі облікової інформації став значно дешевшим і враховуючи те, що в кінцевому випадку розкриття додаткової облікової інформації забезпечує зменшення витрат на залучення капіталу корпоративної структури, збільшуючи рівень довіри інвесторів, однак в короткостроковій перспективі здійснення додаткового розкриття є досить затратним проектом.

Оприлюднення додаткової інформації в таких звітах позитивним чином відображає роль компаній у досягненні цілей сталого розвитку, досягненні соціально-екологічних проблем, сприяючи припливу додаткових і дешевих інвестицій та підвищенню ринкового курсу акцій корпоративної структури. І навпаки, якщо корпоративна структура працює неефективно в напрямках, за якими має бути сформовано звіт, то менеджмент може прийняти рішення взагалі не складати його або подати інформацію в агрегованому або завуальованому вигляді, щоб приховати справжні результати її діяльності за такими напрямками і не вплинути негативно на процес створення довгострокової вартості. Наприклад, незважаючи на те, що всі вітчизняні корпоративні структури, які відносяться до великих підприємств, мали складати Звіт про управління за 2018 р., розкриваючи там інформацію нефінансового характеру, і розміщувати його на сайті корпоративної структури, в результаті проведеного аналізу було встановлено, що у значній кількості з них такий звіт відсутній. Основною причиною цього могло стати те, що оскільки Звіт про управління не належить до фінансової звітності, за його неподання відсутні штрафні санкції, а тому в тих корпоративних структурах, які не турбуються належним чином про навколишнє та соціальне середовище, не виникає потреби в оприлюдненні результатів своєї діяльності в цьому напрямі.

Існує проблема розкриття недостовірної інформації, яка не підвищує, а навпаки, погіршує ефективність прийнятих на її основі рішень, вводячи в оману користувачів. Передусім, це пов'язано з тим, що інформація додаткового розкриття, не відносячись консолідованої фінансової звітності, не підлягає обов'язковому аудиту, що створює можливість для здійснення зловживань та маніпуляцій з боку суб'єктів її формування. Окрім цього, навіть не викривляючи додаткову інформацію, вона може оприлюднюватись вибірково, відображаючи лише позитивні ініціативи корпоративної структури, і тим самим теж буде вводити користувачів в оману, адже варті уваги негативні (несприятливі) факти не висвітлені або наведені надто узагальнено.

Незважаючи на те, що основним критерієм для розкриття додаткової облікової інформації про діяльність корпоративної структури є її релевантність з позиції користувачів, не вся інформація може бути оприлюднена, оскільки вона може розкривати конфіденційні аспекти діяльності корпоративної структури, порушуючи рівень її фінансово-економічної безпеки. Розкриття такої інформації може негативно впливати на конкурентні позиції корпоративної структури, загрожуючи ефективній реалізації обраних стратегічних ініціатив, якщо інформація про них буде оприлюднена. Наприклад, однією з вимог стейкхолдерів в умовах формування економіки, що базується на знаннях, є надання інформації про інтелектуально-інноваційну діяльність, особливо для високотехнологічних корпоративних структур, що дозволить краще зрозуміти перспективи формування ними довгострокової вартості. Однак не всі компанії готові розкривати детальну інформацію про наявні в них перспективні технології, інноваційні нематеріальні активи, витрати на дослідження та розробки, оскільки це дозволить конкурентам скоригувати власні стратегічні дії, що впливатиме на ефективність діяльності корпоративної структури, що оприлюднила інформацію.

Іншим негативним аспектом оприлюднення конфіденційної інформації є можливість порушення паритету між різними видами стейкхолдерів корпоративної структури, оскільки в окремих випадках деяка оприлюднена інформація може бути більш корисною для потенційних інвесторів, ніж для діючих, або навпаки. Оскільки така інформація оприлюднюється не на основі певних правил або стандартів розкриття, окремі види стейкхолдерів можуть по-різному реагувати на її оприлюднення залежно від використовуваних у них моделей прийняття рішень, внаслідок чого може відбуватись асиметризація інформаційного простору корпоративної структури. Наприклад, повне розкриття інформації про організаційну структуру та внутрішню організацію діяльності корпоративної структури має важливе значення для його працівників, однак є зовсім непотрібною для міноритарних акціонерів, які позбавлені дієвих важелів впливу на її діяльність.

З метою забезпечення дієвого комунікаційного зв'язку між додатково розкритою обліковою інформацією про діяльність корпоративної структури та економічними рішеннями, які приймаються на її основі стейкхолдерами, мають бути належним чином підготовлені суб'єкти прийняття рішень, які займаються сприйняттям та аналізом такої інформації, забезпечуючи підготовку проектів та моделей прийняття рішень. Для здійснення такої підготовки мають бути понесені витрати на навчання суб'єктів сприйняття і аналізу, які повинні вміти перетворювати її на корисні знання, що можуть бути використані для управління корпоративною структурою (планування, моніторинг, контроль тощо), оцінки її діяльності по створенню довгострокової вартості, реалізації інвестиційної політики, надання позикових коштів в користування тощо. Оскільки інформація додаткового розкриття зазвичай подається в нестандартизованому вигляді та не перевіряється аудитом, суб'єкти її сприйняття також повинні вміти виявляти помилкову або викривлену за допомогою креативних облікових практик інформацію, подану в складному для сприйняття вигляді, або інформацію значного обсягу, що також зумовлює понесення додаткових витрат на процедуру її обробки.

Аналіз пропозицій щодо подальшого удосконалення додаткового розкриття облікової інформації в системі корпоративного управління дозволив виділити три їх основні напрями, які можуть бути на сьогодні реалізовані в сучасних умовах розвитку національної системи обліку (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Додаткове розкриття облікової інформації в системі корпоративного управління

Створення ефективної системи обліково-аналітичного забезпечення діяльності корпоративних структур передбачає необхідність перенесення уваги з розкриття інформації фінансового характеру, яка характеризує наявні можливості та поточні процеси створення вартості, на нефінансову інформацію про діяльність корпоративної структури (соціальну, екологічну, стратегічного спрямування тощо), яка дозволить охарактеризувати перспективи створення її довгострокової вартості та більш детально висвітлити особливості її соціально-орієнтованої, інноваційної та екологічної діяльності.

Доповнення фінансової звітності новими інструментами додаткового розкриття інформації про діяльність корпоративної структури спрямовано на оприлюднення загальної корпоративної поведінки не лише в напрямі розкриття інформації щодо фінансового благополуччя існуючих та перспектив потенційних акціонерів, а також і щодо ролі корпоративної структури у вирішенні важливих соціальних, екологічних та суспільних проблем та в цілому забезпеченні сталого розвитку. Розкриття такої нефінансової інформації надає заінтересованим сторонам короткострокове і довгострокове бачення стратегічного розвитку корпоративної структури, тому подібна практика може створювати цінність для всіх членів суспільства.

Виходячи з цього, для того, щоб досягти необхідних завдань, поставлених перед складанням таких звітів, що забезпечують додаткове розкриття облікової інформації, при організації порядку складання та оприлюднення таких звітів корпоративними структурами необхідно враховувати такі рекомендації:

- 1) Встановити та проаналізувати, якої саме інформації в умовах сьогодення потребують основні стейкхолдери корпоративної структури, які приймають на її основі інвестиційні та позикові рішення, а також інші члени суспільства, життя яких пов'язане з її діяльністю (місцева громада тощо);

- 2) Збільшити регулярність формування таких звітів (квартал, місяць, в залежності від запиту), а не публікувати їх лише раз на рік, подібно до річної фінансової звітності;

3) Збільшити кількість напрямів та показників, які будуть розкриватись в таких звітах у відповідності до наявних потреб стейкхолдерів та особливостей діяльності корпоративної структури, а не лише базуватись на існуючих рекомендаціях щодо їх складання;

4) Покращити рівень доступності до складених звітів додаткового розкриття шляхом їх оприлюднення на корпоративних сайтах та більш активним донесенням інформації про них до різних груп стейкхолдерів, зокрема через загальнодоступні засоби масової інформації;

5) Покращити якість інформації, що розкривається в таких додаткових звітах, що може досягатися підвищенням ефективності функціонування суб'єктів їх складання шляхом підвищення рівня їх кваліфікації (професійна підготовка за сертифікованими програмами складання нефінансової звітності; мінімізації можливості здійснення управлінського опортунізму за допомогою наявних корпоративних інструментів; залучення додаткових суб'єктів внутрішнього або зовнішнього контролю для перевірки процедур її складання; залучення аутсорсингових послуг висококваліфікованих аудиторських та консалтингових компаній для формування та оприлюднення таких звітів.

Шляхи вдосконалення організаційних питань складання консолідованої фінансової звітності полягають в ретельному дотриманні правил обліку та звітності відповідно до бухгалтерських стандартів (табл. 3.1).

В Україні необхідно вдосконалювати П(С)БО не тільки відповідно до МСФЗ, але і з врахуванням положень Директиви ЄС в сфері бухгалтерського обліку. Проблеми, пов'язані з консолідованою фінансовою звітністю, розглядаються в Директиві 2013/34/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26.06.2013 р. про річну фінансову звітність консолідовану фінансову звітність і відповідні звіти окремих видів компаній.

Для суб'єктів громадського інтересу вимоги щодо складу та змісту звітів встановлені такі ж, як і для великих компаній. Якщо ж вони знаходяться в лістингу фондових бірж ЄС, то підпадають під Регламент ЄС 2002 року і свою консолідовану фінансову звітність з 2005 року надають відповідно до МСФЗ.

**Рекомендації щодо складання консолідованої фінансової звітності за
МСФЗ 10 та НП (С) БО 2**

МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність»	НП (С) БО 2 «Консолідована фінансова звітність»
<p>Консолідована фінансова звітність:</p> <p>а) об'єднуються подібні статті активів, зобов'язань, капіталу, доходу, витрат та грошових потоків материнського підприємства з аналогічними статтями його дочірніх підприємств;</p> <p>б) згортається балансова вартість інвестицій материнського підприємства в кожному дочірньому підприємстві та частки материнського підприємства в капіталі кожного дочірнього підприємства (МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» пояснює порядок обліку будь-якого відповідного гудвілу);</p> <p>в) повністю виключаються внутрішньогрупові активи та зобов'язання, капітал, дохід, витрати та грошові потоки, пов'язані з операціями між суб'єктами групи.</p>	<p>Фінансова звітність материнського підприємства та його дочірніх підприємств, складається за той самий звітний період і на ту саму дату балансу</p> <p>Консолідовану фінансову звітність складають з фінансової звітності групи підприємств з використанням єдиної облікової політики для подібних операцій та інших подій за схожих обставин. Якщо неможливо застосувати єдину облікову політику, то про це повідомляється у примітках.</p>
<p>Єдина облікова політика. Якщо використовується облікова політика, що відрізняється від загальної, то мають бути здійсненні відповідні коригування для забезпечення узгодженості з обліковою політикою групи.</p>	<p>Консолідована фінансова звітність складається шляхом впорядкованого додавання показників фінансової звітності дочірніх підприємств до аналогічних показників фінансової звітності материнського підприємства.</p>
<p>Суб'єкт господарювання включає дохід та витрати дочірнього підприємства у консолідовану фінансову звітність з дати, коли він отримав контроль над дочірнім підприємством, до дати, коли суб'єкт господарювання втратив контроль над дочірнім підприємством.</p> <p>Фінансова звітність материнського підприємства та його дочірніх підприємств, що використовується при складанні консолідованої фінансової звітності, повинна мати однакову звітну дату</p>	<p>При складанні консолідованої фінансової звітності підлягають виключенню:</p> <p>а) балансова вартість фінансових інвестицій материнського підприємства в кожне дочірнє підприємство і частка материнського підприємства в капіталі кожного дочірнього підприємства;</p> <p>б) сума внутрішньогрупових операцій та внутрішньогрупового сальдо;</p> <p>в) сума операцій та внутрішньогрупового сальдо;</p> <p>г) сума нереалізованих прибутків та збитків від внутрішньогрупових операцій (крім збитків, які не можуть бути відшкодовані)</p> <p>Материнське підприємство для складання консолідованої фінансової звітності визначає неконтрольовану частку у власному капіталі, чистому прибутку (збитку) та сукупному доході дочірніх підприємств.</p>

Недостатньо розроблена методика проведення аналізу консолідованої звітності.

Оскільки процес складання консолідованої фінансової звітності регулюється МСФЗ, однією з проблем є необхідність підвищення кваліфікації працівників бухгалтерської служби. Підвищення повинно стосуватися не тільки отримання теоретичних знань, але і придбання компетентності щодо застосування таких знань на практиці, вміння правильно трактувати положення міжнародних стандартів і трансформувати бухгалтерську звітність, складену за вимогами вітчизняного законодавства відповідно до вимог МСФЗ. На практиці таку проблему можна вирішити шляхом розробки та впровадження єдиної облікової політики та єдиних вимог до працівників бухгалтерської служби, щодо кваліфікації, на кожному підприємстві, що входить в фінансову групу. Якщо дочірнє підприємство не може застосовувати прийняту єдину облікову політику, то воно повинно подавати материнському підприємству трансформовану фінансову звітність. Вміння трансформувати фінансову звітність відповідно до МСФЗ потребує достатнього високого рівня кваліфікації.

3.2. Удосконалення змісту та структури консолідованої фінансової звітності для потреб управління

Звіти не можуть бути самі по собі, а повинні використовуватися у процесі оцінки їх показників під час прийняття управлінських рішень, для чого повинні існувати належні методики оцінки та інтерпретації результатів. Все це має поєднуватися з іншими частинами інформації, яку надає підприємство користувачам, наприклад, в інтегрованій чи іншій звітності.

Формування нових видів звітності з метою підвищення якості інформаційного ресурсу для основних стейкхолдерів вимагає внутрішньої трансформації системи бухгалтерського обліку як основного інформаційного джерела формування показників звітності сталого розвитку (інтегрованої звітності, корпоративної соціальної звітності).

Баришнікова О.М. вважає, що «результатом впливу положень сталого розвитку на національну систему бухгалтерського обліку є впровадження нового механізму оприлюднення інформації про діяльність підприємств – звітності сталого розвитку. Її місце в сучасній системі бухгалтерського обліку не визначено, а тому в окремих випадках таку звітність виносять за межі системи бухгалтерського обліку, а в інших – вважають її одним з видів бухгалтерської звітності. Проте в усіх випадках звітність сталого розвитку та система бухгалтерського обліку є взаємопов'язаними. Саме ці взаємозв'язки є малодослідженими та потребують теоретичного обґрунтування й розробки організаційно-методичних положень» [5, с. 3]. Відповідно, новий механізм оприлюднення інформації про господарську діяльність підприємств вимагає відповідних змін у використанні елементів методу бухгалтерського обліку, трансформації методології управлінського обліку та економічного аналізу.

На формування організаційно-методологічних положень бухгалтерського обліку для цілей формування консолідованої звітності сталого розвитку як основи якісного підходу до механізму оприлюднення інформації про господарську діяльність підприємств, впливають:

- галузева спрямованість господарської діяльності підприємства;
- організація бізнес-процесів. В організації бізнес-процесів залежить як набір показників, за якими має звітуватися підприємство, так і їх зміст. Організація-бізнес процесів впливає на систему управління господарської діяльності, крім того, визначає як економічні, так і екологічні та соціальні наслідки. Система управління має бути побудована таким чином, щоб встановити результативність кожного бізнес-процесу за економічними, соціальними показниками та показниками впливу на навколишнє середовище.

Для аграрних підприємств характерні особливі бізнес-процеси екологічного характеру. Такими бізнес-процесами є операції поводження з відходами, які передбачають такі складові, які можна ідентифікувати як окремі бізнес-процеси: зберігання відходів, транспортування відходів, переробка відходів, утилізація відходів, захоронення відходів. Кожен із зазначених бізнес-

процесів поводження з відходами містить сукупність господарських операцій, які відображаються в бухгалтерському обліку та звітності. Зважаючи на багатоваріативність таких операцій, що обумовлено їх технологічними особливостями, виникає необхідність їх моделювання з урахуванням усіх можливих рішень, що в сукупності дозволить сформувати дієвий інформаційний простір. Таким чином, організаційно-методологічні положення бухгалтерського обліку операцій поводження з відходами мають враховувати всі властивості відходів та технологічну специфіку поводження з ними.

- організація системи управління. Від системи управління господарською діяльністю підприємства залежить сукупність результативних показників діяльності та процес формування інформаційного простору прийняття управлінських рішень. Від специфіки системи управління залежить функціонування центрів відповідальності, місць виникнення витрат, а також місць утворення відходів, скидів та викидів. Відповідно, такі особливості впливають на процес формування показників звітності сталого розвитку й організацію інформаційного супроводу прийняття управлінських рішень та оцінки економічної, соціальної складових сталого розвитку підприємства;

- організація інформаційних підсистем управління. До інформаційних підсистем управління належить бухгалтерський облік, економічний аналіз, внутрішній аудит, планування. Найбільш специфічною є організація системи бухгалтерського обліку, яка є найваріативнішою. Так, система нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку передбачає різну сукупність облікового відображення об'єктів управління, в тому числі врахування їх властивостей (фізичних, інформаційно-технологічних, економічних, правових та бухгалтерських). У подальшому при формуванні аналітичних показників є потреба у врахуванні обраної методики бухгалтерського обліку для оцінки усіх вказаних властивостей. Усі зазначені інформаційні підсистеми задіяні у формуванні показників звітності сталого розвитку. Зокрема, підсистема планування визначає майбутні параметри функціонування підприємства як економічні так і екологічні та соціальні.

Система бухгалтерського обліку формує інформаційну модель фактичного стану господарської діяльності, а врахування усіх властивостей об'єктів управління дозволяє визначити економічну, соціальну та екологічну результативності діяльності підприємства. Система внутрішнього аудиту визначає відхилення фактичного стану сталого розвитку підприємства від заданих параметрів, а також здійснює оцінку якості інформаційного простору управління. В свою чергу, система економічного аналізу дозволяє оцінити причинно-наслідкові зв'язки відхилень та ефективність управління об'єктами бухгалтерського обліку з врахуванням їх властивостей.

Для дієвої, ефективної та якісної системи облікового забезпечення формування й верифікації звітності сталого розвитку як нового більш якісного механізму оприлюднення інформації є потреба в розробці на підприємстві інтегрованого підходу до впровадження нових методичних підходів, що передбачають трансформацію застосування окремих елементів методу бухгалтерського обліку, трансформацію бізнес-процесів та управлінського обліку, впровадження нового підходу до застосування аналітичних показників, які можуть бути представлені в звітності сталого розвитку, розширення спектра планових показників у частині соціальної та екологічної складових.

Підприємство, яке планує оприлюднювати інформацію через звітність сталого розвитку, має розробити сукупність внутрішніх регламентів з інтеграції різних інформаційних підсистем та їх методів і методик. Зазначені зміни мають відбуватися відповідно до обраної системи регулювання такого роду звітності.

Пропонуємо на підприємстві затвердити таку сукупність внутрішніх регламентів та внести зміни до ряду існуючих щодо консолідованої звітності (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Запропонований підхід до формування внутрішніх регламентів щодо оприлюднення інформації про господарську діяльність

Документ	Зміст	Якісні властивості
Наказ про затвердження	- Передбачити об'єкти облікового відображення, що стосуються екологічної та	Повнота, зіставність, ясність, суттєвість,

облікової політики	соціальної складової; - розробити класифікатор господарських операцій, що пов'язані із екологічним та соціальним ризиками; - врахувати властивості усіх об'єктів, що мають місце в звітності сталого розвитку	збалансованість, цілісність
Робочий план рахунків	- При розробці робочого плану рахунків передбачити рахунки для обліку нових об'єктів екологічного та соціального характеру; - аналітичний обліку має передбачити усі властивості об'єктів	Повнота, зіставність, суттєвість, цілісність
Положення про організацію бухгалтерського обліку	- Передбачити взаємозв'язки бухгалтерської служби з іншими підрозділами для цілей інформаційного забезпечення звітності;	Надійність, своєчасність, збалансованість, конфіденційність
Положення про організацію управлінського обліку	Передбачити показники, інформацію про які може забезпечити лише система управлінського обліку	Повнота, суттєвість, своєчасність, збалансованість, цілісність
Методичні рекомендації з калькулювання продукції	Передбачити систему калькулювання за окремими бізнес-процесами екологічного спрямування (наприклад, поводження з відходами, скидами, викидами)	Повнота, зіставність, цілісність
Альбом форм та рекомендації із заповнення управлінської звітності	Затвердити сукупність форм внутрішніх звітів як проміжної звітності для формування показників звітності	Зіставність, надійність, суттєвість, збалансованість, цілісність, компетентність
Положення про систему документування	Внести зміни до документообігу та розробити нові форми первинних документів, які стосуються нових об'єктів або властивостей існуючих	Повнота, надійність, суттєвість, своєчасність, цілісність, конфіденційність, компетентність
Положення про організацію внутрішнього аудиту	Передбачити відповідальних за оцінку достовірності даних інформаційних джерел консолідованої звітності сталого розвитку	Своєчасність, конфіденційність, компетентність
Методичні рекомендації з внутрішнього аудиту	- Передбачити методичні положення з оцінки достовірності даних інформаційних джерел звітності сталого розвитку; - визначити порядок надання інформації про відхилення господарської діяльності від заданих параметрів	Повнота, зіставність, надійність, збалансованість, цілісність

Зазначені напрями формування внутрішніх регламентів бухгалтерського обліку для забезпечення якості оприлюдненої інформації через звітність сталого розвитку спрямовані на формалізацію облікових процедур та

налагодження відповідальності за формування якісного інформаційного ресурсу, що забезпечить користувача даними, необхідними для реалізації управлінських рішень. Вважаємо, що усі зазначені напрями регламентації бухгалтерського обліку мають відповідати визначним вище факторам впливу та стратегічним цілям підприємства. Зауважимо, що такі зміни в системі регламентації бухгалтерського обліку на підприємстві повинні відповідати національним та міжнародним положенням (стандартам) бухгалтерського обліку, адже жоден із міжнародних стандартів звітності сталого розвитку (інтегрованої звітності, корпоративної соціальної звітності) не суперечить як міжнародному, так і національному бухгалтерському законодавству, а лише висуває вимоги до сукупності даних, які мають бути представлені. Обрані положення звітності сталого розвитку можуть лише вплинути на розширення процедури використання окремих елементів методу.

Виходячи із викладеного вище, зазначені пропозиції щодо внутрішньої регламентації процедури формування звітності сталого розвитку мають забезпечити представлення інформації, яка відповідатиме таким якісним властивостям: повнота, достовірність, зіставність, ясність, надійність, суттєвість, своєчасність, збалансованість, цілісність, конфіденційність, компетентність. Такі положення лягають в загальну модель нового механізму оприлюднення інформації через звітності сталого розвитку, що дозволяє сформувати якісний інформаційний ресурс для стейкхолдерів.

Запропонована модель має комплексний характер, а отже дозволяє сформувати новий більш якісний інформаційний ресурс, що дозволяє здійснити багатопрофільну оцінку господарської діяльності підприємства. Це збільшує корисність інформації для користувачів, а в деяких випадках навіть розширює їх склад.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Сучасний підхід до формування інтегрованих структур в аграрному секторі України враховує міжнародний досвід інтеграційних процесів, об'єднує досягнення маркетингу, логістики, сучасних інформаційних технологій, нових моделей управління, відповідає тенденціям та запитам розвитку економіки. Це вимагає свого системного розвитку з метою створення ефективного виробництва, вирішення проблем розвитку аграрного сектору та переробної галузі, підвищення конкурентоспроможності продуктів харчування та переробки сільгоспсировини на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Інтеграція – це сукупність організаційно-виробничих і соціально-економічних взаємозв'язків, що об'єднують дії окремих розрізнених і самостійно функціонуючих підприємств, господарств та організацій аграрного, промислового, інфраструктурного підкомплексу, які спрямовані на створення цілісної, виробничої, економічної та управлінської системи виробництва та переробки продукції з метою забезпечення раціонального використання природного, трудового, виробничого, інвестиційного потенціалу галузі та підвищення конкурентоспроможності продукції.

До переваг агропромислової інтеграції віднести: створення умов для поєднання інтересів всіх учасників; забезпечення єдиного процесу виробництва, закупівлі, зберігання та переробки продукції; можливість організації виробництва на основі ефективної економії всіх ресурсів; створення сприятливих умов для впровадження передових досягнень науки та техніки; створення додаткового синергетичного ефекту, що проявляється у вищій економічній ефективності інтегрованого виробництва порівняно з відокремленим.

За результатами проведених досліджень теоретичних аспектів формування консолідованої фінансової звітності зроблено наступні висновки.

Для визначення видів об'єднань підприємств, діяльність яких відображається в консолідованій фінансовій звітності розглянуто трактування

поняття «об'єднання підприємств» та понять, що пов'язані з консолідацією звітності в Господарському кодексі України та в національних і міжнародних стандартах обліку, на основі чого виявлено неузгодженість таких понять, а саме відповідно до господарського законодавства суб'єктами формування консолідованої фінансової звітності визначено холдингову компанію, корпорацію та промислово-фінансову групу, а відповідно до нормативних документів бухгалтерського обліку – групу підприємств. У зв'язку з цим, для усунення складнощів формування консолідованої фінансової звітності, розроблено пропозицію з внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» в частині уточнення суб'єкта та об'єктів складання консолідованої фінансової звітності.

Головною передумовою удосконалення агропромислового виробництва є інтеграційна спрямованість виробництва по вертикальному типу за міжгалузевим принципом, в якій міжгалузеві відносини поєднують економіку та агропромисловий комплекс. Серед визначених форм міжгалузевої інтеграції (асоціація, холдинг, трест, комбінат, корпорація, консорціум, промислово-фінансова група, господарське товариство, кооперація, кластер) найбільш перспективною є кластер. Він створює основу для залучення іноземних інвестицій, розвитку підприємств малого і середнього бізнесу, підвищення гнучкості та мобільності підприємств.

До груп факторів, що визначають особливості розвитку корпоративного сектору України, віднесено такі, як низька економічна ефективність державних підприємств, пов'язана з закритістю цієї сфери економіки, відсутність координації органів держуправління, корупція у сфері державних закупок і штучного банкрутства підприємств; методи приватизації державних підприємств не сприяють подальшому їх розвитку; наявність внутрішніх перешкод у роботі підприємств корпоративного сектору організаційно-правового характеру; діяльність підприємств має характер сировинних монополій. Визначено, що одним з напрямків розвитку корпоративного сектору

в Україні є приведення національного законодавства до світових (європейських) стандартів щодо захисту підприємств і прав акціонерів.

В результаті дослідження визначено місце консолідованої фінансової звітності в системі елементів методу бухгалтерського обліку, що сприяє встановленню порядку використання бухгалтерської інформації при підготовці її показників та дозволяє з'ясувати значення консолідованої фінансової звітності в управлінні групою підприємств. Особливість складання консолідованої фінансової звітності полягає в тому, що система її показників формується на підставі даних бухгалтерського обліку, відображених у вже складених індивідуальних фінансових звітах. Відповідно, така звітність є бухгалтерською звітністю, що розкриває її зв'язок з системою бухгалтерського обліку. Доведено, що консолідована фінансова звітність є адекватною сучасним умовам та формам господарювання.

На підставі розкритих особливостей складання консолідованої та зведеної звітності, встановлено, що вони суттєво відрізняються. Зведена бухгалтерська звітність характерна для об'єднань підприємств, які діяли в епоху планової економіки на основі єдиної державної форми власності. Нині зведена звітність – це звітність міністерств і відомств та державних об'єднань підприємств. Тоді як консолідована фінансова звітність формується в умовах ринкової трансформації економіки на основі діяльності материнського підприємства та його дочірніх підприємств. При цьому материнське підприємство виступає покупцем або інвестором, а дочірні підприємства – об'єктом придбання або інвестування, відповідно в результаті процесу придбання підприємства або здійснення інвестиції в інші підприємства материнське підприємство отримує контроль над діяльністю дочірніх підприємств.

Визначення консолідованої фінансової звітності у вітчизняній нормативній базі відповідає МСФЗ. Окрім того, аналіз наукової літератури показав, що консолідована звітність є частиною фінансової звітності, адже вони обидві ґрунтуються на концепції контролю.

З метою формування та упорядкування понятійного облікового апарату з проблем консолідованої фінансової звітності досліджено поняття «консолідація звітності» та «консолідована фінансова звітність» в різних джерелах інформації та підходи інших науковців, що дозволило сформулювати авторське визначення зазначеним поняттям. Під консолідованою фінансовою звітністю слід розуміти фінансову звітність, що призначена для відображення фінансового стану, результатів діяльності та руху грошових коштів материнського (холдингового) підприємства та його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці (групи підприємств), яка діє на відносинах контролю. Консолідація звітності – це процес формування показників фінансової звітності групи підприємств як єдиної економічної одиниці, створеної шляхом придбання та здійснення інвестицій, що забезпечує встановлення контролю).

В Україні спостерігається процес гармонізації вітчизняних нормативних актів із міжнародними. Вважаємо за необхідне в НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» внести доповнення щодо методики складання консолідованої фінансової звітності та обґрунтувати процес консолідації, використовуючи базу МСФЗ. Слід відмітити, що в П(С)БО не наведена методика наступної консолідації. Тому необхідно доповнити НП(С)БО 2 новими методами консолідації. Також для більш досконалого та ефективного складання консолідованої фінансової звітності необхідно розробити методичні рекомендації та положення, що будуть враховувати специфіку галузей та містити конкретні інструкції. Крім того, впровадження автоматизованої системи консолідації, дозволить формування звітності в стислі терміни з високою точністю і з мінімальними трудовитратами, та проведення точного планування, аналізу і оперативного контролю діяльності корпоративної групи.

Обґрунтовано модель формування і оприлюднення інформації про господарську діяльність підприємств через механізм консолідованої звітності сталого розвитку передбачає комплекс заходів із трансформації інформаційних підсистем управління та власне й самої системи прийняття управлінських рішень. Це, в свою чергу, стало причиною обґрунтування напрямів

удосконалення системи внутрішніх регламентів як в частині діючих, так і розробці нових. Зокрема, було обґрунтовано сукупність внутрішніх документів з регламентації бухгалтерського обліку, економічного аналізу, внутрішнього аудиту та власне процесу формування звітності сталого розвитку.

Консолідована звітність сталого розвитку є новим механізмом оприлюднення інформації про господарську діяльність й відповідно формування інформаційного ресурсу, який характеризується більш якісними властивостями та корисністю для більшого кола користувачів.

Основними напрямками удосконалення додаткового розкриття облікової інформації в системі корпоративного управління в Україні, виходячи з існуючої практики та наявних теоретичних напрацювань, є:

1) Удосконалення чинної практики додаткового розкриття облікової інформації;

2) Розвиток концепції інтегрованої звітності корпоративних структур;

3) Розвиток системи корпоративної звітності

Дослідивши проблеми консолідації фінансової звітності в Україні, можна запропонувати такі шляхи їх вирішення:

– адаптація нормативно-правової бази з бухгалтерського обліку і фінансової звітності в Україні до документів ЄС та МСФЗ;

– розроблення Міністерством фінансів України методичних рекомендацій зі складання та подання консолідованої фінансової звітності;

– підготовка фахівців зі складання консолідованої фінансової звітності на рівні вищих навчальних закладів та курсів підвищення кваліфікації;

– розроблення регламенту формування консолідованої фінансової звітності, який включав би всі необхідні процедури та документообіг щодо оформлення результатів кожного етапу консолідації;

– обмін досвідом щодо складання консолідованої фінансової звітності;

– створення фактичного механізму контролю над дотриманням принципів та вимог міжнародних та національних стандартів зі складання консолідованої фінансової звітності;

Вітчизняна практика консолідації фінансової звітності має відмінності від зарубіжної, що потребує здійснення необхідних кроків щодо поліпшення та вдосконалення складання консолідованої фінансової звітності. Оскільки формування консолідованої фінансової звітності – тривалий багатоетапний процес, то для більш досконалого й ефективного складання консолідованої фінансової звітності необхідно розробити методичні рекомендації та положення, що будуть урахувати специфіку галузей і містити конкретні інструкції.

Дотримання вищенаведених напрямів дозволить дослідникам побудувати дієву систему додаткового розкриття облікової інформації в системі корпоративного управління, яка враховуватиме сучасні світові тенденції розвитку корпоративної звітності та національні особливості розкриття облікової інформації корпоративними структурами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агрохолдинги України: аграрна політика та виклики майбутньому. *Економіка АПК*. 2017. № 6 С. 33.
2. Агрохолдинги України / Канадсько-Український зерновий проект. URL: <http://www.cugp.com.ua/links/21.html> (дата звернення: 13.10.2020)
3. Безверхий К. Консолідована фінансова звітність – нове Н(П)СБО. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2013. №10. С. 3-6.
4. Безверхий К.В. Методичні засади формування інтегрованої звітності підприємства. *Бухгалтерський облік*. 2014. № 3 (65). С. 8-14.
5. Баришнікова О.М. Формування, облікове забезпечення та верифікація звітності сталого розвитку підприємств. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5926/1/Baryshnikova.pdf> (дата звернення: 15.10.2020)
6. Белова І.М., Семенишена Н.В. Контент-аналіз дефініцій облікової політики інституційних одиниць та підходів до її формування. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка. економіка*. 2018. Вип. 28. С. 187–193.
7. Борисейко Ю.В. Нові форми фінансової звітності: переваги і недоліки. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки*. 2013. № 1. С. 39–41.
8. Борисова О.В. Информационная база и методика финансового анализа деятельности корпораций. *РИСК*. 2013. № 3. С. 289-294.
9. Букало Н.А. Окремі аспекти формування консолідованої фінансової звітності
10. Бунецька Н.В. Організаційні засади створення агрохолдингів. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/052.pdf> (дата звернення: 23.09.2020 р.)
11. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: навч. посібник / О. А. Лаговська [та ін.]; ЖДТУ. Київ: Кондор, 2018. 418 с.

12. Бухгалтерський облік : навч. посібник / Т. В. Давидюк [та ін.]; Харківський політехнічний ін-т, нац. техн. ун-т. Харків: ВД «Гельветика», 2016. 392 с.
13. Вигівська І.М., Скрипник М.І., Григоревська О.О. Поняття достовірності фінансової звітності та фактори впливу при її визначені. *Вісник ЖДТУ*. 2017. № 1(79). С. 145-154
14. В Україні поменшало агрохолдингів (інфографіка) / УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/10627944-v-ukrajini-pomenshalo-agroholdingiv-infografika.html> (дата звернення: 21.09.2020)
15. Габдуллина Г.К., Яковлев А. Є. Принципы экономического анализа деятельности корпоративных структур. *Вестник экономики, права и социологии*. 2016. № 2. С. 40-43
16. Голов С. Вдосконалення бухгалтерського обліку і фінансової звітності в Україні в контексті євроінтеграції. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2014. №1. С. 3-17.
17. Голуб Н.О. Облік та контроль у системі стратегічного управління. *Зб. наук. пр. Таврійського ДАУ (економ. науки)*. 2013. № 2(4). С. 59–65.
18. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436 - IV/ Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення 20.08.2020 р.)
19. Горшкова, Н. В., Хмелева О. В Системное моделирование показателей консолидированной отчетности агропродовольственного холдинга. *Перспективные инновации в науке, образовании, производстве и транспорте. Том 24. Экономика*. Одесса: Черноморье, 2012. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer27/6.pdf> (дата звернення 02.08.2020 р.)
20. Гудзь Н. В. Бухгалтерський облік. 2-е вид., перероб. і доп. Навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2016. 424 с.
21. Гудзенко Н.М., Коваль Н.І., Плахтій Т.Ф. Вплив інформаційних потреб користувачів на структуру та наповнення фінансової звітності. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 5. С.102-113.

22. Гурська О. М. Консолідована та зведена фінансова звітність груп підприємств. *Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка»*. 2012. № 721. С. 82–86.
23. Дубовая В.В. Міжнародні стандарти фінансової звітності. Навч. посібник. Полтава: ПолтНТУ, 2017. 312 с.
24. Дударенко В.В. Поняття аграрних холдингів як суб'єктів аграрних правовідносин. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 4. С.286 – 290
25. Дударенко В.В. Порівняльно-правова характеристика аграрної розписки та форварду в механізмі кредитування агрохолдингу. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С.268 – 272
26. Економічна енциклопедія URL: http://ridnamova.org/Ekonomichna_entsyklopediya/13/?&page=3&word (дата звернення 02.08.2020 р.).
27. Жук В. М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2011. 648 с.
28. Жураківська О. «Земельна» звітність: коротко про головне. *Баланс-агро*. 2014. №7. С.24-25.
29. Звітність підприємства. Практикум. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 380 с.
30. Зоріна О.А. Організація інтегрованої системи обліку та звітності як інформаційної бази аналізу. *Економіка Крима*. 2011. № 2 (35). С. 265–269.
31. Зоріна О. А., Рябініна В. В. Основні аспекти аналізу діяльності корпорацій крізь призму вітчизняних досліджень. *Статистика України*. 2017. № 1. С. 69-77.
32. Івченко Л.В. Консолідована фінансова звітність: теоретичні та практичні питання. *Молодий вчений*. 2016. №4 (31). С.76-80.
33. Івченко Л.В. Консолідована фінансова звітність: основні аспекти. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип.8. С.756-761.
34. Кебко В.В. Фундаментальні основи розвитку складових сучасної фінансової звітності. *Облік і фінанси*. 2016. № 2(72). С. 23–28.

- 35.Клименко Я.В. Сутність консолідованої фінансової звітності. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* 2017. Вип. 31, С. 208-218.
- 36.Консолідація фінансової звітності: навчальний посібник. Львів: Видавництво ЛТЕУ, 2018. 306 с.
- 37.Колесник Т.В. Основні тенденції маркетингових досліджень в аграрній сфері ринкової трансформації. *Slovak international scientific journal.* 2020. № 43, Vol. 2. P. 28-37
- 38.Корягін М.В., Куцик П.О. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності: монографія. К.: Інтерсервіс, 2016. 276 с.
- 39.Концепція уніфікованої системи обліку і звітності в корпоративному управлінні : монографія. Львів: ЛТЕУ, 2017. 408 с.
- 40.Концептуальна основа фінансової звітності. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_009 (дата звернення 05.08.2020 р.)
- 41.Крупка Я.Д. Консолідована звітність у постіндустріальній економіці. *Економічний аналіз.* 2015. Т. 22. № 1. С. 174–180.
- 42.Крушельницька І.Г.Звітність підприємства: навч. посіб. К.: Центр навч. літератури, 2012. 232 с.
- 43.Кулинич П. Ф. Ринок сільськогосподарських земель в Україні : чи зможе він функціонувати на праві оренди. *Юридичний журнал.* 2014. № 4. С. 27–32.
- 44.Кучеренко Т.Є. Генезис функції і концепції фінансової звітності в системі управління. *Вісник ТНЕУ.* 2009. № 3. С. 94-104.
- 45.Кучеренко Т.Є. Класифікація господарської звітності: генезис і проблеми сучасності. *Вісник ТНЕУ.* № 2. 2011. с. 98-108.
- 46.Лещишин Р. Об'єднання підприємств. URL: <http://leschishin.org/review/r004.ph> (дата звернення 05.08.2020 р.)
- 47.Лукашенко О. Консолідація бізнесу в декілька етапів: практичні питання обліку за МСФЗ. *Аудитор України.* 2015. № 10 (239).
- 48.Лукашенко О. Питання визначення контролю в процесі консолідації бізнесу. *Аудитор України.* 2014. № 11 (228).

- 49.Лутковська С.М. Інституціональні підходи до модернізації системи екологічної безпеки в умовах забезпечення сталого розвитку. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 281-288
- 50.Лучко М.Р., Бенько І.Д. Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами. Тернопіль: «Економічна думка» 2016. 360 с.
- 51.Лучко М. Р., Яцишин С. Р. Консолідація фінансової звітності. Навч. посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 282 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/28695/1/КФЗ-посібникТНЕУ.pdf> (дата звернення 09.08.2020 р.)
- 52.Любар О.О. Бухгалтерський облік як основне джерело інформації про прийняття управлінських рішень. *Економіка та суспільство*. 2019. Вип. 20. URL: <http://economyandsociety.in.ua/> (дата звернення: 09.08.2020 р.)
- 53.Мазіна О. Формування концепцій управлінської звітності. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2013. №9. С. 10-15.
- 54.Малишкін О. Український баланс: можливості трансформації до євро формату. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2016. № 6. С. 16–26
- 55.Мельник О. І., Підгірна В. С., Белінська Ю. О. Сучасні тенденції розвитку агрохолдингів у напрямі земельного забезпечення. *Агросвіт*. 2018. № 11. С. 3–7
- 56.Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами, затверджені наказом Мінфіну від 25.06.2003р. №422. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MF11044.html (дата звернення: 21.07.2020 р.).
- 57.Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємств, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 27 червня 2013 р. № 635. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MF13052> (дата звернення: 21.07.2020 р.).
- 58.Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності, Затверджено наказом Мінфіну від 28.03.2013 р. № 433. URL: <https://zakon.help/article/metodichni-rekomendacii-shchodo-zapovnennya-form/> (дата звернення: 21.07.2020 р.).

59. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU17044> (дата звернення: 21.07.2020 р.).
60. Міжнародний стандарт фінансової звітності 10 «Консолідована фінансова звітність». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU17022> (дата звернення: 21.07.2020 р.).
61. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 34 «Проміжна фінансова звітність». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_049#Text (дата звернення: 21.07.2020 р.).
62. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності». URL: http://vobu.ua/ukr/documents/item/mizhнародnij-standart-bukhgalterskogo-obliku-1-podannya-finansovoji-zvitnosti?app_id=23 (дата звернення: 21.07.2020 р.).
63. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності. URL: http://vobu.ua/ukr/documents/accounting/item/mizhнародni-standarti-bukhgalterskogo-obliku-ta-finansovoji-zvitnosti?app_id=24 (дата звернення: 21.07.2020 р.).
64. Міжнародний стандарт фінансової звітності 3 «Об'єднання бізнесу». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU17015> (дата звернення: 21.07.2020 р.).
65. МСБО 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність» від 01.01.2012р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_045 (дата звернення: 5.9.2020 р.).
66. Мельник О.П. Теоретичні підходи до розуміння сутності поняття «холдинг». *Причорноморські економічні студії*. Випуск 52-2. 2020. С.29-33. URL: http://bses.in.ua/journals/2020/52_2_2020/7.pdf (дата звернення: 22.10.2020 р.).
67. Могильний О.О., Ходаківська О.В. Вплив агрохолдингів на розвиток аграрного сектора країни. *Економіка та держава*. Київ: Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, 2017. № 6. С. 4–9
68. Мулик Т.О. Відображення інформації про власний капітал у звітності господарюючих суб'єктів. *Агросвіт*. 2020. № 19-20. С. 51–60

69. Мулик Т.О. Оцінка стану та перспектив розвитку інвестиційної діяльності підприємств України. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики: зб. наук. пр. ВНАУ*. 2019. № 7. С. 46-56
70. Мулик Т.О., Ващілова Н.В. Інтегрована звітність підприємства стан та перспективи розвитку. *Ефективна економіка*. 2019. № 11. 11 с.
71. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджений Наказом Мінфіну України №73 від 07.02.2013р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 22.07.2020 р.)
72. НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність», Затв. наказом Мінфіну України від 27.06.2013р. № 628. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13#Text> (дата звернення: 22.07.2020 р.)
73. НП(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність», Затв. наказом Мінфіну України від 25.02.2000р. № 39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#Text> (дата звернення: 22.07.2020 р.)
74. Небильцова О.В., Коршикова Р.С., Лук'яненко Л.І., Ходзицька В.В. Облік і звітність за міжнародними стандартами: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2011. 453с.
75. Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами: навч. посіб. Х.: Видавництво «Лідер», 2016. 318 с.
76. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства: монографія / за заг. ред. А.М. Штангрета. Львів : Укр. акад. друкарства, 2017. 276 с.
77. Овчаренко В. Основні принципи, методика та проблеми складання консолідованої фінансової звітності за МСФЗ. «Вісник МСФЗ» в Україні. 2015. № 17. URL: <http://product.ligazakon.ua/osnovni-principi-metodika-ta-problemi-skladannyakonsolidovano%D1%97-finansovo%D1%97-zvitnosti-zamsfz> (дата звернення: 23.07.2020 р.)

78. Озеран А.В. Бухгалтерська та фінансова звітність: трансформація понять. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2016. № 1. С. 16–23.
79. Озеран А.В. Теорія та методологія формування фінансової звітності підприємств. Монографія. К.: КНЕУ, 2015. 471 с.
80. Оржель О. Консолідація українського суспільства на основі національної ідеї: перспективи й обмеження (з точки зору європейського досвіду). *Вісник НАДУ*. К., 2012. № 2. С. 28-38.
81. Пантелеєв В. П. Консолідація фінансової звітності. Навч. посіб. К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство». 2016. 442с.
82. Пирець Н.М. Складання консолідованої фінансової звітності за міжнародними та національними стандартами. *Економічний простір*. 2013. № 70. С. 243-251.
83. Плахтій Т.Ф. Розвиток системи якісних характеристик облікової інформації в Україні. *Інноваційна економіка*. 2017. №1-2. С. 152-159.
84. Пушкар М.С. Актуальність розробки сучасної парадигми обліку. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. Міжнародний науковий журнал*. Випуск 1-2. 2017. С. -20.
85. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій СМП від 19.04.2001 № 186. URL: <https://buhgalter911.com/uk/normativnaya-baza/instr-plan-rah/plan-rah/plan-rahunkiv-buhgaltersyкого-1021502.html> (дата звернення: 21.07.2020 р.).
86. Плахтій Т.Ф. Розвиток системи менеджменту якості обліку. *Міжнар. зб. наук. пр. «Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу»*. 2017. Вип. 2 (37). С. 67-73.
87. Плахтій Т.Ф. Розвиток теорії і методології бухгалтерського обліку на основі якісного підходу: монографія. Житомир: ТОВ «БукДрук», 2017. 312 с.
88. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. URL: <http://sfs.gov.ua/nk/> (дата звернення: 22.07.2020 р.).

89. Подоляничук О.А. Облікова інформація та її якісні характеристики відповідно до облікових стандартів. *Економіка. Фінанси, Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. №8. С. 79-90.
90. Покальчук М. Ю., Каракой Т. С. Правові аспекти діяльності агрохолдингів в Україні поряд із іншими типами сільськогосподарських підприємств. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 4. С. 214–217
91. Пономаренко І. Комбінована фінансова звітність: рух у майбутнє. URL: <http://www.cib-audit.com/press-center/novosti/kombinovana-finansova-zvtnist-ruh-u-maybutnie> (дата звернення: 22.07.2020 р.).
92. Правдюк Н.Л., Плахтій Т.Ф. Необхідність оцінки якості фінансової звітності. *Облік і фінанси*. 2017. № 3 (77). С. 52-58
93. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV, ВВР. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t990996?an=140&ed=2020_06_17 (дата звернення: 21.07.2020 р.).
94. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15 березня 2006 р. №3528-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-15#Text> (дата звернення: 21.07.2020 р.).
95. Проблеми і перспективи розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки: монографія / за заг. ред. проф. Ю.А. Вериги. Полтава: 2014. 332 с.
96. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку. URL: <https://zakon.help/article/polozhennya-standart-buhgalterskogo-obliku> (дата звернення: 21.07.2020 р.).
97. Савіна С.С. Маркетингова аналітика в системі управління підприємством. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2018. Вип. 21. С. 257-262.
98. Сисоліна Н.П., Савеленко Г.В., Василенко Л.П. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств: навчальний посібник. Кіровоград : КНТУ, 2015. 280 с

99. Сіренко, С. В., Яровий, К. А. Актуальність та основні облікові аспекти консолідованої фінансової звітності. *Економічний аналіз*. 2013 р. Том 14. №2. С235–239. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/278-1233-1-PB%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/278-1233-1-PB%20(2).pdf) (дата звернення: 21.07.2020 р.).
100. Сидорова Е. Ю., Зубрилин И. Н. Развитие информационной составляющей корпоративного управления. *Международный научно-исследовательский журнал*. 2016. № 11 (53), Часть 1. С. 73-76.
101. Скопенко Н., Сагайдак Ю. Концептуальні підходи до формування стратегії розвитку компаній з урахуванням стадії консолідації галузі та інтеграційних процесів. *Вісник ТНЕУ*. 2011. № 5–2. С. 451–463.
102. Статистична інформація. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.09.2020 р.).
103. Ткаченко В. В. Актуальні питання консолідованої та зведеної звітності. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. №. 6 (3). С. 91–96.
104. Трансформація звітності українських підприємств у фінансову звітність за МСБО: методичні рекомендації. За ред. С.Ф. Голова. Вінниця: Консоль, 2010. 362 с.
105. Томчук В.В. Інтегрована звітність: новий етап у еволюції бухгалтерського обліку. *Фінанси, облік, банки*. 2017. № 1 (22). С. 170–180.
106. Томчук О.Ф. Аналітичні можливості балансу (звіту про фінансовий стан) підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Випуск 28, Част. 2. С. 152-159.
107. Український клуб аграрного бізнесу. URL: https://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/za_zhovten_aktsii_ukrainskikh_agrokompaniy_pidskochili_v_serednomu_na_10 (дата звернення: 13.11.2020р.)
108. Циган Р.М. Адаптація методів консолідації фінансової звітності до міжнародних стандартів. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/1034/35/> (дата звернення: 28.07.2020р.).

109. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356
110. Фінансова звітність підприємств: Навчально-методичний посібник / С. В. Приймак. Львів: Ліга-Прес, 2016. 268 с.
111. Фурман І.В. Управління інвестиційним розвитком в аграрних підприємствах та його особливості. *Colloquium-journal*. - 2020. - № 21 (73), Czqsc 2. - S. 40-54. - Warszawa, Poland
112. Харламова О.В. Фінансова звітність за міжнародними стандартами: методологія формування та практика імплементації в Україні: монографія. Харків: Лідер, 2015. 372 с.
113. Чалий І. Звіт про фінансові результати: проблемні аспекти. *Все про бухгалтерський облік*. 2015. № 13. С. 15–19.
114. Черчик Л. Система ризик-менеджменту підприємства: сутність та складові. *Економічний форум*. 2017. № 1. С. 178–184.
115. Шабліна Я.В. Злиття і поглинання в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 1 (127). С. 120–128.
116. Шульжук Т.Р. До питання податкової правосуб'єктності холдингів. Проблеми законності. 2018. Вип. 141. С. 154–165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2018_141_16 (дата звернення: 27.09.2020 р.)
117. Яцко М.В. Консолідована фінансова звітність в умовах зростання конкурентної боротьби. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2014. № 43. С. 190–192.

ДОДАТКИ

